

TERVEYDEN JA
HYVINVOINNIN LAITOS

Jouko Karjalainen
Peppi Saikku

Kokemuksia osallistavasta sosiaaliturvasta

Selvitys pilottihankkeista vuonna 2014

TYÖPAPERI

TYÖPAPERI 12/2016

Jouko Karjalainen & Peppi Saikku

**Kokemuksia
osallistavasta sosiaaliturvasta
Selvitys pilottihankkeista vuonna 2014**

TERVEYDEN JA
HYVINVOINNIN LAITOS

© Kirjoittajat ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitos

ISBN 978-952-302-649-0(verkkajulkaisu)
ISSN 2323-363X (verkkajulkaisu)
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-649-0>

Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy
Tampere, 2016

Tiivistelmä

Karjalainen Jouko & Saikku Peppi. Kokemuksia osallistavasta sosiaaliturvasta. Selvitys pilottihankkeista vuonna 2014. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpäpaperi 12/2016. 65 sivua. Helsinki 2016. ISBN 978-952-302-649-0 (verkkojulkaisu)

Sosiaali- ja terveysministeri Paula Risikon päätöksessä (30.12.2013) osallistavan sosiaaliturvan yleistavoitteiksi asetettiin edistää työikäisen väestön osallisuutta ja työllistymisedellytyksiä, kannustaa aktiiviseen toimintaan ja ehkäistä syrjäytymistä. Työelämäosallisuutta kehittänyt ns. TEOS- työryhmä lähti siitä, että ”sosiaalihuollon tulee ohjata asiakkaana oleva työikäinen henkilö pääsääntöisesti aina työ- ja elinkeinotoimistoon työnhakijaksi, mikäli sosiaalihuollon ja asiakkaan yhdessä tekemän arvion perusteella tavoitteena on työllistyminen avoimille työmarkkinoille.” (STM 2014, 14). Osallistavan sosiaaliturvan pilottien kokemukset ja johtopäätökset olivat varsin samansuuntaisia ja niitä yhdistävänä tekijänä oli syrjäytymisen ehkäisy. Sen sijaan velvoittavuuden lisäämistä ei yhdessäkään pilotissa ehdotettu. Työmarkkinatuen kuntaosuuden ja siihen tehtyjen kuntien rasietta lisäävien muutosten todettiin tosin toimivan siihen suuntaan.

Osallistavan sosiaaliturvan työryhmä on nähnyt arvokkaana ajatuksen sosiaaliturvan osallisuutta lisäävien tekijöiden vahvistamisesta sekä nähnyt sen uutena keskustelualoitteena syrjäytymisen ehkäisyn välineistön monipuolistamiseksi. Sen sijaan sen merkitys esimerkiksi välittömästi pitkäaikaistyöttömyyttä vähentävänä toimintatapana on ilmeisesti rajallisempi. Osallistavaan sosiaaliturvaan on liitetty tavoite lisätä työelämän ja päätoimisen opiskelun ulkopuolella olevan työikäisen väestön mahdollisuuksia aktiiviseen toimintaan. Tärkeä tavoite työryhmän mukaan oli myös se, että sosiaaliturvan saajat ovat mukana toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa.

Osallistavan sosiaaliturvan keskusteluavaus ja sen pilotit ovat väistämättä mukana sosiaalihuollon meneillään olevissa isoissa muutoksissa, joista on jo toteutettu muun muassa perusturvaetuuksien tasokorotus, työmarkkinatuen 300 euron suojaosuus, asumistuen tarkistusrajan pidentäminen sekä toimeentulotuen etuoikeutetun tulon muuttaminen pysyväksi ja henkilökohtaiseksi. Uusimpia ajankohtaisia muutoksia ovat sosiaalihuoltolain kokonaisuudistus ja sen sisällä erityisesti sosiaalisen kuntoutuksen kehittäminen sekä toimeentulotuen Kela-siirto. Näiden rinnalla ja osin osana työstetään TEOS- työryhmän loppuraportissa luonnosteltuja työelämään suuntautuvaa ja toisaalta osallisuutta vahvistavaa sosiaalista kuntoutusta. Samalla on menossa myös työllistymistä edistävän monialaisen yhteispalvelun vakinaistaminen ja mahdollinen laajentaminen.

Sosiaaliturvan, työelämäosallisuuden ja aktivointipolitiikan ympäristöissä on siis jopa poikkeuksellisen moni asia liikkeessä ja osin vielä työn alla. On oletettavaa, että näiden meneillään olevien muutosten myötä osallisuudelle ja osallistumiselle syntyy uusia areenoita, ja juuri niiden luomiseksi myös nyt toteutettujen yhdeksän osallistavan sosiaaliturvan kokeilunkin voi arvioida toimineen. Järjestöjen ja paikallisten yhdistysten merkitys on kaikissa kokeilukunnissa tärkeä, varsinaisten järjestöpilottien lisäksi. Joissakin kunnissa niille oli siirretty kunnan omat työllistämistoimet (esim. Paltamo). Joissakin ostettiin yhdistyksiltä esimerkiksi työpajatoiminnan järjestäminen (esim. Kuopio, Rauma, Loimaa). Viestintäkasvatuksen seuran ja Vamoksen pilotit toimivat kaikkein itsenäisimmin.

Pilottien pohjalta voidaan esittää muun muassa seuraavia havaintoja jatkoa ajatellen:

- Kuntouttavaan työtoimintaan yhdistetty monipuolinen ryhmätoiminta lisäsi selvästi tasavertaisen mukana olemisen tunnetta, osoitti sosiaalisen osallisuuden merkityksen ihmisille, joilla on paljon poiskäännetykskokemuksia. He tulivat valituiksi mukaan.
- Matalan kynnyksen toiminnalle on paljon tarvetta, kuten on monissa aikaisemmissakin hankkeissa havaittu. Tällaisia paikkoja voivat olla esimerkiksi avoimet oleskelutilat, asukastilat tai järjestöjen kohtaamispaikat. Sopivasti ruokittu sosiaalinen paine tuottaa tarpeen lähteä mukaan entistä tavoitteellisempaan toimintaan. Matalan kynnyksen paikat tarjoavat myös yhteisöllistä tukea tuottavan toimintaympäristön sosiaalihuoltolaissa luonnostellulle sosiaaliselle kuntoutukselle.
- Vapaaehtoisuus ja velvoittavuus eivät ole yksiselitteisesti toistensa vastakohtia. Kuntouttavaa työtoimintaakin voi sen velvoittavuudesta huolimatta toteuttaa vapaaehtoisuuden pohjalta siten, että henkilö voi itse valita miten ja mihin osallistuu, eikä sanktioita käytetä. Näin piloteissa toimittiin.

- Taloudelliset kannusteet ovat heikossa taloudellisessa tilanteessa usein tärkeitä. Taloudellisten kannusteiden ei välttämättä tarvitse olla rahaa, kannusteena voi toimia myös esimerkiksi ruoka tai liikuntaselvit.
- Yhtä tärkeää kuin pienet taloudelliset kannusteet näytti useimmille olevan se, että osallistava toiminta on motivoivaa ja tavoitteellista.
- Monia piloteista voi pitää taloudellisesti kalliina, jos niitä verrataan tavalliseen kuntouttavaan työtoimintaan. Menoja olisikin syytä verrata ehkäisevään tai etsivään työhön, joissa usein on toimenpiteitä melko vähän ja yksikkökustannukset ovat siten korkeita. Pilottien lyhyt valmistelu- ja toteutusaika merkitsi myös sitä, että vain harvassa päästiin vakiintuneisiin toimintatapoihin ja tavoiteltuihin osallistujamääriin, jolloin yksikkökustannukset jäivät kokeiluvaiheessa korkeiksi. Lisäksi joissakin piloteissa helpotettiin osallistumista erikseen järjestetyillä kuljetuksilla, jotka nostavat kustannuksia.
- Osallistava sosiaaliturva on ainakin siinä mielessä harhaanjohtava käsite, että se saattaa rajata osallisuutta edistävän toiminnan järjestämisen vain sosiaalihuollon tehtäväksi. Pilotit osoittivat tässäkin mielessä kuntouttavan työtoiminnan rajoitukset. Niissä toteutettiin paljon sellaista, joka sopii luontevammin kansalais- ja työväenopistojen tai kulttuuri- ja liikuntatoimien toteutettavaksi. Näin voitaisiin pitää kustannuksia kurissa ja ne ohjautuisivat oikeaan suuntaan. Rauman mallin mukaisesti voisi velvoittaa kaikki kunnan hallintokunnat järjestämään, ei vain kuntouttavan työtoiminnan suorituspaikkoja, vaan pitkäaikaistyöttömien osallisuutta vahvistavia käytäntöjä ja rakenteita. Tampereen kaupungin aktiivipassi tai Rovaniemellä osallistujille jaetut kulttuuri- ja liikuntapassit ovat erittäin mahdollisia toimintatapoja.
- Joukkotyöttömyyden ongelma ei ole ainakaan lähitulevaisuudessa katoamassa, mikä merkitsee kymmenille tuhansille poiskäännyttämistä ainakin työn ja toimeentulon näkökulmasta, unohtamatta työelämän sosiaalisia ulottuvuuksia. Pelkillä työllistämistoimilla tai kuntouttavalla työtoiminnalla vastentahtoista sivullisuutta, valitsematta jäämistä ei lähivuosina ratkaista. Pilottien osallistujien pääosin varsin myönteistä palautetta voi tulkita tueksi rohkeammillekin kokeiluille, joita todennäköisesti tarvitaan myös TEOS-työryhmän työn tueksi. Esimerkiksi voi ottaa pitkään pilottiehdokkaana olleen Stadin aikapankin tai vaikkapa ajatuksen kotitalousvähennyksen laajentamisesta koskemaan esiintyvien taiteilijoiden palkkoita.
- Kunnat myöntävät myös jatkossa ehkäisevää toimeentulotukea, jonka perusteista ne päättävät itse. Sen tarkoituksena on edistää henkilön ja perheen omatoimista suoriutumista ja ehkäistä syrjäytymistä. Ehkäisevää toimeentulotukea voidaan myöntää muun muassa tuen saajan aktivointia tukeviin toimenpiteisiin ja muihin tuen saajan omatoimista suoriutumista edistäviin tarkoituksiin. Ehkäisevän toimeentulotuen tarkoituksenmukainen käyttö on sananmukaisesti osallistavaa sosiaaliturvaa. Toimeentulotuen etuoikeutettu tulo vakainaistettiin vuoden alusta ja se muuttui samalla henkilökohtaiseksi. Kunnissa näytetään kovin usein käytettävän sen huomioimisessa ”koneen laskemaa” 20 prosenttia. Tarkemmin määriteltävällä tavalla osallistavassa toiminnassa mukana olevien kohdalla olisi mahdollinen kannuste harkita etuoikeutetun tulon myöntämistä täysimääräisenä (150 euroa/ kk), silloin kun toiminnan ohessa tai osana kertyisi ansiotuloja.
- Asianosaisten näkökannat ovat osallisuuden perusta. Osallistavan sosiaaliturvan pilottien toteutuksessa edellytettiin osallistujien omien ideoiden ja mielipiteiden kuulemista. Muun muassa Rovaniemen pilottin kehittäjäasiakasryhmä ja sen toimintakokeilut sekä Äänekosken Äijä-ryhmä olivat kaksi hiukan erilaista esimerkkiä osallisuuden toteutumisesta piloteissa. Viestintäkasvatuksen seuran piloteissa tuotettiin julkaisuja, jotka ovat jo lähellä huono-osaisten äänen murtautumista marginaalista.
- Valtionhallinnon Ota kantaa -sivustolle tuli runsaassa kuukaudessa yhteensä 115 viestiä 46 keskusteluketjuun. Sellainen suora kanava on tällä kertaa melko vähäisestä osanottajamäärästä huolimatta syytä edelleen säilyttää osana sosiaali- ja terveysministeriön työryhmien työtä. Lisäksi työryhmän työ ja myös sen pilotit olivat ajoittain kiivaankin julkisen keskustelun kohteena. Sosiaalinen media on ollut myös uudella tavalla mukana myös työryhmän työssä. Sosiaalisen median merkitys kasvaa varmuudella ja se kasvaa myös uusien välineiden myötä. Sosiaalinen media on myös osallistavan sosiaaliturvan foorumi, haluttiin tai ei.

Avainsanat: osallistava sosiaaliturva, hankkeet, osallisuus, työttömät, sosiaaliturva, syrjäytyminen

Lukijalle

Pääministeri Juha Sipilän hallituksen ohjelman toisen kärkihankkeen tavoitteena on purkaa työn vastaanottamista estäviä kannustinloukkuja ja alentaa rakenteellista työttömyyttä. Kärkihankkeen toisen toimenpiteen tavoitteena on luoda osallistavan sosiaaliturvan malli (VNK 2015, 20). Professori Heikki Hiilamon johtama tutkimusryhmä on käynnistänyt mallin jatkokehittelyn. Asiaahan on pohdittu jo aikaisemminkin edellisen hallituksen sosiaali- ja terveysministerin nimeämässä työryhmässä, joka jätti loppuraporttinsa maaliskuussa 2015 (STM 2015). Työryhmän ja STM:n käynnistämistä yhdeksästä pilottihankkeesta koottiin oheinen selvitys, joka valmistui 16.3.2015. Tämän työpaperin julkaisun myötä selvitys tulee sähköisesti saataville kaikille asiasta kiinnostuneille.

Kirjoittajat

Sisällys

Tiivistelmä	3
Lukijalle	5
1 Pilotoinnin lähtökohdat	7
2 Selvityksen toteutus	9
2.1 Tavoitteet	9
2.2 Aineistot ja selvityksen eteneminen.....	9
3 Pilottihankkeiden tavoitteet ja toteutus	11
3.1 Loimaa	11
3.2 Paltamo	15
3.3 Rauma	18
3.4 Rovaniemi	20
3.5 Varkaus	24
3.6 Äänekoski	27
3.7 Vamos	30
3.8 ViaDian kuntouttava päiväkeskus (Kuopio)	33
3.9 Viestintäkasvatuksen seuran mediaryhmät	34
4 Lomakekartoituksen tulokset	39
4.1 Lomakekartoitus	39
4.2 Osallistujat	39
4.3 Työmarkkina-asema, toimeentulo ja työttömyyden kesto	40
4.4 Mitä työtä hakee.....	41
4.5 Mikä edistäisi osallistujien työllistymistä	42
4.6 Syyt osallistumiselle	43
4.7 Toimintaan osallistumisen intensiteetti	44
4.8 Osallistujien ajankäyttö.....	44
4.9 Osallistujien tavoitteet ja niiden toteutuminen.....	46
5 Keskustelua osallistavasta sosiaaliturvasta	48
5.1 Muita raportointeja.....	49
5.2 Ota kantaa -sivusto.....	50
5.3 Keskustelu sosiaalisessa mediassa	51
5.4 Keskustelu jatkuu.....	54
6 Selvityksen tulokset ja yhteenveto	55
7 Johtopäätökset	60
Lähteet	64

1 Pilotoinnin lähtökohdat

”Osallistavan sosiaaliturvan” ympärillä on viime ajat käyty vilkasta julkista keskustelua, ja on jopa väitetty, että sosiaaliturvamme olisi sen myötä muuttumassa vastikkeelliseksi. Väite on epähistoriallinen jo pelkästään kuntouttavan työtoiminnan näkökulmasta, saati pidemmässä sosiaali- ja työttömyysturvan ja koko hyvinvointivaltion ajallisessa tarkastelussa. Toisaalta kuntouttava työtoiminta oli sosiaalihuollon ja sosiaalitoiminnan näkökulmasta isompi askel kuin ilmeisesti ajateltiin runsas kymmen vuotta sitten. Se merkitsi tuolloin työttömistä vielä verrattain rajatun joukon siirtämistä kunnan ja sosiaalihuollon ”työvoimapolvelujen” asiakkaisiksi.

Perustelut osallistavalle sosiaaliturvalle käänntyivät työryhmässä melko pian vastikkeellisuuden korostamisesta syrjäytymisen ehkäisyyn ja osallisuuden lisäämiseen. Viimeksi mainittuja voidaan nyky muodossaan pitää 1990-luvun tuotteina, vaikka esimerkiksi syrjäytymisen käsite tuli suomalaiseen sosiaalipoliittiseen keskusteluun jo edellisen vuosikymmenen alussa. Senkin juuret ovat toki vuosisataisessa köyhyyden, avuttomuuden ja poikkeavan käyttäytymisen hallinnassa, puhetaan muuttuvat ajan kuluessa.

Aktivointipolitiikkaa ja sen vaikuttavuutta on arvioitu lukuisissa koti- ja ulkomaisissa tutkimuksissa, eikä tuloksia voi pitää erityisen hyvinä ainakaan työllisyysvaikutusten osalta (ks. Saikku 2015). Toisaalta aktivoinnin määrittely on edelleen melko horjuvaa, ja siihen liitettävien toimenpiteiden kirjo on osin ristiriitaista varsinaisen työllistämistoimien kanssa. Aktivointipolitiikan kohteeksi liitetään aina säännönmukaisesti syrjäytymisen ehkäisy, usein ilman sen kummempaa ehkäistävien ilmiöiden erittelyä, kuten nyt on tehty osallistavan sosiaaliturvan työryhmän toimeksiannossakin. Toimeksiannossa ja sen taustapaperissa syrjäytymisen käsite otetaan annettuna, ja osallistavan sosiaaliturvan syrjäytymistä mahdollisesti ehkäisevät ulottuvuudet sidotaan lähinnä pitkäaikaistyöttömyyteen. Sitä pidetään syrjäytymiskeskustelussa yleisesti indikaattorina työmarkkinoilta syrjäytymiseen tai ulostyöntämiseen. Sellainen tilanne merkitsee yleensä myös vastentahtoista jäämistä sivuun tyypillisistä tai keskimääräisistä kulutusmahdollisuuksista.

Työryhmässä käydyn keskustelun perusteella voi syrjäytymiskontekstiin tämän lisäksi sisällyttää ainakin sivullisuuden position, mitä indikoi joutumisen tavanomaisten sosiaalisten suhteiden ulkopuolelle. Sen eräs ilmenemismuoto on vastentahtoinen yksinäisyys. Syrjäytymisen prosessiin katsotaan kuuluvaksi myös poissulkeminen yhteiskunnallisesta päätöksenteosta ja itseään koskevasta vallankäytöstä, vaikka se taitaa koskea meitä useimpia vaalikäyttäytymistä ehkä lukuun ottamatta. (ks. esim. Lehtonen ym. 1986; Karisto 1985; Helne 2001).

Kuntouttavan työtoiminnan lain (189/2001) vastaanottoa arvioitiin varsin tuoreeltaan (Ala-Kauhaluoma ym. 2002). Tuolloin tehdyssä kyselyssä vastanneista sosiaalijohtajista 68 prosenttia ja työvoimatoimistojen johtajista 65 prosenttia oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä seuraavan väittämän kanssa: ”Uuden aktivoinnin työllisyyspolitiikan myötä Suomi on siirtymässä kohti työvelvollisuusyhteiskuntaa, jossa sosiaaliturvan saamisen ehtoja on kiristetty ja ehdollistettu.” (mt., 29). ”Aktivoivan työllisyyspolitiikan” tai aktivointipolitiikan tausta on muun muassa OECD:n 90-luvun alun politiikkasuosituksissa, joissa korostettiin avoimien työmarkkinoiden ensisijaisuutta ja työvoimapolvelujen merkitystä työvoiman tarjontaa painottavassa työvoimapolitiikassa. Tämän keskustelun jatkumona voi nähdä myös ”osallistavan sosiaaliturvan”.

Osallistava sosiaaliturva on toistaiseksi ollut enemmän poliittinen keskustelualoite kuin pitkäaikaistyöttömyyttä vähentävä toimenpideohjelma. Niinpä käsitettä ei ole ainakaan sananmukaisesti arvioitu tieteellisissä artikkeleissa, vaikka toki se asettuu aktivointi- ja syrjäytymisen ehkäisy-politiikan kontekstiin. Sosiaali- ja terveysministeri Paula Risikon asettamispäätöksessä (30.12.2013) työryhmän tavoitteeksi määritellään työikäisen väestön osallisuuden ja työllistymisedellytyksien edistäminen sekä kannustaminen aktiiviseen toimintaan ja syrjäytymisen ehkäisy.

Osallistavan sosiaaliturvan avulla pyritään käsitteen kehittäneen Rauman sosiaali- ja terveysjohtaja Antti Parpon mukaan lisäämään työelämän ja päätoimisen opiskelun ulkopuolella olevan työikäisen väestön mahdollisuuksia aktiiviseen toimintaan. Osallistavan sosiaaliturvan toiseksi tavoitteeksi on sanottu lisätä kuntien ja kolmannen sektorin merkitystä aktivointitoimien toteuttajina. Lisäksi tavoitteena on pidetty sosiaaliturvan rahoitusjärjestelmän muokkaamista siten, että se kannustaisi kuntia nykyistä enemmän osallistavien toimien tarjoamiseen. Taustalla on jo 1990-luvun alussa muun muassa OECD:n talous- ja työllisyys-

voitteissa sitoutuminen tarjontapainotteiseen työvoimapolitiikkaan. Aktivointitoimilla on 1990-luvulta lähtien sidottu toisiinsa oikeus toimeentuloturvaan ja velvollisuus osallistua aktiivitoimiin. (Ala-Kauhaluoma ym. 2002, 11-12; Ala-Kauhaluoma ym. 2004). Osallistavasta sosiaaliturvasta käydyssä julkisessa keskustelussa erityisesti tämä sidos on ollut vahva (ks. luku 5). Työryhmän asettamispäätöksessä on painokkaasti myös se lähtökohta, että sosiaaliturvan saajat tulee saada mukaan toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen.

Työryhmän välimietinnössä (21.4.2014) päätettiin yhdeksän pilotin käynnistämisestä, ja niiden avulla haluttiin kokeilla uusia osallistavia toimia. Pilottien avulla työryhmä etsi uusia innovaatioita ja toimintamuotoja erityisesti pitkään työttömänä olleiden osallisuuden edistämiseen ja syrjäytymisen ehkäisyyn. Uusien toimintamuotojen avulla tulisi tavoittaa sellaisia työttömiä, joille ei nykyisin ole tarjolla heille soveltuvia työllistymistä edistäviä palveluja. Tavoitteena oli myös laajentaa kolmannen sektorin toimintamahdollisuuksia ja yhteistyötä kuntien kanssa. Työryhmä korosti väliraportissaan sitä, että nykyiset työllistymistä edistävät palvelut säilyvät edelleen ensisijaisena toimintamuotoina, joita osallistavan sosiaaliturvan ajateltiin vain täydentävän. Samalla haluttiin koottaa tietoa siitä, kenelle toimet ovat käytännössä kohdentuneet, miten toimintaan osallistuneet ovat olleet mukana suunnittelemassa niitä ja voineet vaikuttaa toteutukseen. Lisäksi toivottiin tietoa siitä, onko toimintaa voinut pitää taloudellisesti kannustavana osallistujille ja kunnille?

Työryhmä jätti piloteille varsin paljon ideointivapauksia, aktivointi- tai osallistamiskontekstin puitteisissa, toiminnan sisältöjä sen tarkemmin määrittelemättä. Liikkumatilaa kehysti lähinnä kuntouttavan työtoiminnan lainsäädäntö.

Kuntapilottipaikkakunniksi sosiaali- ja terveysministeriö valitsi Loimaan, Paltamon, Rauman, Rovaniemen, Varkauden ja Äänekosken. Järjestöpilotteja toteuttivat ViaDia ry Kuopiosta, Helsingin Diakonissalaitoksen Vamos -toiminta ja Viestintäkasvatuksen seura (Viekas) Helsingissä.

2 Selvityksen toteutus

2.1 Tavoitteet

Osallistavan sosiaaliturvan pilottien seuranta- ja selvitystyö toteutui 1.8.2014 - 31.1.2015. Kuntapilotit pääsivät liikkeelle jo elokuun aikana, mutta päätökset järjestöpiloteista tehtiin vasta elokuussa, joten niiden toiminta-aika oli kuntien pilottejakin lyhyempi. Varsin lyhyellä aktiivisella toiminta-ajalla oli luonnollisesti vaikutusta pilottien toteutukseen, kustannuksiin ja myös niiden seurantaan. Selvityksen tarkoituksena onkin kuvailla piloteissa kehitettyä toimintaa sekä kerätä tietoa eri toimijoiden (osallistujat, kunnat, järjestöt) kokemuksista kokeilujen aikana. Niiden mahdollisesti tuottamia uusia toimintakäytäntöjä saati vaikuttavuuta ei näin lyhyen seuranta-ajan puitteissa voitaisi luotettavasti arvioida, jos ollenkaan.

Pilotoinnin avulla oli tarkoitus tunnistaa tekijöitä, jotka osaltaan voivat edistää tai vaihtoehtoisesti estää yksilön osallistumista toimintaan. Niitä voisivat olla työryhmän linjausten mukaan muun muassa yksilöä velvoittavan ja hänelle vapaaehtoisen toiminnan välinen jännite, erilaisten henkilökohtaisten syiden tunnistaminen sekä mahdolliset vaikutukset toimeentuloturvan saantiin. Kokeiluilla haluttiin tietoa siitä, miten vapaaehtoinen uusi tai jo olemassa oleva osallistava toiminta voisivat olla siltana työllistymistä edistäviin palveluihin. Piloteissa haettiin siis myös uusia toimintamuotoja, joiden yhteyttä nykyiseen kuntouttavaan työtoimintaan sekä osallistavaan sosiaaliturvaan pohditaan työryhmän loppuraportissa.

Työryhmän suunnitelmassa painotettiin, että osallistavalla toiminnalla ei saa korvata työpaikkoja tai työllistämistä edistäviä palveluita, eikä osallistavista toimista voi tulla velvoittavia, ellei kyse ole asianmukaisesti toteutetusta kuntouttavasta työtoiminnasta. Tärkeää oli osanottajien riittävä informointi vapaaehtoisesta osallistumisesta ja kuntouttavan työtoiminnan erosta. Työryhmä piti tärkeänä myös välttää päällekkäisiä toimenpiteitä. Nämä rajanvedot olivat käytännössä vaikeita ja myös selvitystyölle haastavia, sillä kuntouttavan työtoiminnan käytännöt vaihtelevat tunnetusti suuresti. Tämä näkyi pilotteihin liittyvässä julkisessa keskustelussa etenkin syksyllä 2014, ja kuvaa vahvasti sosiaali- ja terveysministeriö lähettäessään kuntouttavan työtoiminnan järjestämistä koskevan kirjeen 31.12.2014 (STM Kuntainfo 9/2014). Ilmeisenä syynä kuntien muistuttamisessa olivat ne lukuisat julkisuudessa olleet esimerkit, joissa kuntouttavan työtoiminnan puitteissa oli tuotettu palveluja, joilla oli muun muassa kilpailtu yritysten kanssa tai jätetty kuntouttavat toimet tekemättä. Lisäksi työryhmän suunnitelmassa pidettiin tärkeänä löytää uusia keinoja pitkäaikaistyöttömien kannustamiseksi aktiiviseen toimintaan ja syrjäytymisen ehkäisyyn.

Lyhyt kokeilujakso sinällään teki mahdottomaksi arvioida kokeilujen pidemmän aikavälin vaikutuksia esimerkiksi syrjäytymisen ehkäisyssä.

Selvityksessä kerättiin tietoa seuraavista asioista:

- 1) Mitä osallistavia toimia piloteissa kehitettiin ja mitkä niistä mahdollisesti jäävät käytännöiksi?
- 2) Kenelle toimet kohdentuivat?
- 3) Miten osallistujat pystyivät vaikuttamaan toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen?
- 4) Millainen oli velvoittavan ja vapaaehtoisen toiminnan välinen suhde?
- 5) Mitä taloudellisia kannusteita piloteissa käytettiin?
- 6) Millaisia toiminnan ja sen tavoitteiden toteutumista estäviä ja edistäviä tekijöitä piloteissa havaittiin (esim. lainsäädäntö, yhteistyö, toimintakulttuurit)?
- 7) Millaisia näkemyksiä piloteissa oli siitä, voidaanko kehitetyillä toimilla ehkäistä syrjäytymistä ja pitkäaikaistyöttömyyttä ja edistää osallistujien hyvinvointia, osallisuutta ja työelämävalmiuksia?
- 8) Mitkä olivat kokeilujen kustannukset osallistujaa kohden?

2.2 Aineistot ja selvityksen eteneminen

Aineiston keruun tavat tarkentuivat pilottien kanssa. Muun muassa lomakekyselystä neuvoteltiin yhdessä, koska se pyrittiin saamaan sellaiseksi, että se toimisi myös pilottien tarpeeseen. Etenkin alkuhaastattelut vaihtelivat hankekohtaisesti, koska pilottihankkeet olivat hyvin erilaisia ja käynnistyivätkin eri tahtiin. Jokaisessa pilottihankkeessa käytiin paikan päällä elo-syyskuussa, mutta loppuhaastatteluja varten kenenimme vierailemaan vain Raumalla ja Äänekoskella sekä ViaDia:ssa/ Kuopiossa. Lisäksi loppuhaastatte-

lut niin työntekijöiden kuin osallistujienkin kohdalla voitiin toteuttaa käyntihaastatteluina Helsingissä toimivien Vamoksen ja Viestintäkasvatuksen seuran kanssa. Loimaan, Paltamon, Rovaniemen, Varkauden pilottien loppuhaastattelut jouduttiin toteuttamaan puhelinhaastatteluina. Raumalta ja Paltamosta ei onnistuttu saamaan osallistujia loppuhaastatteluun.

Selvityksessä käytettiin seuraavia aineistoja:

1) Kirjallinen aineisto. Kuntien ja järjestöjen pilotointisuunnitelmat ja loppuraportit. Kaikista saatiin luonnollisesti STM:öön toimitettu pilotointisuunnitelma.

2) Sähköiset kyselyt. Osallistujan alkukartoituskyselyllä kartoitettiin osallistujien tilannetta ja odotuksia. Lomake täytettiin yleensä yhdessä lähityöntekijän kanssa. Osallistujien lopettaessa hankkeessa tai viimeistään joulukuussa 2014 oli määrä tehdä loppukartoituskysely, jossa kysyttiin osallistujan kokemuksia hankkeen toiminnasta. Alkukartoituksia tehtiin webropol-lomakkeella kaikkiaan 132, niihin liittyviä loppukartoituksia 102 ja 12 loppukartoitusta tehtiin ilman alkukartoitusta.

3) Vastuuhenkilöiden ja työntekijöiden haastattelut toteutettiin kaikkien pilottien kanssa. Vastaavien henkilöiden ja lähityöntekijöiden haastattelut toteutettiin ensimmäisessä vaiheessa ryhmähaastatteluina. Niissä oli läsnä vaihteleva määrä väkeä: enimmillään kymmenkunta, vähimmillään kaksi. Loppuarvioinnin yhteydessä läsnä olivat lähinnä vain hankkeiden vetäjät.

4) Osallistujien haastattelut. Osallistujien haastattelujen käytännön toteutus oli pulmallisin osio, kuten etukäteen ounastelimmekin. Haastateltavien valikoinnissa jouduttiin näin tiukkojen aikataulujen puitteissa tukeutumaan kokonaan hankkeiden vetäjien apuun. Siitä huolimatta tiettyyn sovittuun aikaan paikalle ei välttämättä ilmestynytäkään haastateltavia. Osallistujien haastatteluja toteutettiin sekä yksilö- että ryhmähaastatteluina.

5) Määrällinen aineisto. Toiminnan volyymin kuvaavat tiedot saatiin haastattelujen ja hankkeiden loppuraporttien kautta. Toiminnan kustannuksista lähetettiin hankkeiden vastuuhenkilöille erillinen kysely.

6) Sosiaalinen media. Julkista keskustelua seurattiin sosiaalisen median (Facebookin) kautta. Aineiston keruuta varten voitiin palkata yksi ”Kuka kuuntelee köyhää”-ryhmän ylläpitäjistä. Tätä päätettiin kokeilla, koska tämä aktiivisesti toimiva keskusteluryhmä oli jo olemassa. Toimivan ryhmän aikaansaaminen voi kestää hyvinkin kuukausia. Varsin pian pilottien käynnistymisen kanssa Facebookin ”Ei pakkotyölle”-ryhmä alkoi osallistujien keruu pilottipaikkakunnilta, ns. kontrolliryhmiksi. Niiden oli tarkoitus toimia myös aineistojen keruun välineinä Koneen Säätiön rahoittamassa professori Heikki Hiilamon johtamassa tutkimushankkeessa, jossa osatutkimuksia tuotetaan pro gradu-töinä. Heidän tarkoituksensa oli myös julkaista omia raportteja pilottien aikana. Myös aika moni blogikirjoittaja tuottaa koko ajan arvioita osallistavasta sosiaaliturvasta eri internet-sivuille ja sosiaaliseen mediaan. Sieltä kertyy siis paljon keskustelu- ja palautekeskustelua, jossa hyvin vahvasti on haastettu myös työryhmää ja THL:n seurantahanketta, reaaliajassa. Melko uusi tilanne sekin.

Aineiston keruusta sovittiin pilottien kanssa elokuun lopulla ja syyskuun alussa. Samaan aikaan alkoivat hankekäynnit ja ryhmähaastattelut. Valikoitu mediaseuranta (some) käynnistyi lokakuussa. Sähköiset kyselyt olivat avoinna loka-marraskuussa 2014. Ne sulkeutuivat joulukuussa ja samaan aikaan alettiin saada haastattelujen litterointeja ja voitiin aloittaa analyysi sekä tehdä loppuhaastatteluja. Tammi-maaliskuussa 2015 tietoja on koottu, jäsenelty ja kirjoitettu raporttia. Aikataulu piti miten kuten. Eräs ongelma oli pilottien loppuraporttien viivästyminen, sillä tammikuun puoliväliin mennessä tutkijoille oli tullut vasta neljästä hankkeesta loppuraportit, Loimaalta ja Raumalta sekä Viestintäkasvatuksen seuralta ja ViaDialta. Loputkin loppuraportit saatiin tammikuun loppuun mennessä. Kustannuslaskelmia jouduttiin pyytämään erikseen helmikuussa.

Aineistoja on siis monta, ja osin ne ovat eriseuraisiakin, mikä johtuu pääosin pilottien ja seurannan tiukoista aikatauluista. Lyhyessä ajassa oli kerättävä mahdollisimman paljon tietoa.

3 Pilottihankkeiden tavoitteet ja toteutus

Tässä luvussa kuvataan pilottihankkeiden tavoitteita ja toimintaa sekä niistä saatuja kokemuksia. Kuvaukset perustuvat työntekijä- ja asiakashaastatteluihin sekä pilottien suunnitelmiin ja loppuraportteihin. Sosiaali- ja terveysministeriö ei antanut piloteille yksityiskohtaisia ohjeita raportoinnista, mikä näkyy myös tässä loppuraportissa. Ensin käydään läpi kuntahankkeet ja sen jälkeen kolmannen sektorin hankkeet.

3.1 Loimaa

Tavoite

Loimaan osallistavan sosiaaliturvan pilotin tavoitteena oli saada uusia asiakasryhmiä mukaan aktiivisen toiminnan piiriin ja madaltaa osallistumisen kynnystä. Tavoitellut uudet asiakasryhmät olivat:

- 1) kulkuyhteyksien takia aktiivointitoimien ulkopuolelle jääneet
- 2) päihdeongelmaiset (osallistuminen selvänä, mutta ei edellytetä hoitosuhdetta)
- 3) eläkettä hakeneet tai terveydellisten rajoitusten takia rajoitetusti työkykyiset

Ajatuksena oli kehittää ryhmätoimintaa osana kuntouttavaa työtoimintaa sekä lisäksi vapaaehtoisuuteen perustuvaa ryhmätoimintaa. Osallistumistiheys olisi yksi kerta viikossa, mikä ei ole ollut aiemmin mahdollista kuntouttavassa työtoiminnassa Loimaalla. Molemmissa ryhmätoiminnoissa keskeistä oli ajatus matkailun kynnyn palvelusta, johon saataisiin mukaan uusia asiakasryhmiä. Siksi pilottiin sisällytettiin myös kuljetuspalvelu lähialueilta Loimaan kuntakeskustaan ja toisaalta ryhmätoimintaa organisoitiin ostopalveluna myös muualla kuin Loimaalla kuntakeskuksessa.

Kuntouttavaan työtoimintaan osallistuu Loimaalla noin 60 - 70 henkilöä jatkuvasti ja toiminta toteutuu sekä työpajalla Duuniparkissa että järjestöissä. Duuniparkin toimijoita ovat Loimaan kaupungin lisäksi Loimaan Seudun Työttömät ry ja Loimaan Seudun Työkeskuksen tuki ry. Pajatoiminnassa pyritään mahdollisimman paljon työnomaiseen toimintaan, joten pilotin ryhmätoiminnan haluttiin eroavan tästä selvästi.

Määrällisenä tavoitteena oli 60 asiakasta, joista 30 kuntouttavassa työtoiminnassa ja 30 muussa vapaaehtoisessa toiminnassa.

Toiminta

Toiminta toteutui käytännössä neljänä ryhmänä, joista kaksi kokoontui Loimaalla, yksi Alastarolla ja yksi Hirvikoskella. Loimaan ryhmistä toinen oli taideryhmä ja toinen käsityöryhmä. Ryhmät toteutettiin kerran viikossa neljä tuntia kerrallaan. Esimerkiksi taideryhmässä opeteltiin tavoitteellisesti erilaisia tekniikoita, kuten kirjansidontaa.

Loimaan kuntakeskustan ulkopuolella toteutuvat ryhmätoiminnot hankittiin ostopalveluna: Alastaron ryhmätoiminnan toteutti Loimaan seudun työkeskuksen tuki ry ja Hirvikosken vapaaehtoisen kurssin Loimaan Evankelinen opisto. Näiden ryhmien toiminnan tarkempi sisältö jäi loppuraportin ja haastattelujen kautta vielä hieman epäselväksi.

Hanketta veti Loimaan kaupungin työtoiminnan koordinaattori muun työnsä ohella, koska lyhyen pilotointijakson takia ”järkevää ratkaisua” ei kuulemma löytynyt. Loimaan kuntakeskuksen molemmissa ryhmässä ohjaajana toimi sama henkilö, jolla oli artesaanin koulutus. Hankkeeseen palkattiin myös osa-aikainen kuljettaja, joka vuokra-autolla kuljetti osallistujia tarpeen mukaan ryhmätoimintaan.

Pilottihankkeen päättyessä järjestettiin yhdessä TE-toimiston kanssa yleisötilaisuus, jossa esiteltiin kunnan tarjolla olevia osallisuutta edistäviä palveluja.

Osallistujat

Loimaalla ryhmätoimintaan osallistui 13 henkilöä, Hirvikoskella 2 henkilöä ja Alastarolla 9 henkilöä. Ikähaitari oli 20 - 60 vuotta, pääasiassa osallistujat olivat 40 - 50 -vuotiaita. Useilla oli taustalla matala koulutustaso, pitkä työttömyys ja sairaushistoriaa. Suurin osa osallistujista ohjautui TE-toimistosta, sosiaalitoimesta ohjautui vähemmän osallistujia kuin ennakoitiin.

”Mitäs kautta sä tähän joukkoon tulit?” (haastattelija)

*”Mä en saanu työkkärin kautta mitään hommaa. Se oli ihan hieno homma, tässä pääsi täl-
laseen uuteen kokeiluun. Oon kans pitkän aikaa roikkunu vähän siinä syrjässä, ettei oikein
löydy omaa juttua. Tää on ensimmäinen, mikä tuntuu niinku hienolta paikalta nyt, että mää
oon tullu mielellään tänne.” (osallistuja 1)*

*”Tää on kerran viikossa, niin mitä sä teet muina päivinä. Ei tarvii mennä yksityiskohtiin,
mutta.” (haastattelija)*

”Mulla on koira ja.” (osallistuja 1)

”Niin että sä oot sitten ihan kotona vaan.” (haastattelija)

”Joo, tää on ainoa ohjattu toiminta ja viikottain kokoonnutaan. Siinäpä se.” (osallistuja 1)

Asiakaskunnasta suurin osa oli työttömyyskorvauksella, eli he eivät siten olleet varsinaisesti uutta asiakas-
kohderyhmää kuntouttavassa työtoiminnassa.

Osallistujien mahdollisuus vaikuttaa

Ennen hankkeen alkua sosiaalitoimessa kyseltiin asiakkaiden toiveita ryhmätoiminnalle. Vastausten hajonta
oli suurta ja kaikkiin ehdotettuihin toimintoihin oli jonkinlaista kannatusta.

*”Mun mielestä tää oli hyvä, että nimenomaan sillon keväällä ideoitiin näitä juttuja, että nyt
näitä on erilaisia. Ihmiset on kiinnostunu kauheen erilaisista asioista, että se on sitten kurjaa
jos työnnetään johonkin sähkötekniikkaan tai tämmöseen jos ei oo mitään kiinnostusta. Täm-
mönen taidepuoli on aina syrjässä varmaan täälläki ollu.” (osallistuja 5)*

Taide- ja käsityötoiminnassa toiminta oli ohjattua ja tavoitteellista, mutta osallistajat saivat myös ”tehdä
omiaan” ja ehdottaa aiheita. Ainakin osalla osallistujista oli pidempiaikaista omakohtaista harrastusta tai
jopa koulutusta taiteen tekemiseen. Taide oli se yhteinen intressi, joka oli saanut osallistajat hakeutumaan
ryhmään.

Velvoittavuus/ vapaaehtoisuus

Loimaan ja Alastaron kaikki osallistajat (22) olivat kuntouttavassa työtoiminnassa. Kuntouttavassa työ-
toiminnassa olleet eivät saaneet sanktiota, jos kieltäytyivät ryhmästä. Vetäjän mukaan tämä on yleinen
käytäntö muutenkin Loimaalla. Osallistujille oli tarjottu ryhmätoimintaa yhtenä vaihtoehtona sosiaalitoi-
mistossa tai TE-toimistossa, esimerkiksi työllistymis- tai aktivointisuunnitelman teon yhteydessä.

*”...Ensimmäinen työvoimatoimiston tapaaminen, niin sitten mä sain kolme, neljä eri vaihto-
ehtoa, mihin mä olisin mennä. Tää vaikutti semmoselta, mitä sieltä tuli, ettei tuntunu niin pa-
halta vaihtoehdolta. Ja muutenkin sitten taas tämmönen tukee kun mä oon kirjottamiseen,
niin tää ympäristö tukee silleen sitä pyrkimystä kehittää itseään, nautin suuresti.” (osallistuja
4)”*

Hirvikoskella kuudesta ohjatusta vain kaksi osallistui vapaaehtoiseen toimintaan. Loimaalle suunniteltua
vapaaehtoista ruuanlaitto-ryhmää ei toteutettu, koska ei ollut riittävästi kiinnostuneita. Myöhemmin ko-
ryhmätoiminta on kuitenkin otettu osaksi kuntouttavaa työtoimintaa.

*”Siinä mielessä, jos mä ajattelen tätä saldoa, niin ei me, se täytyy olla se työkkärin pieni vel-
vottavuus siinä, että siinä on toisaalta se työkkärin maksama raha ja sitten se, että ainakin
vähän sillai vankasti ohjataan että tule nyt.” (vetäjä)*

”Patistetaan?” (haastattelija)

*”Vähän patistamismeininkiä, vaikka ei nyt sitten tosiaan sitä sanktiointia niin olekaan...Niin,
siitä vapaaehtoisuudesta, mun mielestä pikemminkin et se ei kokonaan ehkä vapaaehtosta,
koska se oli se huono kokemus. Mut se, että ihmisillä on valinnanvaraa et mihin ne voivat,
mihin ne haluavat itse osallistua.” (vetäjä)*

”Joo, okei.” (haastattelija)

*”Jos se on sillai että haluisit sä vai etkö sä haluis, niin sillon se on aina ei. Aina, kun on mah-
dollisuus siihen että jää kotiin, niin se on sillon se, et jään kotiin.” (vetäjä)*

Kannusteet

Kuntouttavassa työtoiminnassa olevat saivat toimintarahan. Hirvikosken vapaaehtoisille osallistujille tarjottiin ilmainen lounas. Lisäksi osallistujat saivat ilmaiset kuljetukset sivukyliltä kuntakeskukseen.

Vetäjän kokemusten mukaan ruoka ei toiminut kannusteena, koska ruokaryhmää ei saatu perustettua. Taideryhmän osallistujat kertoivat, että etukäteen oli annettu ymmärtää, että lounas kuuluisi päivään vaikka ei kuulunut kuntouttavassa työtoiminnassa oleville. Osallistujat toivat omat eväät ruokatunnille ja keittivät omat kahvit.

”Mutta ois ollu hyvä, että yks ryhmä vaikka ois ollu niinku kokki, leipomisryhmä. Ja se ois siten tarjonnu, sitten ois tehny isommalle porukalle. Kaikki sitten ois voinu ne, jotka kuuluu, niin käydä syömässä siinä.” (osallistuja 2)

Haastattelussa osallistujat korostivat toiminnan luonnetta (taide) ja ryhmän hyvää henkeä osallistumisen syyksi, ei rahallista korvausta tai velvoittavuutta:

”Se on just se, että vaikka niinku, että se houkuttelee kun se on niin tärkeä se ympäristö, että on muita sitten samankaltasia, jotka tykkää. Ei kerta kaikkiaan, ei oo semmonen ihmisluonne itellä, että vaikka on kaikki tarvikkeet ja vaikka välillä oisiki se oma aika, niin jotain puuttuu.” (osallistuja 2)

”Tää on ensimmäinen kurssi, missä mä oon ollu kun ihmiset ei sano, että mä oon täällä sen takia, että työkkäristä pakotettiin [naurua]. Yleensä on aina sillain, että porukka on huventunu puoleen kaikki. Toiset lähtee pois.” (osallistuja 3)

”Joo sama juttu mullaki on, että tää on ensimmäinen, josta mä oon tykänny. Ain on mukava tulla ja pääsee sillain, että on sitä motivaatioo ainaki tähän hommaan.” (osallistuja 1)”

Kokemukset

Osallistujamäärät olivat pilotissa selvästi pienemmät kuin mitä tavoiteltiin, etenkin toimintaan vapaaehtoisesti/ omaehtoisesti mukaan lähteneiden osalta. Loppuraportin mukaan pilottiin saatiin mukaan joitakin sellaisia yksittäisiä asiakkaita, jotka eivät ole aiemmin sitoutuneet mihinkään toimintaan. Heille juuri taidepainotteisuus toimi motivaatiotekijänä. Sama asia tuli esille myös osallistujien haastattelussa. Toisaalta osallistujissa oli odotettua vähemmän ei-työttömiä, päihdeongelmaisia tai muita uusia ryhmiä.

”...Et kyl, mä jotenkin, mun oletusarvo oli, et me oltais saatu, semmosia ihmisiä olis ollu enemmän jotka ei oo ollenkaan sillai... ja työkkärin listoillakaan. Mä oletin, et niitä olis ollu enemmän. Mut ei niitä sitten ollukkaan.” (vetäjä)

”Just.” (haastattelija)

”Siinä mielessä vähän ehkä erilaista. Mut sit aika lähelle sitä. Ehkä noita päihdekuntoutujia mä olisin odottanu vähän enemmän. Mut kun niissä on aina se, et kun ne ei, kun ne ei tuu paikalle. Kun ne ei tuu aksuun eikä ne tuu mihinkään, niin niitä ei kannata sillai. Vaikka kuinka olis tarkotettu niille, niin jos ei kaveri tuu, niin ei...” (vetäjä)

Kuljetuspalvelu koettiin tarpeelliseksi, mutta logistiikka aiheutti käytännössä haasteita. Osallistujat saattoivat olla tulossa ryhmiin eri puolilta laajaa aluetta.

Yhteistyö TE-hallinnon kanssa toimi hyvin, joskin esimerkiksi kuntouttavaan työtoimintaan liittyvä byrokratia haittasi ja hidasti. Toiminnan nopea joustava käynnistäminen ja muuntelu oli vaikeaa. Sosiaalitoimiston puolelta tuli yllättävän vähän osallistujia. Pilotti syvensi yhteistyötä järjestöjen kanssa kuntouttavan työtoiminnan ryhmätoimintojen hankinnassa.

”Niin tää kun me toimitaan tän työkkärin kuntouttavan työtoiminnan puitteissa, niin se aiheuttaa kyllä sen, että tämä ei kovin joustavaa ole. Eli nimenomaan just näitten kokoontumisten järjestämisten, että jos olis, sanotaan erilaisia useampana päivänä viikossa versus yhtenä päivänä viikossa. Niin se täytyy kaikki, työkkärin kanssa sopii erikseen. Ja teoriassa kai jos nyt ihan kirjaimien mukaan mennään, niin sen pitäis edellyttää uuden aktivointisuunnitelman laatimista, koska on kyse muutoksesta siihen aikasempaan verrattuna.” (vetäjä)

Asiakkaat taideryhmässä toivoivat, että toimintaa olisi useamman kerran viikossa, moni haastatelluista koki että oli ensimmäistä kerta sellaisessa toiminnassa, joka ei tuntunut ”pakkopullalta” ja johon saattoi sitoutua.

”...Tultas mielellään jokainen arkipäivä tänne, että tosiaan ne pyörät pyöris ja tosi kiva on tulla. Odotan oikein tänne tulemista ja voi hyvinkin olla, että pyörät sitten lähtee pyörimään, koska mietittiin tossa matkalla jo yritystäki, että ei sitä tiedä, mihinkä tämä vie.” (osallistuja 2)

Hanke sai poikkeuksellisen runsaasti julkisuutta, osittain liittyen juuri osallistavan sosiaaliturvan pilottiin, mutta osittain myös Loimaan muihin käytäntöihin kuntouttavassa työtoiminnassa. Pilottia koskeva julkisuus oli pääasiallisesti positiivista; mm. Turun Sanomien artikkeleissa tuotiin esille, että toiminta ei ole pakkotyötä vaan osallistujat osallistuvat siihen mielellään.

”Loimaan työttömät tekevät alihankintana töitä kahdelle yritykselle. Työttömät eivät saa palkkaa, vaan korvaus menee työttömien yhdistykselle.” (YLE Ajankohtainen kakkonen 18.11.2014)

”Orjapuheet huvittavat osallistavan sosiaaliturvan pilottikaupungissa.” (Turun sanomat 2.10.2014)

”Vihreä Lanka tapasi osallistavan sosiaaliturvan kokeiluihin osallistuvia ihmisiä.” (Vihreä Lanka 19/2014)

Loimaan pilotin loppuraportin mukaan julkisuus saattoi osaltaan voimaannuttaa osallistujia, koska myönteinen julkisuus luo ymmärrystä siitä, että toimintaan osallistuminen on mielekästä ja osallistujien näkökulmista ollaan kiinnostuneita. Toisaalta Facebookissa ja eritoten Ei pakkotyölle -ryhmässä Turun Sanomien juttu synnytti raivoisiakin kommentteja ja muun muassa toimintaa haastattelussa kiitelleen nuoren halventavaa nimittelyä. Nuoren jyräämistä kutsuttiinkin Facebookissa ”stalinistiseksi” toimintatavaksi.

Mitä jää jälkeen

Suurin osa osallistujista on jatkamassa kuntouttavassa työtoiminnassa. Jatkossa tavoitteena on myös saada auto osaksi kuntouttavan työtoiminnan organisointia.

”No, siis sanotaan näin, et kyl meidän perspektiivi on oikeastaan muodostunu sellaseks, että kaikista parhaiten työllistymistä edistää se että rupee käymään kodin ulkopuolella ja näkee muita ihmisiä ja niin edespäin. Nää on kuiteskin ollu niin hirveen pitkään työttömänä, ettei se oo siitä CV:stä kiinni ja työhakemuksen virittelemisestä. Lähes kaikki esimerkiks oli halukkaita jatkamaan nyt sit kuntouttavassa työtoiminnassa. Näissä muutama tuli pajalle. Ja sit meillä on tollanen yks keittiöryhmä, mikä jatkaa. Tavallaan se, että tulee, huomaa sen, että miten kivaa on lähtee himasta. Niin, mun mielestä ihan sellanen, että sit se ihminen rupee itte miettiin sitä tilannettaan. Mut tavallaan työelämän suuntaan eteneminen niin se on siis näissä tällaisissa, sanotaan, nyt täntyyppisissä jutuissa on aina se, että se suhdanne on sit se mikä on... Kyl minun mielestäni työelämän suuntaan etenemistä on se, että ihminen rupee löytämään perusteluja sille että voikin lähteä ulos kotoo, eikä sen tarvi kaikkia, miten sanois, henkisiä voimavarojaan käyttää siihen et se keksii perusteluja sille, et miksei tarttis lähteä ovesta ulos.” (vetäjä)

Pilotin jatkoksi on saatu rahoitus hankkeelle, jossa 1000 päivää työmarkkinatukea saaneille annetaan palveluohjausta. Ryhmätoiminnassa yksilökohtainen työskentely ei ole ollut mahdollista. Lisäksi tullaan kehittämään olohuoneryhmä-tyyppistä toimintaa ryhmätoimintana.

Arvio kustannuksista

Loimaan työllisyyskoordinaattori Kristiina Salon mukaan ei ole ihan helppoa tehdä ”järkevää laskelmaa”. Kustannukset, joista on vähennetty pilottiin kuulumattomia menoja 4590 euroa, on jaettu osallistujamäärällä eli 34252 ja tämä on jaettu osallistujien määrällä eli 24. Tämä tekee kustannukseksi 1340€ per 3 kk kuntouttavan työtoiminnan osallistujat, kun ryhmä 1krt/vko 4h/kerta. Kulut sisältävät ohjauksen, kuljetuksen (auto ja kuljettaja), materiaalit, tutustumiskäynnit, atk-ohjelmistot. Kustannus on siten 1340€ koko 3 kk jakso per osallistuja eli 446€ per kuukausi/osallistuja eli 112€ per kerta (4h) per henkilö.

Kuntouttavan työtoiminnan pelkät palkat suhteutettuna kuntouttavan työtoiminnan kuukausiin on Loimaan karkean arvion mukaan 250€ kuukausi/osallistuja, kun mitään toimintaan liittyviä tuloja tai muita menoja ei ole laskettu mukaan, vaan mukana ovat vain ohjaajan kustannukset.

Työmarkkinatuen kuntaosuus vähenee kuntouttavan työtoiminnan ansioista 340 euroa osallistujaa kohden kuukaudessa eli kunnan intressi on ilmeinen ja jyrää helposti alleen muut tavoitteet. Loimaallakin tavoitteena oli ”laatu eikä halvin mahdollinen yksikkökustannus”. Jos aikaa pilotin käynnistämiseen tai toteuttamiseen olisi ollut enemmän, olisi osallistujamäärä todennäköisesti kasvanut ja yksikkökustannus siten pienentynyt.

3.2 Paltamo

Tavoite

Paltamon hakemuksessa tavoitteiksi asetettiin luoda toimintamalleja, joita voi hyödyntää koko maassa

- luoda toimintamalli, jolla herätetään henkilön kiinnostus lähteä mukaan kuntouttavaan työtoimintaan ja nähdä se omaa elämäntilannetta parantavana toimintana
- luoda sellaisia käytäntöjä, jotka innostavat osallistujia kehittämään itse toimintoja
- luoda käytäntöjä, joilla ihmiset innostuvat pitämään huolta omasta fyysisestä kunnostaan ja saavat onnistumisen kokemuksia esimerkiksi kulttuurin avulla
- luoda käytäntöjä, jotka ehkäisevät kuntouttavan työtoiminnan keskeyttämistä

Pilotin tavoitteet oli siis varsin vahvasti kiinnitetty kuntouttavaan työtoimintaan.

Toiminta

Paltamon työvoimayhdistykseen, jonka kanssa Paltamon kunnalla on sopimus työllisyysasioiden hoidosta, luotiin yhden ”luokun”, siis ihmisen ja puhelinnumeron, toimintamalli. Paltamon kokoisessa kunnassa se onkin toki helpompaa kuin vaikkapa Helsingissä. Verkostotyötä kehitettiin järjestämällä verkostopalaveriä ja pohtimalla rooleja, mikä on lisännyt me-henkeä. Pilotissa jatkettiin Paltamon Työtä Kaikille -kokeilussa käynnistettyjä työ- ja toimintakyvyn arviointeja. Paikallinen ruokakauppa tarjosi viimeisen päivän tuotteita asiakkaiden ruuanlaittoon. TE-toimiston kanssa sovittiin kuntouttavan työtoiminnan joustavuuden lisäämisestä pilotin aikana. Lisäksi yhdistyksen autolla haettiin henkilöitä, jotka eivät pääse julkisilla liikennevälineillä. Pilotissa kehitettiin ”olohuonetoimintaa”, jonka toiminta alkoi tammikuussa 2015. Olohuonetoiminta sisälsi erilaisia toimintamuotoja, kuten ”Apu ku apu -asiointimalli”, apua arkiasioihin, voi tulla pesemään pyykkinsä (erityisesti yksinäiset miehet, päihdeongelmaiset ym.), ommella pieniä korjaustöitä, vertaishenkilötoimintaa, ryhmätoimintoja, asiointipalvelua muille olohuoneessa asioiville, asiakkaiden itsensä ideoimia toimintoja ja yhteisöllisiä tapahtumia Paltamossa eri toimijoiden kanssa.

”Olohuonetoiminta” ei ole uusi asia Kainuussakaan, sillä mm. Virta -hankkeen Saari -osiossa pilotoitiin matalan kynnyksen päivätoimintaa työikäisille henkilöille, jotka eivät olleet työllistettävissä välityömarkkinoille tai avoimille työmarkkinoille, työkyvyttömyyseläkkeellä ja kuntoutustuella oleville ja nuorille syrjäytymisvaarassa oleville henkilöille. Osiossa selvitettiin päivätoiminnan palvelutarjontaa Kainuun kunnissa ja käynnistettiin toimijoiden yhteistyötä palveluaukkojen täydentämiseksi. Matalan kynnyksen kohtaamispaikoista ja päivätoiminnasta tehtiin sähköisessä muodossa oleva palvelutarjotin. (Hankosalo ym. 2013.)

Pilotin aikana tehtiin 28 vapaaehtoisuuteen perustuvaa kuntouttavan työtoiminnan sopimusta. Ohjauskeskustelu, jota pilotin loppuarviossa kutsuttiin matalan kynnyksen ensimmäiseksi keskusteluksi, käytiin 51 henkilön kanssa. Pilotin aikana ei tullut yhtään keskeytystä, eikä yhtään karensia. 40 prosenttia osallistuneista vastasi, että työtoiminta on ollut koko ajan mielekästä tekemistä, 10 prosentilla on ollut sopivasti ja puolet oli sitä mieltä, että ”välillä on ollut mielekästä ja välillä ei ole ollut”.

Kuntouttavan työtoiminnan tehtävistä oli sovittu kunnan yksiköiden kanssa osallistujien sijoittamisesta erilaisiin avustaviin tehtäviin oman kiinnostuksen mukaan (luokka-avustaja, talonmies, toimistotyöt). Paltamon työvoimayhdistyksessä toimii kierrätyskeskus, tarjotaan talonmiehen avustavia tehtäviä, tietokoneilla on vertaistukiopastusta. Muuta toimintaa olivat mm. ruuanlaitto ja ruokailuryhmä, elokuva ja keskustelua elokuvan teemoista, valokuvausta, retkiä (metsäretki, sieniretki, nuotioretki, teatteri).

”...kyllä se [kuntouttava työtoiminta] tärkeä työkalu on monelle justiin tämmöiselle niin kuin 500-päiväläisellekin, jolla on pitkä työhistoria ja sitte ku on ollu työmarkkinoilla, niin lähteä tämän kuntouttavan kauttaki tekemään sitä paluuta sinne työelämään ja”. (vetäjä)

”Asiakkaan kannalta on paljo helpompi, et hän pystyy alottelemaan pikku hiljaa siinä.” (ohjaaja)

”On se sit tämmönen matalan kynnyksen päivätoiminta, joka on osallistavan sosiaaliturvan piiriin kuuluvaa tai joku muu, jossa sitten esimerkiks pystys vaikka sen, tän neljän tunnin, neljä tuntia vähintään päivässä, mikä on lakisääteinen kuntouttavas työtoiminnassa, niin sen pystys pilkkomaan... et niin ku mietittiin täs, et pitäskö olla kuitenkin joku perälauta, jossa olis määritelty se, että, joka sitte kuitenkin. Melkeinhän oli tossa edellisessä hankkeessa, niin täysin tämmöset huoneistuneet henkilöt, kaks henkilöä, niin sitten pääsivät.” (ohjaaja)

Osallistujat

Pilottiin osallistui kaikkiaan 51 henkilöä, joista 28 kanssa tehtiin kuntouttavan työtoiminnan sopimus. Kaikki osallistujat olivat mukana vapaaehtoisesti. Asiakkaat huolehtivat yleensä hyvin TE-toimiston asiain kunnossa olemisesta, sillä ”*pelkäävät karenssia ja tulon menetyksiä, jos toimivat väärin ja erityisesti epäreiluja karensseja, jos eivät koe toimineensa väärin, mikä synnyttää epäluottamusta koko järjestelmään*”. Osa ei hakenut toimeentulotukea, vaikka olisi ollut siihen oikeus, sillä ”*pelkäsivät leimautumista ja yrittävät vaan selviytyä*.” Pitkät matkat ja ajokortin puute on työllistymisen este, myös aktiivisilla.

Pilottiin tuli muitakin kuin Työtä Kaikille -hankkeessa olleita, esim. kuntaan muuttaneita. Useilla oli jokin selviytymistä haittaava ongelma, tai he eivät ole löytäneet ystäviä tai kavereita. Kaikilla ei ole elämän perusasiat kunnossa: asunto huonokuntoinen, ei kunnollista peseytymismahdollisuutta, lämmitys puiden varassa. Ylivelkaantuminen on monelle ongelma.

Osallistujien mahdollisuus vaikuttaa

Paltamon pilotista ei toimitettu yhtään alku- tai loppukartoituslomaketta, vaikka ne kuuleman mukaan oli täytetty. Saimme tehtyä kahden juuri käynnistyneeseen pilottiin mukaan tulleen osallistujan yhteishaastattelun. He olivat suunnittelemassa ryhmän toimintaa, ja kokivat todellakin voivansa vaikuttaa pilotin etenemiseen. Muita haastatteluja emme onnistuneet tekemään, joten seuraavat arviot perustuvat pilotin ohjaajan tai projektipäällikön/ hankkeen vetäjän tekemiin havaintoihin, joita oli kerätty yhteisten alku- ja loppukartoituslomakkeiden pohjalta.

Yhtä lukuun ottamatta kaikki osallistujat olivat vastanneet pilotin omaan kyselyyn, että sekä alkukeskustelussa että aktivointisuunnitelman tekemisessä hänen näkemyksiään kuunneltiin, ja ne vaikuttivat päätöksiin. Paltamossakin havaittiin, että osallistujat häkeltyvät, kun heiltä kysytään, ”mitä sinä haluaisit tehdä.” Yhtä lukuun ottamatta kaikki olivat mielestään voineet kuitenkin vaikuttaa tekemiinsä kuntouttavassa työtoiminnassa, ja että ”henkilökohtainen tilanteeni otettiin huomioon toiminnassa”. Joka viides oli kokenut tavoitteidensa edistyneen pilotin aikana, 40 % ei ollut tapahtunut mitään tai he eivät osanneet arvioida tavoitteidensa toteutumista. Noin 15 prosentilla tavoitteet olivat toteutuneet ja yhtä monella ei ollut lainkaan tavoitteita. Hankkeen loppuraportista ei käy ilmi kyselyyn vastaajien lukumäärä.

Osallisuuden lisäämisen konkreettisena keinona pilotissa oli esimerkiksi kritiikin esittämisfoorumi, jossa ”opetellaan vaikuttamisen keinoja, esitetään vaihtoehtoinen toimintamalli ja perustellaan se sekä toimitaan korjattu toimintamalli sinne, mistä asiassa päätetään”. Pilotin kokemuksen mukaan kaikessa aktivoinnissa tulisi olla yhteisöllisyyden ja osallisuuden vahvistamista (vähintään 1 kerta kuukaudessa, kuntouttavassa työtoiminnassa useamminkin). Samalla tulevat esille ongelmat, joita ihminen on kohdannut aktivoinnissa tai palvelujärjestelmässä.

Lisäksi pilotin kokemusten tarvitaan olohuone-tyyppisiä, matalan kynnyksen paikkoja, johon voi tulla kuka tahansa, olla vaan, lueskella lehtiä tai tavata muita ihmisiä. Tämän koettiin lisäävän osallisuutta ja vähentävän yksinäisyyttä. Olohuoneeseen on yhdistetty ”asiointipalvelu”, jossa työntekijältä voi kysyä mitä vaan ja työntekijä arvioi, tarvitaanko asiantuntijaa, selvittää itse asian tai opastaa oikealle asiantuntijalle (ks. Paltamon pilotin loppuraportista tarkemmin). Näkemyksenä oli, että kansalaisopisto tarvitaan mukaan osallisuuden lisäämiseen. Paltamon pilotissa maksettiin osallistujille kansalaisopiston kausikortti ja kehitettiin uusia, nuoria kiinnostavia kursseja, kuten kuntosalikurssi. Pilotissa koettiin, että pitäisi lisätä mahdollisuuksia koota osallistuvuutta useista eri toiminnoista esim. työ, kurssit, harrasteet, vapaaehtoistoiminta tai kansalaisopistossa opiskelu asiakkaan kiinnostuksen mukaisesti.

Vapaaehtoisuus/ velvoitteet, kannusteet ja niiden esteet

”Vapaaehtoisuuden merkitys oli todella tärkeä, lisäsi osallistujien motivaatiota, koska oli hyvä ilmapiiri kun ei ollut vastentahtoisesti tulleita myrkyttämässä ilmapiiriä. Luottamuksen saavuttaminen edellyttää aitoa osallistujan kuuntelemista ja hänen asettamiensa tavoitteiden kunnioittamista ja tukemista. Työttömyyden pitkittyessä omat tavoitteet eivät ole selvillä. Mitä tehdään heidän kanssaan, jotka jäävät omasta tahdostaan marginaaliin, ja mikä on itsemääräämisoikeuden raja, jos omaisilla tai työntekijällä on huoli syrjäytymisestä tai mahdollisesta itsetuhoisuudesta tai muille vaaran aiheuttamisesta?” (vetäjä)

Ulosotto on yksi merkittävimpiä työllistymisen esteitä ja aiheuttaa motivaation puutetta hoitaa asioita. Pähdeongelmaiset eivät pysty useinkaan osallistumaan säännöllisesti aktivointitoimiin, vaan heille pitäisi olla vertaisryhmiä ja kuntoutusmahdollisuuksia.

”Kuntouttavas työtoiminnassa on tää kolme kohtaa, millä perusteella voi olla työtoiminnasta poissa. Niin se, että tässä osallistavassa sosiaaliturvassa, niin jotenkin ite näen, että hirmu kaksinaismoralismia, et ootetaan asiakas sanomaan rehellisesti, mikä on esimerkiks tilanne aamulla, ku se soittaa sieltä umpikännissä, et mie oon humalassa, et sanos sen eikä sanois mulle, että mul on mahatauti. Ja mie sanon, et soita sinne tk:hon ja pyyä todistus.” (ohjaaja)

”Siis mä kuuntelen ja kuulen, että tää Olohuone on nyt tavallaan se, mitä te nyt tavoittelette erityisesti täs osallistuvassa.” (haastattelija)

”Juuri niin.” (ohjaaja)

Julkinen liikenne supistuu koko ajan harvaan asutuilla alueilla, mikä johtaa siihen, ettei aktivointitoimiin osallistuminen onnistu, mikäli henkilö haluaa asua kotonaan. Se on usein maaseudulla edullisin vaihtoehto esimerkiksi perikunnan omistamassa talossa. Ajokortti puuttuu monilta, koska se on kallis. Verotuksessa matkakulujen omavastuu on korkea tuetussa työssä olevalle, jolloin hän ei juuri hyödy siitä, mikä taas heikentää mahdollisuuksia aktivoitua.

Kokemukset

Kuntouttavassa työtoiminnassa tarvitaan joustavuutta aktivointisuunnitelmaan, ettei uutta suunnitelmaa tarvitse tehdä heti, kun löytyy uusi kiinnostuksen kohde. Paikkakunnan omat vahvuudet pitäisi tulla osallisuuden lisäämisessä paremmin esille: esimerkiksi luontoharrastukseen kannustaminen järjestämällä retkiä, teatteriretket, kirjastoon ja sen palveluihin tutustuminen syvällisemmin, taidenäyttelyssä käynti, oma kulttuurin tekeminen, esimerkiksi valokuvaus, musiikki. Kulttuuri on hyvä väline oman minuuden vahvistamiseen.

Pilotin tavoitteena oli kuntouttavan työtoiminnan kehittäminen, myös vapaaehtoinen toiminta, joka jatkoi Työtä kaikille -kokeilun perustalta. Aktivointisuunnitelmia on aikaisemmin tehty Työtä kaikille -kokeilun aikana Kajaanissa ja ongelmia on ollut henkilöiden saapumisessa paikalle. Osallistavan sosiaaliturvan kokeilussa aktivointisuunnitelmat tehtiin Paltamossa, joten kynnys osallistumiselle on mataloitunut. Pilotissa oli pohdittu sitä, onko osa-aikaisessa työssä ajateltavissa matkakulujen omavastuun alentamista?

Mitä jää jälkeen

TE-toimisto saatiin pilotin avulla jalkautumaan Paltamoon tekemään aktivointisuunnitelmia, ja käytäntö jatkuu edelleen vuonna 2015. Oulun Luovi- ammattiopiston kanssa käynnistyi yhteistyö mukautetun ammatillisen koulutuksen mahdollisuuksista.

”Mutta nyt sit se, tää olohuonemalli, niin sitä me nyt tässä katotaan semmosta paikkaa, joka voisi olla vähän pitemmän tähtäimen juttu ja että siitä tulis niin kun, jota ei koskisi näitä ka-tohuhut ja jonne vois tulla sitten, et siellä voi tulla. Esimerkiksi tää palveluliikenne voisi ajaa siihen ja jos jollakin ei oo muuta kuin laboratorioissa käynti, niin hän voi sitte käyttää ai, olla aikaa siellä. Me todennäköisesti jatketaan sillä toisella hankkeella, mikä nyt alkanu ja säästyny rahoilla, niin. Mutta että tavoite on sen hankkeen aikana, ei tämän hankkeen vaan sen seuraavan hankkeen aikana löytää siihen semmonen rahoitusmalli, et me pystytään pitämään sitä pitempään, ettei vaan oo pelkästään. Sen verran [naurahtaa] vielä tuohon, kun osallistavasta sosiaaliturvasta puhutaan ja sitten kuntouttavast työtoiminnasta.” (vetäjä)

Arvio kustannuksista

Osallistavan sosiaaliturvan kokonaiskustannukset ajalla 11.8. - 31.12.2014 olivat 34.075,28€. Rahoitus koostui valtionavusta (STM) 22 000 €, Paltamon kunta 8 000 €, yhdistyksen osuus 392,43 € ja valtion korvaus työtoimintapäivistä 3.682,85 €, yhteensä 34.075,28 €.

Asiakasmäärä oli 51, joten kokonaiskustannukset per asiakas koko jaksolla olivat 668,14 euroa. Työtoimintapäiviä oli yhteensä koko jaksolla (9-12/2014) 524 kpl (27+81+172+244), jolloin kokonaiskustannukset yhteensä per asiakas per työtoimintapäivä olivat 65,03 €. Tämä on myös kuntouttavan työtoiminnan toimintapäivän hinta.

3.3 Rauma

Tavoite

Tavoitteena oli aktivointiasteen nosto. Kaupungin kaikilla hallintokunnilla oli ja on edelleen kuntouttavaan työtoimintaan osallistuvien vastaanottovelvoite.

Toiminta

Yksilöhaastattelut tehtiin noin 70 pitkäaikaistyöttömälle ja tavoitteena oli ohjata heidät kuntouttavan työtoiminnan puitteissa avustaviin tehtäviin vanhustenhuollossa ja puisto-osastolla. Lisäksi oli nonstop -ryhmätoimintaa ja päivätoimintaa. Pitkäaikaistyöttömien haastattelut tekivät pilotin työntekijät, kaupungin hallintokunnat vastasivat sijoituksista.

Raumalla kokeiltiin ryhmätoimintamallia, jossa keskityttiin käsittelemään työhön kuntoutumista ja elämänhallintaa edistäviä asioita, kuten hygieniasta huolehtiminen, ajanhallinta, liikunta ja ravinto. Teemoiksi nostettiin yksilöhaastatteluissa esille tulleita asioita. Työttömyysturvaa saavien työntekoon aktivoitavien henkilöiden kohdalla nonstop -mallilla tavoiteltiin asiakasprosessin nopeuttamista sekä työelämätaidotietoisuuden varmistamista. ”Alhaisen työkyvyn omaavien henkilöiden” kohdalla tavoitteena oli toimintakyvyn ylläpito, terveyden ja elämänhallinnan edistäminen.

Pilotissa toteutettiin yhteensä kymmenen itsenäistä ryhmäkertaa, joissa teemoina olivat ravinnon merkitys hyvinvoinnille, siivouksen perusteet, liikunta, tietotekniikan perusteet ja itsestä huolehtiminen. Teemapäivät olivat neljä tuntia, ja ne oli mahdollista sovittaa kuntouttavan työtoiminnan ohjelmaan. Ryhmät olivat kuitenkin avoimia kaikille pitkään työttömänä olleille. Kunnan viranhaltijat ja yhteistyökumppanit jakoivat ryhmien esitteitä ja suosittelivat ryhmiä asiakkailleen. Ryhmäkertoja saatiin toteutettua yhteensä neljä – yksi kerta kaikista muista aiheista paitsi itsestä huolehtimisen teemasta – ja niihin osallistui yhteensä 30 henkilöä. Muut kuusi kertaa jäivät toteutumatta ”osallistujapulan vuoksi”.

Nonstop -ryhmätoimintamallin toteutuneet ryhmäkerrat onnistuivat kuulemma hyvin. Ohjaajien saaman palautteen mukaan ryhmät koettiin kuntouttavaan työtoimintaan sisältyvänä lisäkoulutuksena.

Yksilöohjauskeskusteluissa kartoitettiin henkilön tämänhetkistä tilannetta, suunniteltiin jatkopolkua ja annettiin tähän liittyvää palveluohjausta. Kolmasosa (28 %) kaikista pilotin aikana tavatuista asiakkaista jatkaa omatoimista työnhakua ensimmäisen tapaamisen jälkeen. Tarjolla olevista palveluista hyödynnettiin lähinnä kuntouttavaa työtoimintaa (9 %) ja terveystarkastusta (10 %). Osan asiakkaista kanssa sovittiin uudesta tapaamisesta jonkin ajan kuluttua tai jäätiin odottamaan terveystilanteen selkiytymistä tai huomattavan heikkoon toimintakykyyn perustuen keskusteltiin työnhaun katkaisemisesta. Osa jatkoi osaaikatyössä (9 %).

Osallistujat

Pilotin aikana lähetettiin kutsukirje henkilökohtaiseen tapaamiseen sadalle pitkään (yli 500 päivää) työmarkkinatukea saaneelle henkilölle. Selkeästi yli puolet (68 %) haastatteluun kutsutuista henkilöistä saapui tapaamiseen. Neljännes (24 %) kutsun saaneista ilmoitti jonkin syyn, jonka vuoksi tapaamista ei tällä hetkellä pidetty tarpeellisena tai ajankohtaisena. Tällaiset syyt liittyivät esimerkiksi muussa palvelussa olemiseen, työllistymiseen tai terveyteen. Osaa henkilöistä (7 %) ei tavoitettu siten, että he olisivat saapuneet

tapaamiseen tai ilmoittaneet esteestä. Pilotin ohjaajilla ei ollut lukuja siitä, kuinka moni lopulta otti vastaan tarjotun kuntouttavan työtoiminnan paikan.

Mikäli asiakas oli halukas osallistumaan pilottiin, alkukartoituksessa käytettiin THL:n alkukartoituslomaketta. Kutsun saaneista sadasta henkilöstä kaikkiaan puolet (49 %) osallistui THL:n alkukartoitukseen. Osa asiakkaista kieltäytyi pilottiin osallistumisesta tai lomaketta ei jostain muusta käytännön syystä täytetty. THL:n loppukartoitus tehtiin puhelimitse ja tätä varten tavoitettiin lähes kaikki alkukartoitukseen osallistuneet. Loppukartoituslomake ei kaikilta osiltaan sopinut Rauman pilottimalliin, ja sitä jouduttiin karsimaan. Puhelinkeskustelussa osallistujilta kysyttiin tämänhetkistä tulonlähdettä ja kevään 2015 suunnitelmia.

Velvoittavuus/vapaaehtoisuus

Suhde kuntouttavaan työtoimintaan ja sen velvoittavuus vs. vapaaehtoisuus on hiukan vaikea Rauman pilotissa hahmottaa. Kellekään ei kuitenkaan ohjaajien mukaan tullut sanktioita kieltäytymisestä. Pilotissa kehitettiin kuntouttavan työtoiminnan muotoa, jossa yhden kuntouttavan työtoiminnan jakson aikana olisi mahdollista kokeilla erilaisia kuntouttavan työtoiminnan tehtäviä. Kuntouttavan työtoiminnan piiriin ideoitiin myös selkeämmin koulutukseen tai avoimille työmarkkinoille suuntaavaa toimintaa, kuten erilaisia tapahutumia toteuttava projektiryhmä, työntekijäpankki-toiminta sekä työnhakuvalmiuksiin ja työnhakuun keskittyvät vertaistuelliset ryhmät.

”Osallistavaa sosiaaliturvaa tarkasteltiin pääasiassa kuntouttavan työtoiminnan kautta, koska se muodostaa lainsäädännöllisen pohjan kunnan tuottamille osallistaville palveluille (esim. osallistujien vakuutus). Elämäntilanteiden erilaisuus toi tässä kohtaa esiin myös palvelutarjonnan laajentamisen tarpeen. Kaikki asiakkaat eivät esimerkiksi elämönhallinnan ongelmien vuoksi tällä hetkellä ole valmiita kuntouttavan työtoiminnan aloittamiseen. Toisessa ääripäässä asiakkaat eivät hyödy kuntouttavasta työtoiminnasta, koska olisivat valmiita avoimien työmarkkinoiden töihin.” (pilotin loppuraportti)”

Mitä jää jälkeen

Palveluprosessin alkuvaiheeseen sijoittuvalle arjenhallinnalliselle ryhmätoiminnalle näytti olevan tarvetta. Mikäli ryhmiä halutaan toteuttaa yksittäisinä teemapäivinä, palvelutarjottimen tulisi kuitenkin itsearviointin mukaan olla laajempi. ”Tällöin asiakas voisi ohjatusti valita viikko-ohjelmaansa halutut toiminnot esimerkiksi erilaisten ryhmäpäivien ja työtehtävien joukosta.” Pilotin aikana käytössä ollut THL:n alkukartoituslomake koettiin Raumalla hyväksi keskustelun pohjaksi. Tästä syystä pilotissa luotiin lisäksi systemaattisempia haastattelulomakkeita henkilökohtaisen ohjauksen suunnitteluun.

Ohjaajien arvion mukaan ryhmiin voidaan nostaa arjenhallintaa tai työelämäsuuntautumista tukevia teemoja, jolloin saadaan nopeasti organisoitua kulloistakin tarvetta vastaava ryhmä. Ongelmaksi näytti kuitenkin muodostuvan osallistujien rekrytointi yksittäisiin tapaamisiin. Jatkossa vastaavia teemapäiviä voidaan toteuttaa myös siten, että kootaan eri teemat kolme kuukautta estäväksi ”arjenhallintaan keskittyväksi” kurssiksi tai sijoitetaan teemapäiviä jonkin muun ryhmän yhteyteen.

Yksi Rauman pilotin julkisuudessakin ollut tavoite ”Avoimet välityömarkkinapaikat -listaus” toteutui.

Rauman kaupunki on käynyt TE-toimiston kanssa neuvotteluja hallinnollisten prosessien tehostamisesta ja tavoitteesta lisätä aktivointitoimissa olevien työttömien määrää. Tavoitteena on luoda yhteistyötahojen kanssa yhteinen listaus Rauman alueen avoimista välityömarkkinakohteista. Listauksen käyttöönoton aktiivisuutta seurataan ja kehitetään jatkossa yhteistyöpalaverien avulla. Tavoitteena on saada kokonaiskuva Rauman alueen mahdollisuuksista ja nopeuttaa asiakkaiden ja työtehtävien kohtaamista. Pitkäjänteinen tavoite on, että näin syntyisi uusia työkohteita, joista olisi saatavilla ajantasaista tietoa. Pilotissa luotiin kaupungin sisäiseen käyttöön kaksi tiedostoa, joista toisessa on listattuna kaupungin organisaatiossa avoina olevat välityömarkkinapaikat ja toisessa ulkopuolisten tahojen ilmoittamat välityömarkkinapaikat. Välityömarkkinapaikoilla tarkoitetaan tässä kuntouttavan työtoiminnan ja työkokeilun tehtäviä ja palkkatuki-paikkoja. Listausta on otettu hyvin vastaan, ja se on toiminut jaettuna tietopankkina sopivia työtehtäviä etsittäessä. Listausta ja sen käyttöä kehitetään edelleen.

Osallistujien tapaamisia ei pilotin luonteen vuoksi kyetty järjestämään. 2.12.2014 tavattiin pilottityöntekijät, Rauman seudun työttömien hankevastaava ja kolme kuntouttavan työtoiminnan osanottajaa sekä erikseen kuntouttavan työtoiminnan ohjaaja ja työllisyyskoordinaattori.

Osallistujilla ei ollut kantaa osallistavan sosiaaliturvan sisältöön, eivätkä he myöskään olleet seuranneet aiheesta käytyä julkista keskustelua. Yhteinen näkemys näytti olevan se, että osallistava sosiaaliturva on pikemmin kattokäsite kuin yksittäinen konkreettinen toimenpide, joka sijoittuisi johonkin kuntouttavan työtoiminnan ja ”passiivituen” väliin. Kaikki korostivat muiden kuin työehtosopimusten mukaisten palkkatoimien kohdalla toimivansa ”vapaaehtoisuus edellä”. Sanktioiden käyttö oli jokaisen mielestä erittäin vähäistä, ”muutamia kuitenkin vuositasolla”.

Itse pilotti näytti keskittyneen ”työmarkkinatuen 500-päiväisten suman purkamiseen” eli palveluohjaukseen. Sen lisäksi oli ryhmätoimintaa ja keskustelutilaisuuksia. Pilotti oli muutakin kuin lisäresurssi kuntouttavan työtoiminnan tehostamiseksi.

”Pelkällä lisähenkilöstöllä olisi jatkettu samaan tyyliin, nyt pilotin ansiosta luotiin uusia työtapoja.” (ohjaaja)

Arvio kustannuksista

Rauman pilotin toimet sisälsivät mm.

- 100 pitkäaikaistyöttömän alkuhaastattelut, alku- ja loppukartoitukset ts. tarpeen määrittäminen, kohderyhmän haltuunotto, tarvittaessa jatko-ohjaus kutyyn tai muuhun palveluun
- Non stop-ryhmät, ryhmäkuntoutuminen ja elämänhallinta, 4 kertaa, yhteensä 30 henkilöä
- Kuty-asiakkaiden kuulemistilaisuudet ja kokemusasiantuntijuuden hyödyntäminen (3 tapaamista)
- Palvelujärjestelmän toimijoiden kuuleminen ts. sis. ja ulkoiset asiakkaat, ryhmätoiminnot
- Tiedotustilaisuudet eri teemoista kaupungin hallintokunnille ja järjestöille
- Avoimet välityömarkkinapaikat -työkalun luominen

Kustannusten arviointiin liittyen hankkeessa todettiin, että hanke oli hyvin moninainen ja siihen kuului hankkeen ohjeiden mukaan suuren kohderyhmän tapaamiset ja tilannekartoitukset/loppuarviot, mutta myös suurilta osin paikallisesti itse palvelujärjestelmän ja osallistavan sosiaaliturvan sekä työttömien yhteiskuntaosallisuuden mahdollisuuksien ja toimintaedellytysten kehittämistä. Itsetarkoituksena ei ollut esimerkiksi kuntouttavan työtoiminnan volyymin kasvattaminen. Niin sanotusti luotiin pohjaa osallistavalle sosiaaliturvalle ja kartoitettiin tarvetta, mikäli otettaisiin käyttöön Suomessa laajemmin. Yhteiskuntaosallisuuden toimintamallit kehittyivät Raumalla.

Näin ollen vuosikustannuksia on todella vaikea laskea, koska kyse oli mallin pilotoinnista ja kehittämisestä. Suurimmat rahalliset hyödyt tulevat pitkällä juoksulla oletettavasti ihmisten työ- ja toimintakyvyn parantumisena. Ihminen voi yleensä paremmin aktiivisena yhteiskuntaan osallisena.

Kokonaiskustannukset olivat 30 775,84 euroa aikavälillä 8-12/2014. Pääosin kustannukset muodostuivat kahden hanketyöntekijän palkkakuluista. Näitä kuluja ei voi suoraan jyvittää asiakkaiden henkilöluokkaan, koska kohderyhmän ja sisäisten ja ulkoisten asiakkaiden kohtaamisia oli satoja. Asiakkaita kohdattiin osin ryhmissä, osin luennoilla.

3.4 Rovaniemi

Tavoite

Rovaniemen pilottihankkeen tavoitteena oli löytää uusia toimintamahdollisuuksia kuntouttavan työtoiminnan sisälle sekä kartoittaa uusia kuntouttavan työtoiminnan sisältöjä tarjoavia yhteistyötahoja, erityisesti järjestökentältä. Tavoitteena oli valita pilottiin 5-10 henkilön kehittäjäasiakasryhmä, joka on mukana kuntouttavassa työtoiminnassa, ja joka lähtisi yhdessä kehittäjätyöntekijän kanssa palvelumuotoilun keinoin tuottamaan tietoa uusista toimintamahdollisuuksista ja yhteistyötahoista.

Rovaniemen kaupunki ostaa kuntouttavan työtoiminnan palveluja pääasiassa Eduro-säätiöltä, jossa painottuu työpajatoiminta. Yhteistyötä järjestöjen kanssa ollaan kuntouttavassa työtoiminnassa kehittämässä muun muassa osana MONET- kuntakokeiluhanketta. Pilotti toteutui läheisessä yhteistyössä MONET-hankkeen kanssa.

Toiminta

Kehittäjäasiakasryhmätoiminta toteutui osana kuntouttavaa työtoimintaa kerran viikossa neljä tuntia kerrallaan. Yhteensä järjestettiin 11 tapaamiskertaa. Toimintaa veti kehittäjätyöntekijä ja hänen työparinaan oli palvelumuotoilun opiskelija.

Kehittäjäasiakasryhmän toiminta koostui ideointikeskusteluista ja ideointiin pohjautuvista toimintakeiluista. Keskusteluissa muun muassa arvioitiin kuntouttavaa työtoimintaa ja sen kehittämistarpeita sekä osallistavan sosiaaliturvan sisältöä. Toimintakeilut sisälsivät tutustumiskäyntejä järjestöihin, asukastuvalle ja muihin kohteisiin (esim. Arktikum) sekä osallistumista järjestöjen toimintaan kuten Marttojen ruokakurssille. Kaksi asiakasta osallistui omalla vapaa-ajallaan myös kansalaisopiston kursseille. Toiminta oli työntekijöiden vetämää ja eteni tarkasti aikataulutetun päiväohjelman mukaisesti. Tiedon kokoamisessa ja ideoinnissa käytettiin palvelumuotoilun menetelmiä. Pilotissa painottui tutkimuksellinen ote ja tiedonkeruu kehittäjäasiakkailta.

Lisäksi tehtiin kysely kuntouttavan työtoiminnan asiakkaille, jolla haettiin täydentävää tietoa asiakkaiden elämänhallinnallisista tarpeista, mielenkiinnon kohteista ja motivoivista toimintamuodoista. Kyselyyn vastasi noin 70 prosenttia Eduron työpajoilla vastaushetkellä kuntouttavassa työtoiminnassa olevista (21 vastaajaa) sekä 5 henkilöä, jotka olivat järjestöissä kuntouttavassa työtoiminnassa.

Osallistujat

Kehittäjäasiakkaat valikoitiin työntekijöiden toimesta ja kutsuttiin mukaan toimintaan. Asiakkaan ei ollut pakko osallistua, jos hän ei halunnut. Tavoitteena oli valita ryhmään sellaisia asiakkaita, jotka kykenisivät kehittämistoimintaan, eli käymään keskustelua ja ilmaisemaan mielipiteitänsä.

Alun perin ryhmään valikoitui seitsemän kuntouttavan työtoiminnan asiakasta. Kuudesta kuntouttavassa työtoiminnassa mukana olleesta asiakkaasta viisi oli Edurolla ja yksi siirtyi pian pilotin alettua järjestöön kuntouttavaan työtoimintaan. Ryhmään pyydettiin mukaan myös vapaaehtoisena osallistujana kokenut kehittäjäasiakas, jolla oli pitkä kokemus ko. toiminnasta muun muassa Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen kanssa. Tämä asiakas toimi sparraajana muille.

Puolet osallistujista oli miehiä ja puolet naisia. Ikähaitari oli 26 – 62 vuotta. Työttömyyden kesto vaihteli kahdesta kymmeneen vuoteen. Kuntouttavassa työtoiminnassa osallistujat olivat olleet muutamasta kuukaudesta useaan vuoteen.

”Samalla lailla se on se eläkkeellä olo kiinni omasta itsestään, että mitä sitä tekee kun mitä työttömällekkin. Se on vaan tosiaan täältä kiinni, että jääkö sitä vaan makaamaan kotiin.”

(osallistuja 8)

”Kauan sä oot ollu työttömänä?” (haastattelija)

”Seittemän vuotta.” (osallistuja 8)

”Mitä kaikkea sä oot sitten tehnyt” (haastattelija)

”Mä oon saanu pikku hiljaa jo tosiaankin nää yhdistyshommat jäänyt pois. Ja sitä on niinku tavallaan mökkiytynyt sitten. Ihan vaan koirien kanssa kotona. Pakolliset kotihommat ja.”

(osallistuja 8)

Osallistujien mahdollisuus vaikuttaa

Toiminta oli rakenteeltaan ja sisällöltään pääasiallisesti työntekijöiden suunnittelemaa. Osallistujat saivat kuitenkin yhdessä työntekijöiden kanssa ideoida muun muassa tutustumiskohteita ja reissuja. Keskeisenä ajatuksena oli saada esille kuntouttavan työtoiminnan asiakkaiden näkemyksiä siitä, miten toimintaa voitaisiin kehittää ja mitä uusia toimintamuotoja voisi olla.

Ennen toiminnan alkua osallistujien odotukset kehittäjäasiakasryhmästä olivat vielä melko avoimia, toisaalta mielessä oli joitakin konkreettisia kehittämiskohteita:

”Mitäs se tarkoittaa kehittäjäasiiantuntijat, miltä se kuulostaa?” (haastattelija)

”Niin kuulostaahan se hyvältä, että tietenkkin saa niitä omia mielipiteitä tai semmosia ideoita jos on niin tuoda ilmi, että mikä vähän jossakin asiassa sitten vähän omasta mielestä mättää tai mikä vois olla vähän paremmin tai muuta. Tietenkin ei sillä lailla tällä hetkellä pysty oi-

kein vaikuttaa mihinkään, että sitähan nyt mennään niinkun sääntöjen mukaan ja se on siinä, mutta oishan se tietenkkin...” (osallistuja 6)

”Joo varmaan siinä aika hyvin tiivistetysti tuli jo, että pystyy tai jos tulee just jotain ideoita, mitä kehittää, niin niitä voi sitten tässä hyvin praatata sitten porukalla. Ei just nyt tuu silleen mieleen, mikä ois niinkö tosi huonosti tai tosi hyvin.” (osallistuja 7)

”Than että kyllähän siinä mielessä... että kai niitä ideoita meikäläisenkin päähän tulee. Ja tietenkin toisiltakin kuulla, että saattaa herättääkin semmosia ajatuksia, että joo että voiskohan tuo olla sitten, että se ois parempi jotenkin muuttaa.” (osallistuja 8)

”Niin kyllä kai se tietenkin että jotain saadaan ylös paperille jotain näitä mitä me yhdessä mietitään ja pohitaan. Vois olla semmosia toteuttamiskelpoisia miten vois jotakin asiaa ehkä harakita muutettavaksi tai muuta. Tai miten vois sitten jotakin jossakin sanotaanko jos jollakin on joku sanotaanko ADHD tai joku muu tämmönen että miten pystyy pajoilla ottaan sen huomioon tai mikä onkaan sitten tuota perussairaus, että pystys niinkun sillä lailla yksilöllisesti jokaiselle vähän räätälöimään niitä tiloja tai muuta semmosia. Tämmösiä.” (osallistuja 6)

Velvoittavuus/ vapaaehtoisuus ja kannusteet

Toimintaan mukaan lähteminen oli vapaaehtoista. Toimintaan pätevät samat poissaoloja koskevat ehdot kuin muuhunkin kuntouttavaan työtoimintaan. Poissaoloista tuli ilmoittaa kehittäjätyöntekijälle, joka välitti tiedon eteenpäin omalle ohjaajalle.

Koska osallistujat olivat kuntouttavassa työtoiminnassa, saivat he osallistumispäivinä normaalin toimintatarahan/ kulukorvauksen. Lisäksi heille tarjottiin aina kahvit ja lounas. Yksi henkilö, joka ei ollut kuntouttavassa työtoiminnassa, oli halukas osallistumaan ryhmään omasta mielenkiinnosta, vaikka hän ei ollut oikeutettu toimintaraahan. Kansalaisopiston kurseille osallistuneille maksettiin osallistumismaksu, mutta kurssit suoritettiin omalla ajalla.

Kokemukset

Kaksi joulukuussa haastateltua asiakasta olivat toimintaan tyytyväisiä. He kokivat, että ryhmässä oli käyty hyvää keskustelua ja tehty kiinnostavia tutustumiskäyntejä. Osallistumisaktiivisuus tosin hiipui loppua kohti.

Loppuraportin ja työntekijän haastattelun mukaan kehittäjäasiakkaat pitivät työnomaista toimintaa kuntouttavan työtoiminnan tärkeimpänä osiona. Tässä mielessä osa asiakkaista vierasti kuntouttava -sanaa, koska eivät kokeneet toiminnan olevan kuntoutusta. Nykykäytäntöihin verrattuna toiminnan tulisi kuitenkin olla tavoitteellisempaa ja siihen tulisi sisältyä muun muassa urasuunnittelua tukevaa toimintaa, siten, että toiminta etenisi ja tukisi työllistymistä tai koulutukseen siirtymistä kunkin yksilöllisen tavoitteen mukaan.

Työnomaisen työskentelyn lisäksi eniten kannatusta osallistujien parissa saivat liikunta ja virkistysreissut. Lisäksi toivottiin muun muassa lyhyitä kurssi-tyyppisiä koulutuksia ja kulttuuriin ja taiteisiin liittyvää toimintaa. Liikunnan puolella ideoitiin mahdollisuutta saada kuntouttavan työtoiminnan asiakkaille samantyyppinen kortti kuin kaupungin työntekijöiden liikuntakortti eli kortti, jolla voisi osallistua valitsemaansa liikuntaan. Liikuntakortin käyttöönotossa oli kuitenkin vielä epävarmoja tekijöitä, muun muassa se, kuinka kalliiksi kortti tulisi osallistujalle, koska siitä tulisi maksaa ainakin verotusarvo. Lisäksi liikunta kestää yleensä vähemmän kuin neljä tuntia, joten yhdellä käyntikerralla ei voisi korvata yhtä kuntouttavan työtoiminnan päivää. Pilotin lyhyen keston vuoksi liikuntakorttia ei otettu vielä käyttöön, mutta asian selvittelyä jatketaan.

Virkistyspäiviä ja -reissuja toteutetaan jo kuntouttavassa työtoiminnassa Edurolla yleensä kerran viikossa perjantaisin. Ne osallistujat, jotka eivät ole kuntouttavassa työtoiminnassa perjantaisin, eivät pääse mukaan tähän toimintaan.

Kansalaisopiston kurseille osallistui kaksi kehittäjäasiakasta. Toinen suoritti järjestyksenvalvoja -kurssin ja toinen osallistui espanjan kurssille. Yhtenä syynä vähäiseen osallistumiseen oli se, että kurssivalikoima oli loppusyksystä suppea. Toinen vaikeuttava tekijä oli, että kansalaisopiston kurssitoiminta toteutuu yleensä iltaisin, eikä pilotin aikana saatu täyttä varmuutta siitä, voiko kuntouttavaa työtoimintaa olla myös iltaisin? Kaksi osallistujaa osallistui kurseille vapaa-ajallaan ilman rahallista korvausta, mutta heille

maksettiin kurssin osallistumismaksu. Ryhmässä ideoitiin, että kansalaisopiston kurssille osallistuminen kerran viikossa voisi jatkossa korvata yhden kuntouttavan työtoiminnan päivän. Tämä voisi tuoda uusia toimintamahdollisuuksia myös pienempiin kuntakeskuksiin, koska niissä usein on kuitenkin kansalaisopiston toimintaa esimerkiksi kouluilla. Kansalaisopistojen kautta voitaisiin monipuolistaa kuntouttavan työtoiminnan sisältöjä toivottuihin kursseihin ja taiteisiin liittyvillä sisällöillä.

”No tuo työaikalainsäädäntöön liittyvä asia on vielä semmonen kans mikä vaatii tarkennusta, että alustavasti kaupungin lakimies meille sano, että hän ei ainakaan näe ongelmaa siinä, että miks ei voisi olla iltasaikaan kun tähän kuntouttavaan työtoimintaan sovelletaan tätä säännöllisen työajan lainsäädäntöä.” (ohjaaja)

Järjestöt näyttäytyivät potentiaalisina yhteistyötahoina. Tarvittaessa henkilö voisi osallistua kuntouttavan työtoiminnan aikana esimerkiksi järjestöjen vertaistukiryhmään. Lisäksi järjestöt ovat mahdollisia kuntouttavan työtoiminnan toteuttamispaikkoja. Järjestöyhteistyön kehittäminen oli pilotin aikana jo meneillään Monet-kuntakokeiluhankkeen toimesta, mutta pilotin kautta asiakkaat saivat olla mukana vaikuttamassa yhteistyövaihtoehtojen kartoittamiseen.

Jonkin verran keskustelua oli käyty myös siitä, että kuntouttavan työtoiminnan porukasta osa on niin huonokuntoista, ettei toimi vertaisryhmänä ja tukena vaan pikemminkin ”masentaa”. Tämä kertonee osittain siitä, että kehittäjäasiakkaiksi valikoitiin niitä asiakkaita, joiden tilanne oli monilta osin parempi kuin monilla muilla kuntouttavan työtoiminnan asiakkailla.

Kuntouttavan työtoiminnan byrokraattisuus nousi esille monessa kohtaa pilotin aikana, mm. jo edellä mainittuun liikuntaan ja kansalaisopistojen kurssitoimintaan liittyen. Se vaikutti myös ryhmän toimintaan, koska ryhmälle oli sovittu kokoontumisaika, jota ei voinut muuttaa, vaikka näin olisi haluttu tehdä esimerkiksi jonkin tilaisuuden ajankohdan vuoksi.

Osallistavaa sosiaaliturva koskevien keskustelujen pohjalta työntekijät hahmottelivat neljä osallistavan sosiaaliturvan linjaa: 1) vapaaehtoisuuden linja, 2) mahdollistava linja, 3) velvoittava linja ja 4) vastikkeellinen linja. Eniten kannatusta osallistujien joukossa sai mahdollistava linja, jossa aktiivisuudesta saisi rahallisen kannusteen, mutta osallistuminen ei olisi velvoittavaa eikä osallistumattomuus johtaisi sanktioihin. Osa asiakkaista oli myös valmis lisäämään velvoittavuutta, etenkin vuoden työttömyyden jälkeen ja etenkin alle 30-vuotiaille.

Mitä jää jälkeen

Pilotissa esille nousseita ideoita muun muassa liikuntakorttiin ja järjestöyhteistyöhön viedään eteenpäin MONET -hankkeen kautta. MONET on esimerkiksi hankkinut omille asiakkailleen liikunta- ja kulttuurikortteja pilotin selvitystyön pohjalta. Kortteja on tilattu tähän mennessä 70 kappaletta ja niitä tilataan lisää tarpeen mukaan. MONET toteuttaa myös ryhmätoimintaa pilotin ideoiden pohjalta.

Arvio kustannuksista

Rovaniemellä pilotin ydintoimintaa oli ryhmä- tai työtoiminnan sijaan kuntouttavan työtoiminnan asiakkaista koostuneen kehittäjäasiakasryhmän ideointitapaamiset ja kuntouttavan työtoiminnan asiakkaalle teetetty kysely. Painotus oli siis uusien toimintamuotojen ideoinnissa yhdessä asiakkaiden kanssa, eikä tällä aikataululla ideoinnin tuloksia ehditty systemaattisesti viedä käytäntöön niin, että kustannuksia voisi arvioida luotettavasti. Kustannuksista todettiin kuitenkin seuraavasti:

Kansalaisopistojen kurssit: Asiakkaita kiinnosti kansalaisopiston kurssille osallistuminen osana kuntouttavaa työtoimintaa. Kurssien hinnat vaihtelevat muutamasta kymmistä sataan euroon riippuen kurssin sisällöstä ja kestosta. Yksi kehittäjäasiakas osallistui omalla vapaa-ajallaan Espanjan kielen alkeet -kurssille, joka sisälsi yhteensä 16,5 oppituntia (11*1,5h). Kurssin hinta oli 87 euroa sisältäen kurssimaksun ja oppikirjat. Jos tuntimäärän jakaa neljällä tunnilla, mikä on kuntouttavan työtoiminnan minimi, voidaan todeta, että osallistumisen hinta olisi 22 euroa/päivä. Toinen kehittäjäasiakas puolestaan osallistui Järjestyksenvalvoja -kurssille, jonka kesto oli 29 tuntia (4*7,25h) ja hinta 90 euroa. Jos kurssi rytmittyisi siten, että se järjestettäisiin neljän päivään sijaan seitsemänä päivänä, jolloin päivittäinen osallistumisaika olisi noin 4 tuntia, päiväkohtainen hinta olisi noin 13 euroa. Edellä mainitut kurssit kuten muutkin kansalaisopistojen kurssit Rovaniemellä, toteutetaan enimmäkseen iltaisin ja niiden kesto on usein vähemmän kuin neljä tun-

tia/päivä. Se, miten kurssitoiminta niveltäisi osaksi kuntouttavaa työtoimintaa tai osallistavan sosiaaliturvan osallistumistoimenpiteeksi, vaatii jatkoselvitystä esimerkiksi juuri aikataulutuksen osalta.

Marttojen kurssit: Kehittäjäasiakkaat osallistuivat pilotin aikana Marttojen järjestämällä neljän tunnin kurssille, jonka osallistumishinnaksi tuli noin 44 euroa/henkilö/päivä

Virkistysretki tiedekeskus Arktikumiin ja Pilkkeeseen: Kehittäjäasiakasryhmä vieraili pilotin aikana tiedekeskus Arktikumissa ja Pilkkeessä. Yhteislippu molempiin vierailukohteisiin maksoi 15 euroa/henkilö ja vierailu kesti noin neljä tuntia. Kehittäjäasiakkaille tarjottiin myös lounas, jonka hinta oli 12 euroa/henkilö.

Kehittäjäasiakastoiminta: Kehittäjäasiakasryhmän ideointitilaisuuksista kaupungintalolla aiheutui tarjoulukustannuksia. Osallistujille tarjottiin kahvit ja lämmin ruoka, noin 10 euroa/henkilö. Kehittäjäasiakastoiminta vaatii lisäksi ohjaus- ja suunnitteluresurssin.

Ticket Mind and Body -kortin käyttäminen: MONET -kuntakokeilu on tilannut pilotin selvitystyön pohjalta omille asiakkailleen liikunta- ja kulttuurietukortteja. Yhdelle kortille ladattava summa on 100 euroa. Yhden kortin kustannus MONET -kuntakokeilulle on ollut 113 euroa. Liikunta- ja kulttuurietukorttia käy Rovaniemellä kymmeniin eri paikkoihin antaen mahdollisuuden liikunnan ja kulttuurin harrastamiseen, esimerkiksi uimassa, kuntosalilla, elokuvissa tai teatterissa käymiseen. MONETin asiakkaat käyttävät korttia omalla vapaa-ajallaan.

Pilotissa etsittiin sellaisia elämänhallintaa ja osallisuutta tukevia toimintavaihtoehtoja, jotka eivät rasita kunnan taloutta. Osallistavan sosiaaliturvan päivähintaa on ollut mahdotonta määrittää edellä esitettyä tarkemmin tässä vaiheessa.

3.5 Varkaus

Tavoite

Pilotissa oli tavoitteena kehittää oma vapaaehtoinen osio starttipalvelun ja kuntouttavan työtoiminnan lisäksi, ja samalla kehittää niitä entistäkin matalamman kynnyksen palveluiksi. Toiminta oli tarkoitettu suunnata pitkään työttöminä olleille, joille ei ollut tarjolla työllistymistä edistäviä palveluja. Starttipalvelussa ja kuntouttavassa työtoiminnassa jo olevat pääsisivät myös mukaan. Paikalliset järjestöt haluttiin pilotin avulla myös mukaan. Tavoitteena oli, että järjestöt antavat oman työpanoksensa järjestämällä asiakkaille erilaisia toimintoja pilotoinnin aikana.

Toiminta

Pilotissa kehitettiin ns. starttipalvelun ja kuntouttavan työtoiminnan lisäksi vapaaehtoiseen osallistumiseen pohjautuvaa ryhmätoimintaa. Tätä toteutettiin kerran viikossa tapahtuneina ryhminä, joiden toimintasisällöt vaihtelivat. Samalla kehitettiin starttipalvelua ja työpajalla tapahtuvaa kuntouttavaa työtoimintaa vieläkin matalamman kynnyksen paikaksi. Paikkakunnalla toimivia järjestöjä ja yhdistyksiä haastettiin mukaan kehittämistyöhön pitkäaikaistyöttömien osallisuuden vahvistamiseksi. Pilotoinnin avulla järjestöillä oli mahdollisuus verkostoitua muiden toimijoiden kanssa, tuoda osallistujille tietoa omasta toiminnastaan sekä tämän kautta saada uusia ihmisiä mukaan omaan toimintaan.

Varkauden pilotissa toteutettiin yhteensä 14 ryhmäpäivää, jotka käynnistyivät elokuussa kick off -tapahtumalla. Ryhmäkertojen pituus oli keskimäärin kolme tuntia.

Osallistajat

Osallistajat olivat paikkakuntalaisia, aikuisia pitkäaikaistyöttömiä, jotka olivat olleet joko starttipalvelussa tai kuntouttavassa työtoiminnassa kaupungin työpajalla tai kuntouttavassa työtoiminnassa yhteistyökumppaneiden järjestämissä työtoimintapaikoissa. Lisäksi asiakaskunnassa oli mukana pitkäaikaistyöttömiä, joiden palvelutarpeita vastaavia työllistymistä tai työelämäosallisuutta edistäviä palveluita ei ollut tarjolla. Nämä asiakkaat ohjautuivat kaupungin sosiaaliturvan kautta.

”Ajatus oli ensin, että pääsääntöisesti olis näille meidän työpajalla, starttijaksolla ja kuntouttavassa työtoiminnassa oleville. Ja sitten, että lisäksi niille ketkä olis aikuissosiaalityön asiakkaita elikkä näitä vapaaehtoisia ketkä ei ole missään toimenpiteessä. Ja sitten viimeiseksi otetas mukaan kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat, ketkä on taas muissa kaupungin yksiköissä

ja yhdistyksissä. Mutta sit me päätettiin, että no otetaan alusta pitäen kaikki, kaikki nää kolme asiakaskuntaa mukaan.” (ohjaaja)

Osallistujien vaikutusmahdollisuudet

Asiakkaat ovat olleet ryhmätoimintojen suunnittelussa mukana vastaamalla kyselyyn, jossa he saivat rastittamalla valita valmiista vaihtoehdoista ne, jotka kokivat itseään kiinnostaviksi ja joiden aiheiden mukaan järjestettyihin ryhmätapaamisiin olisi kiinnostusta. Elokuun lopulla Varkaudessa oli ”Kick Off”-tapahtuma työpajalla ja sen ympäristössä. Tarjolla oli tutustumista työpajaan, erilaisten pihapelien pelaamista, pientä syötävää sekä sosiaalista kanssakäymistä muiden samanlaisessa elämäntilanteessa olevien ihmisten kanssa. Tapahtuman kävijöille oli myös järjestetty kirjallinen kysely vapaaehtoisuuteen perustuvista ryhmäpäivistä ja niiden teemoista. Kyselyssä oli tarjottu erilaisia vaihtoehtoja kuten arjen hallinta, fyysinen ja psyykinen terveys, eri asiantuntijoiden tapaamiset (Kela, velkaneuvoja, TE-toimisto), kaupungin tarjoamat palvelut ja kysely lupakorttikoulutusten tarpeesta. Tilaa oli myös avoimille vastauksille. Vastauksia tuli 31 kappaletta ja vastaajat olivat eri toimenpiteisiin osallistuvia. Vaihtoehtoja kaksi nousi esille yli muiden; fyysisen terveydentilan parantaminen ja ylläpito liikunnan avulla sekä sosiaalisten suhteiden luominen. Myös muut annetut vaihtoehdot saivat kannatusta. Ryhmäpäivien teemat, tutustumiset, toiminnat ja ”luennot” suunniteltiin vastausten pohjalta.

Seuraava kuvaus kertoo vaikeuksista saada asiakkaita mukaan kehittämistyöhön, ainakin perinteisin koukuksiin perustuvien menetelmin:

”Pilotoinnin kehittämistyö alkoi heinäkuun alussa, jolloin työpajalla starttipalvelussa ja kuntouttavassa työtoiminnassa olleille asiakkaille kerrottiin pilotointiin pääsystä, sen tavoitteista, siitä mitä pilotointi meillä Varkaudessa käytännössä tarkoittaa sekä tarjottiin asiakkaille mahdollisuutta osallistua toiminnan suunnitteluun. Tällöin asiakkaista kolme, neljä innostui suunnittelutyöstä ja sovittiin, että kesälomien jälkeen kokoontumme ensimmäiseen suunnittelupalaveriin, joka oli sovittu pidettäväksi heinäkuun viimeisellä viikolla. Suunnittelupalaverin koittaessa osa asiakkaista oli poissa palvelusta ja osa asiakkaista ilmoitti, ettei heillä ole ideoita, mitä ryhmäpäivinä voisi tehdä ja tämän pohjalta eivät halua osallistua suunnitteluryhmään.” (pilotin loppuraportti)

Osallistujien kanssa käytiin jatkuvaa keskustelua ryhmäpäivien sisällöistä, mitä olisi voinut lisätä tai mitkä aiheet olivat turhia. Osallistujat pitivät ryhmien säännöllisiä kokoontumispäiviä hyvänä, sillä säännöllisyys rytmittää omalta osaltaan viikkoa. Osallistujien mukaan myös vapaaehtoinen osallistuminen ryhmään antoi vapautta osallistua silloin, kun se itselle sopii eikä esimerkiksi tarvitse lähteä sellaiseen tapaamiseen, jonka aihe ei itseä juurikaan kiinnostanut: ”Valinnanvapaus oli tärkeää myös tähän toimintaan osallistujille.”

Kannusteet

Asiakkaille ei maksettu erillistä korvausta ryhmäpäiviin osallistumisesta. Asiakkaat, joille ryhmäpäivä osui starttipalvelun tai kuntouttavan työtoiminnan työtoimintapäiväksi, saivat sen päivän työtoimintarahaa. Asiakkaat olivat olleet ennen ryhmäpäivän alkua työtoiminnassa, joten ylläpitokorvaukseen oikeuttava neljän tunnin sääntö täyttyi jokaisen kohdalla.

”Sit vapaaehtosia mitä tuli, ketkä ei ollu missään toimenpiteessä, niin he sitten he ei saanu siitä mitään rahallista korvausta. Ja kukaan ei matkakorvauksia pyytäny. Se enemmän, että kun se sitten oli ilmasta esimerkiks uimahallissa käynti, niin se oli heille se korvaus, ja he oli kyllä siihen ihan tyytyväisiä, tietenkin asiakkaat saa halvemmalla uimahallilipun työttömien hinnalla, mutta sitten taas se, että siellä useesti kävis niin se oma taloudellinen tilanne ei anna siihen mahdollisuutta. Niin, he oli siihen ihan tyytyväisiä. Ja toki sitten jos meillä oli vaikka terveellistä ruokavalioo ja sit jos tehtiin sitä ruokaa, niin sit sai sen ruuan, et se oli se palkkio.” (ohjaaja)

”Vaikka Varkaus on pieni kaupunki, mut tällä asiakaskunnalla ei ole autoja käytettävissä. Niin, se että sä pääset tonne seittemän kilometrin päähän metsään niin se on vähän sillä tavalla toivotonta, kun ei edes sitä polkupyörää oo. Niin, uskon, että luonto ja liikunta ja ruoka on ne, mitkä vetää. Ja ilman sitä, että sä saat siitä sen yhdeksän euron korvauksen.” (ohjaaja)

”Ovat saaneet uusia sosiaalisia kontakteja. Se on ollu ihanaa, että tuolla on oikeesti et ihmiset vaikka ketkä on kuntouttavassa työtoiminnassa niin tuntuu että he on sit vapaa-ajalla hirveen yksinäisiä. Ja sitten taas toisaalta vapaa-ajalla ei tule lähdettyä minnekään. Niin, sit täällä selkeesti on tullu sellasta, että naiset ovat löytäneet toisiaan. Ja sitten toisaalta ovat saaneet ryhmiinkin toinen toistansa, että minä oon menossa tonne että lähde sinäkin. Niin, sitten tullaan. Ja just sitä, että tiedän esimerkiks kolme naista ketkä on ruvennu käymään tuolla uimahallilla ja kuntosalilla sitten. Toisaalta he saa sen vertaistuen siihen, että kaikki ollaan samassa tilanteessa, kaikki ollaan kuntouttavassa työtoiminnassa, sillä tavalla samalla viivalla et saa sitä vertaistukeakin. Jos vaan käyt siellä työpaikassa, välttämättä sielläkään ei nää kemiat kohtaa kaikkien kanssa.” (ohjaaja)

Vapaaehtoisuus/ velvoittavuus

Varkaudenkin pilotissa useimmat olivat samanaikaisesti kuntouttavassa työtoiminnassa, johon liittyy tiettyjä velvoitteita.

”...sitä painotettiin, että osallistuminen on vapaaehtosta, et saa valita että osallistuuko ryhmään vai osallistuuko niinkun työpäivään. Ja asiakkaat sit teki sen puolesta. Ja samoiten sit oli esimerkiks muissa kaupungin tai yhdistyksien noissa kuntouttavan työtoiminnan paikoissa, niin sieltäkin ketä asiakkaille tai kaikille kun sitä markkinoitiin, niin markkinoitiin just sillä tavalla, että osallistuminen on vapaaehtosta ja että voi olla töissä tai voi osallistua ryhmään tai voi käydä vaikka aamupäivällä tai aamusta töissä ja sitten tulla ryhmään. Mutta jos tulee suoraan ryhmään, niin siitä sit sai kumminkin sen yhdeksän euron korvauksen.” (ohjaaja)

Suunnitteilla olleen jatkotoiminnan yhteydessä vapaaehtoisuus ja toiminnan säännöllisyys arvioidaan uudestaan. Varkaudessa on ”puheissa” ollut ajatus jatkaa ryhmätoimintaa esimerkiksi joka kolmas viikko, mutta se ei ole saanut ainakaan ohjaajien tukea, etenkin jos toiminta jatkuu edelleen vapaaehtoisuuden merkeissä. Niin harvakseltaan tapahtuvassa toiminnassa on vaikea tuottaa esimerkiksi yhteisöllisiä sisältöjä, joiden vuoksi juuri ryhmätoimintaa haluttaisiin kuitenkin edelleen jatkaa.

”En usko, että riittää se että joka kolmas viikko kaks kolme tuntia. En usko. Kyllä se sit pitää olla viikottaista. Jos jatketaan sillä niinkun vapaaehtoislinjalla, niin ei se, se hyvin äkkiä sitten taas. Kun sen pitäis olla semmosta säännöllistä, jatkuvaa toimintaa, niin se joka kolmas viikko se ei oo, mä en pidä sitä enää semmosena säännöllisenä. Toki se on säännöllistä, mutta sellasena säännöllisenä, että ihmiset aktivoitus kunnolla käymään, koska pitkä aika on käydä vaan joka kolmas viikko.” (ohjaaja)

Kokemukset

Liikunnalliset ja ryhmäpäivät olivat vetäneet selkeästi eniten osallistujia. Niissä oli myös joskus järjestetty pienimuotoista tarjoilua. Liikunnallisiin ryhmäpäiviin osallistuneilta saatu palaute oli ollut positiivista. Niihin oli osallistuttu myös sen vuoksi, että niitä ei ole tarvinnut kustantaa itse ja ihmiset ovat kuitenkin huolissaan omasta terveydentilastaan ja fyysisestä jaksamisesta. Osallistujien palautteesta oli myös käynyt ilmi, että kun on ohjaaja mukana, uskaltaa kokeilla myös jotain uutta lajia, kuten keilausta tai kuntosalia.

Yhtenä tavoitteena ollut järjestöyhteistyönkin tiivistäminen onnistui ainakin osittain:

”... sillä tavalla ei olla saatu järjestöjä mukaan, että he järjestäs vaikka sen koko päivän ketkä on lopettanut, pääsääntöisesti siis miehiä, entisiä alkoholisteja, ollu kuivilla 5 - 25 vuotta. Ja tietenkä siellä on se oma sisäpiirinsä ihmisten kesken, niin sit sinne on uuden vähän vaikee mennä...” (ohjaaja)

Osallistujien mukaan muilta saatu vertaistuki oli myös ollut tärkeää; oli saatu keskustella ja vaihtaa kokemuksia yhteiseksi koetuista asioista. Ryhmähenkeä oli pidetty käymässä rennolla, mutta asioissa kiinni pysyvällä otteella. Suoraa negatiivista palautetta ryhmistä ei osallistujilta tullut.

”Onko negatiivisen palautteen antaminen vaikeaa, eivätkö ihmiset uskalla sanoa vai eikö tuntoja osata pukea sanoiksi? Toive ja tarve ryhmätoimintojen jatkumiselle on kuitenkin olemassa.” (pilotin loppuraportti)

Arvio kustannuksista

Varkauden pilotoinnin osalta kokonaiskustannukset olivat puolen vuoden ajalta 20 816,73 €. Yhden ryhmätoimintapäivän hinnaksi tulee 1301,05 €/ kerta. Pilotointiin osallistui yhteensä 65 eri henkilöä, 34 miestä ja 31 naista. Ryhmätoimintoihin osallistui puolen vuoden aikana 172 henkilöä, joten yhden ihmisen ryhmätoiminnan hinnaksi tulee 121,03 €/ puoli vuotta. Tässä ovat mukana kaikki kustannukset. Yhden yksittäisen henkilön ryhmäpäivän kustannukseksi tulee näin ollen 20,02 €/ kerta. Jos lasketaan 172 osallistujalla (sama asiakas osallistunut useamman kerran), tulee ryhmäpäivän hinnaksi 7,56 €.

Kuntouttavan työtoiminnan tarkkoja tietoja ei Varkaudestakaan löytynyt ja ”veisi tunteja aikaa alkaa niitä laskea. Kokonaiskustannukset molempien kohdalta ovat kuitenkin pysyneet kohtuullisina.”

3.6 Äänekoski

Tavoite

Hankkeessa pyrittiin luomaan pohjaa toimintamallille, jota voidaan edelleen kehittää hankejakson jälkeen. Tavoitteena oli luoda uutta toimintatapaa perustyön rinnalle, joka vahvistaa osallistujien omaa osallisuutta. Tarkoituksena oli ”peilata” kokeiltavien toimenpiteiden suhdetta olemassa olevaan lainsäädäntöön eli mahdollistaako vai estääkö esimerkiksi nykyiset toimintatavat tai lainsäädäntö uusien toimintatapojen toteutusta. Kolmas tavoite oli kehittää ja vahvistaa eri toimijoiden välistä yhteistyötä siten, että asiakasprosessi ja asiakkaiden osallisuus nousisi esille entistä paremmin. Paikkakunnalla toimii useita kolmannen sektorin toimijoita, joiden mahdollisuutta osallistua toimenpiteiden tarjoajana oli tarkoitus selvittää ja pyrkiä saamaan niistä uusia, aktiivisia toimijoita.

Hankkeessa oli tarkoitus kokeilla ryhmätoimintaa, missä osallistujat ovat pääsääntöisesti kuntouttavassa työtoiminnassa olevia henkilöitä, joilla tulona on työmarkkinatuki tai heillä ei ole ensisijaista tuloa vaan tulona on toimeentulotuki.

Toiminta

Hankkeen käynnistyessä yhteyttä otettiin 25 pitkäaikaistyöttömään. Heistä haastatteluihin saapui 12 henkilöä. Haastattelussa palveluohjaaja kertoi myös sopimuksellisista asioista ja korostettiin hankkeeseen osallistumisen vapaaehtoisuutta. Näiden haastattelujen pohjalta syntyi miesten ryhmä, joka pian nimesi itsensä Äijä -ryhmäksi, joka kokoontui kaksi kertaa viikossa elokuun puolivälistä marraskuun lopulle. ”Torstairyhmässä” oli kolme naista ja viisi miestä. Torstain ryhmä aloitti toimintansa syyskuun puolivälissä ja lopetti joulukuun alussa. Ryhmä kokoontui kerran viikossa. Kaksi ryhmäläistä tuli pilottiin omatoimisesti kysymällä pilottihankkeen ohjaajalta osallistumismahdollisuutta. Kaikkiaan pilottiin osallistui 19 henkilöä, joista oli viisitoista miestä ja kolme naista. Yksi osallistuja ei aloittanut käytännössä lainkaan hankkeessa. Kukaan pilottiin osallistuneista ei keskeyttänyt ja muutenkin sitoutuminen oli hyvää luokkaa, ”sillä luvattomia poissaoloja ei ollut.”

Hankkeessa toteutettiin ryhmätoiminnan rinnalla tiiviisti yksilöllistä palveluohjausta sekä luotiin kullekin osallistujalle jatkosuunnitelmia. Kaikki tarjotut teemat eivät tietenkään kaikkia osallistujia kiinnostaneet, mutta havainto oli se, että asiakkaat osallistuivat myös niihin teemoihin, jotka eivät omissa intresseissään olleet ihan kiinnostavimpien joukossa. Pois jouduttiin jättämään esimerkiksi asumisen teemaan liittyvä päivä, koska siihen osallistujia ei ollut, vaikka sitä oli kyselyssä toivottu.

Palautetta on myös tullut siitä, että on saatu luotua uusia sosiaalisia suhteita ja muun muassa ystävystyty niin, että on kaveri, jonka kanssa käydä joskus lenkillä ja tätä kautta saada lisättyä omaa liikkumista arjessa. Huomiotta ei tule jättää myöskään sitä, että osallistujilla on ollut ennakkoluuloja esimerkiksi muita kuntosalilla käyviä asiakkaita kohtaan, mutta ennakkoluuloja on saatu purettua siten, että liikkumiselle tutun ohjaajan.

Osallistujat

Pilottihankkeen osallistujat olivat pääsääntöisesti kuntouttavassa työtoiminnassa olevia henkilöitä, joiden ensisijaisena tulona oli työmarkkinatuki. Osalla osallistujilla ei ollut ns. ensisijaista tuloa lainkaan vaan

tulona oli toimeentulotuki. Äijä -ryhmään tehtiin 11 kuntouttavan työtoiminnan sopimusta ja torstairyhmään kahdeksan sopimusta. Torstairyhmän osallistujille tehtiin vapaamuotoinen ns. pajasopimus, sillä kyseessä ei ollut mikään työvoimapolitiittinen toimenpide.

Kaikkiaan pilottiin osallistui 19 henkilöä, joista oli viisitoista miestä ja kolme naista. Yksi osallistuja ei aloittanut käytännössä lainkaan hankkeessa. Mukaan lähteneistä yksikään ei keskeyttänyt ja sitoutuminen ryhmiin oli hyvä, sillä luvattomia poissaoloja ei ollut.

Kannustimet ja osallistumisen esteet

Torstairyhmän osallistujat saivat osallistumispäiviltä yhdeksän euroa harkinnanvaraisena toimeentulotukena. Äijä -ryhmä sai työmarkkinatuen ylläpitokorvauksen. Kaikki saivat harkinnanvaraisena toimeentulotukena ruuan osallistumispäiviltä. Lisäksi pilottiin osallistujat saivat liikuntakortin, joka mahdollisti Äänekosken ja Suolahden uimahallien sekä kuntosalin vapaan käytön.

”Ja kyl jotenkin semmonen kuva, te käytännössä, ketkä siinä ootte ollu mukana ja mikä itelle on tullu, että kyllä se porkkana kuitenkin on tehokkaampi ku se keppi. Ainaki tää ryhmä on jotenki sen osottanu...Kaikki ne haluavat jatkaa... Sitten tietysti sitä jatkossa mieltii sitte... Niitä sanktioitavia asioita on pitkä liuta, et jos et tee tietyllä tavalla, ni saat jonku sanktion ja näin pois päin, niin miten jatkossa iha oikeesti pystyttäs samantyyppistä toimintaa jatkamaan, ni se on sitte iso kysymys.” (ohjaaja)

”Moni tuota niin ylivelkaantuneita, ulosottomiehet huohottaa niskaan. Ja saa siit sitten sen päivärahan minkä pienen päivärahan saa. Sitten ei oikein viitti lähteä. Mutta sit kun pääsee vauhtiin, niin sitä hän lähtee, vaikka ei sitä rahaa hirveesti ole... Se korotettu työmarkkinatuki niin mun mielest se ei saa katketa siihen 200 päivään... perintäfirmat, nää korppikotkat pitäis saada ihmisten kimpusta pois. Ne on monesti ne, mitkä ratkasevasti ajaa terveemmänkin talouden täysin kuralle.” (osallistuja 9)

Pilotin aikana käydyissä keskusteluissa todettiin, että palkkatukityön tulisi olla taloudellisesti kannustavampaa. Kuntouttava työtoiminta on usealle rahallisesti ainakin lyhyellä tähtäimellä kannattavampaa kuin pienipalkkainen palkkatyö. Tämä on usein tilanne, etenkin jos henkilöllä on ulosotossa velkoja. Kulkeminen Äänekosken ja Suolahden välillä oli toinen joillekin hankaluuksia aiheuttanut asia, vaikka etäisyys on vain 6 - 7 kilometriä. Julkisen liikenteen yhteydet toimivat pitkälti koululaisten aikataulujen mukaan.

Osallistujien vaikutusmahdollisuudet

Alkuhaastattelussa ja ensimmäisessä ryhmätapaamisessa pilottiin osallistujat suunnittelivat itse ryhmissä pilotin ryhmäpäivien sisällön. Ohjelmarunko toteutettiin pilottihankkeen osallistujien toiveiden mukaisesti. Se tarkoitti vapaaehtoisuuteen perustuvaa ryhmätoimintaa (atk, kädentaidot, liikunta jne.) ennen kuntouttavaa työtoimintaa tai sen aikana. Osallistujat odottivat ryhmäpäiviltä niitä teemoja ja aiheita, joita he ovat alkuhaastattelun vaihtoehdoista valinneet.

”No siitä meillä ainaki oli jossain vaiheessa puhetta, että kun me lähettiin siitä, entistä enemmän siitä, että mitä ne ihmiset halus. Elikä se oli semmonen onnistumisen kokemus, et sitä pitää varmasti jatkossa myös käyttää sitä, et lähetään siitä, että kysytään, mitä halutaan tehdä. Sillä on saatu kaikista eniten aikaseks.” (ohjaaja)

Vapaaehtoisuus/ velvoittavuus

Pilottihankkeen osallistujat olivat pääsääntöisesti kuntouttavassa työtoiminnassa olevia henkilöitä, joiden ensisijaisena tulona oli työmarkkinatuki. Osalla osallistujilla ei ollut ns. ensisijaista tuloa lainkaan vaan tulona oli toimeentulotuki. Hankkeen Äijä -ryhmään tehtiin 11 kuntouttavan työtoiminnan sopimusta ja torstairyhmään kahdeksan sopimusta. Torstairyhmän osallistujille tehtiin vapaamuotoinen ns. pajasopimus, kyseessä ei siis ollut mikään työvoimapolitiittinen toimenpide.

Kuntouttavaan työtoimintaan liittyviä velvoitteita käytettiin joustavasti, sillä terveydenhoitajan tai lääkärin kirjoittamaa todistuksia ei vaadittu kolmelta ensimmäiseltä poissaolopäivältä. Samaa käytäntöä sovellettiin molempiin ryhmiin mukaan lukien ns. pajasopimukset tehneet.. Joustavat käytännöt paransivat osallistujien sitoutumista ja

”... poissaoloista ilmoitettiin avoimesti. Poissaolopäivän jälkeen osallistujilla ei ollutkaan suurta kynnystä palata palveluun ja toimintaan mukaan uudelleen, kun heidät toivotettiin tervetulleiksi seuraavaan kertaan. Useilla päihde- ja mielenterveysongelmaisilla voi olla vaikeutta sitoutua palveluihin osallistumishalusta huolimatta. Nykyisen kuntouttavan työtoiminnan säädökset voivat jossain kohtaa pikemminkin rangaista asiakasta yrittämisestä. Esim. asiakas menettää taloudellisen tuen /työmarkkinatuen ja ylläpitokorvauksen ajalta, mille hänellä ei ole osoitusta hyväksyttävää syytä poissaololleen. Mikäli hän olisi vastaavan ajan työttömänä työnhakijana ilman toimenpidettä hän saisi normaalisti työmarkkinatuen ko. ajalta.” (pilotin loppuraportti)

Kokemukset

Osallistujien palaute oli voittopuolisesti varsin kiittävää ja toiminta oli selvästi nostanut monen omanarvontunnetta. Varsin monelle ryhmäläiselle kun ei ollut vuosikausiin tapahtunut paljonkaan omasta mielestään kertomisen arvoista:

”Joo. Monet täällä tosiaan on pitkäaikaistyöttömiä ja syrjäytyneitä. Tämmöset ryhmät on yks, ne nostaa kyllä vähän itsetuntoa, kun saa tuolla torilla sitten patsastella, että tässä ollaan kursseilla. Vaikka ei tää oo kun kerran viikossa.” (osallistuja 9)

”Joo ja sillai... Sähän kerroit semmosen sen yhden esimerkin siitä tehdasvierailusta, että miten he oli kokenut, et heitä kohdeltiin kunnioittavasti ja hyö oli tasavertasia muittenkin vierailijojen kanssa, niin sä voit sen ite kertoa. Musta se kuvas hirvittävän hyvin.” (ohjaaja)

Pilottihankkeen ryhmäläisten toiveiden pohjalta ollaan aloittamassa kahta kuntouttavan työtoiminnan ryhmää. Erilaisten vierailujen ja retkien lisäksi ryhmäläiset toivoivat hankkeen edetessä ”yhteistä porukatekemistä, kuten taimien istuttamista tai raivaustöitä. ”Ryhmässä suunnitellut ”porukatekemiset” kuvaavat ehkä etenkin Äijä -ryhmässä olleiden elämäkokemusta ja tarvetta tehdä käsillään jotain hyödyllistä – sekä kuntouttavan työtoiminnan ja sitä edeltäneiden työtoimintojen historiaa. Asiaan liittyy myös pulmia.

”Se on yks semmone iso asia. Ja sitte tietty se kuntouttavan työtoiminnan osalta, että meidän nykyinen vs. kaupunginjohtaja niin nyt linjas, että pitäis semmone 150 kuntouttavaa paikkaa löytyä lisää kaupungilta” (vetäjä)

”Liittyy tähän työmarkkinatuen kuntoisuusmaksukoon nousuun?” (haastattelija)

”Kyllä, kyllä.” (vetäjä)

”Niin.” (haastattelija)

”... Se on ihan totta, et näihi hyvä raja. Tietysti sitte sitä keskustelua voi käyä, että no koskaa ei tuu sit niitä lisäpaikkoja, kun on aina näitä avustavia. Mutta niin. Nii se on semmone, mihi ei oo suoraa vastausta, että tulisko niitä esimerkiks kunnalle kuinka herkästi niitä lisäpaikkoja. Ei ainakaan varmaan tässä vaiheessa, kun miettii, mitä on kuntatalous tällä hetkellä.” (vetäjä)

”Ja sitte ku ajattelee, et jos niiden tehtävät on just sitä lehden lukua ja muuta sellasta niille, niin ikävä kyllä ne on niitä hommia kyllä...” (ohjaaja)

”Siis haluatko sanoa, että sanktiot tulee sitten mukaan siihen väistämättä?” (haastattelija)

”Toivottavasti ei, et pystytään, että pystytäänkö me sitte ihan tässä.” (vetäjä)

Useat ryhmäläisistä solmivat uusia ystävyys-suhteita. Ryhmä koettiin luottamukselliseksi, ja siellä koettiin, että voi keskustella muiden kanssa avoimesti elämästä ja vapaa-ajasta. Yhtenä teemana ryhmäläisillä nousi yksinäisyyden tunne ja yksin kotona vietetty aika. Osalle ryhmäläisistä päihteet olivat ongelmana. He kertoivat ryhmäpäivien vähentävän heidän alkoholin kulutustaan. Ryhmä auttoi pitämään joidenkin arkea vähemmän päihteiden kanssa jäsentyvänä.

”Ryhmän takia haluttiin olla juomatta.” (osallistuja 10)

Hanketta toteutettiin yhteistyössä Suolahden Työttömät ry:n kanssa. Muiden järjestöyhteyksien kehittäminen jäi vielä toteutumatta. Asiaan jääminen odotustilaan esimerkiksi paikallisen ison urheiluseuran kanssa johtui ilmeisesti ainakin osin viime vuonna tulleiden palkkatukisäädösten muutosten aiheuttamasta epävarmuudesta. Suolahden työttömien pilottihankkeen ohjaajan kanssa pilottiryhmäläiset kävivät 8.12.2014 Helsingissä viemässä viestiä ja kokemuksiaan työryhmälle. Kokemuksista laadittiin kirjelmä, jonka hank-

keeseen osallistujat jättivät osallistavan sosiaaliturvan työryhmälle. Äänekoski on hakemassa Laukaan ja Konneveden kanssa yhteistä TL 5 mukaista ESR hanketta, jossa hyödynnetään ja työstetään pilotista saatuja kokemuksia.

”Osallistumisen vapaaehtoisuus ja mahdollisuus vaikuttaa on kaiken aktiivisuuden lähtökohta. Kokemusten perusteella esille nousi kysymys, mitä muuta osallisuus yhteiskuntaan voi pitää sisällään kuin palkkatyötä? Mikä hyödyntää sekä yhteiskuntaa että pitkäaikaistyöttöä itseään? Ryhmäläisten keskusteluissa nousi esille halukkuus tehdä vapaaehtoistyötä esim. vanhusten parissa tai asuinympäristön viihtyvyydestä huolehtimista, mikäli palkkatyötä ei ole mahdollista saada. Oleellista on se, että vapaaehtoistoiminta lähtee työttömistä itsestään, jolloin toimintaa ei koeta ”pakkona”, jota joutuu tekemään esim. toimeentulotuen vastineeksi. Motivoituminen toimintaan lähtee kannustimista ei pakosta. Myös omasta toimintakyvystä huolehtimisen merkitys ja vaikutukset nousivat esille hankkeen aikana. Itsetunto kasvoi ja oman itsen arvostaminen muutoinkin kuin varsinaisen palkkatyön kautta korostui hankkeen aikana. Ryhmäläiset kiinnittivät hankkeen aikana enemmän huomioita omaan terveyteensä ja elämäntapoihinsa. Mahdollisuus käyttää uimahallia ja kuntosalia koettiin tarpeelliseksi. Ryhmäläiset liikkuiivat jakson aikana enemmän, huomioivat terveellisen ruuan merkitykseen yms. Osalla esim. pöytätyövälineiden käyttö väheni ryhmätoiminnan aikana. Viitteitä myönteisistä vaikutuksista kuitenkin hankkeessa havaittiin. Jatko-toimenpiteiden, jopa jatkohankkeen tarve on selkeästi olemassa.” (pilotin loppuraportti)

”No vähän kiinnostus lopahti silleen. Kun teen hoitajan työtä, teen siivoajan työtä ja teen vielä keittiön töitä, niin on silleen, että yheksällä etkulla, että onko tää nyt ihan oikein, että mä täällä hommaan kaikkea niinku hiki päässä. Vähän isompi se korvaus voisi kyllä olla...Niin ja sitten meille lykättiin vaan kuntosalikortit. Olis ollu kivempi silleen, että koko ryhmän kanssa olis ensin menty sinne se kynnyksellä olis madaltunut siinä. Olis menty yhdessä...” (osallistuja 11)

”Voishan sitä tehdä semmosen kokoontumisen vaikka, että lähettäis yhdessä sinne niinku työttömille. Käytäs vaikka syömässä siellä. Ja siinä samalla juttelis sitten. Ja sitten näkis näitä Suolahen työttömiä ja sitä toimintaa. Nii puheeksi jää taas. [naurua]” (osallistuja 11)

Arvio kustannuksista

Äijät -ryhmä: 18.8. - 23.11.14, 14 viikkoa ja 11 osallistujaa kaksi kertaa viikossa, 308 osallistujapäivää
Torstairyhmä: 18.9. - 4.12.2014, 12 viikkoa ja kahdeksan osallistujaa kerta viikossa, 96 päivää. Yhteensä 404 osallistujapäivää. Yhteensä 15 227 €/404 = 37,69 €/osanottajapäivä.

Äänekoskella kyettiin laskemaan myös kuntouttavan työtoiminnan kustannukset. Siellä yhden päivän hinnaksi asiakasta kohden tuli vuonna 2014 noin 54 euroa. Hinta on tosin vain suuntaa-antava, koska laskutapa oli taas yksinkertaisesti nettokustannukset jaettuna toteutuneilla työpäivillä. Asiakkaiden toimenpiteet vaihtelivat palkkatuetusta työstä kesätyöntekijöihin, jolloin kustannuksiin lasketaan lähinnä kunnan tai järjestön järjestämiskustannukset ilman esimerkiksi valtiolta tulevia palkkatukikuluja. Kuntouttavassa työtoiminnassa olleiden määrä oli työpajallakin ”merkittävä”. Äänekoskella oli kuntouttavassa työtoiminnassa työpajalla, kaupungin muissa yksiköissä ja järjestöissä vuoden 2014 aikana kaikkiaan 178 yksittäistä asiakasta. Nettokustannukset olivat noin 25 000 euroa. Käyttöpäiviä kertyi 13454 kpl.

3.7 Vamos

Tavoite

Helsingin Diakonissalaitoksen säätiön Vamos-palvelukokonaisuuden osallistavan sosiaaliturvan pilotin tavoitteena oli ryhmätoiminta nuorille ja nuorille aikuisille (17 - 29 -vuotiaille). Toiminta olisi sisällöltään samanlaista kuin Vamoksen muikin ryhmätoiminta. Uutta pilotissa oli se, että tavoitteena oli luoda vielä matalamman kynnyksen toimintaa, johon nuori voisi osallistua vaikka vain yhtenä päivänä viikossa.

Toiminta

Pilotti sisälsi nuorille ja nuorille aikuisille suunnattua ryhmätoimintaa. Toimintaan sisältyi myös osallistujien yksilöohjausta vähintään kerran kuukaudessa. Ryhmätoimintaa oli neljänä päivänä viikossa neljä tuntia kerrallaan. Osallistujat osallistuivat toimintaan 1-4 päivänä oman toimintakykynsä mukaan.

Ryhmätoiminnan käynnistyessä käytettiin aikaa kunkin omien tavoitteiden ja vahvuuksien kartoittamiseen.

Toimintapäivien teemoja olivat muun muassa hyvinvointi (mielenterveys, päihteet, uni), ravinto, ympäristöasiat, opiskelu ja työelämä. Tutustumiskäyntejä tehtiin muun muassa eri yrityksiin, ammattikirjastoon ja ympäristökouluun. Lisäksi ryhmä osallistui Taloustaito-hankkeeseen ja Vamoksen työpajoihin, kuten valotyöpajaan ja sirkustoimintaan. Perjantaisin ohjelmassa oli aina kädentaitoja. Ryhmätoimintaa veti Vamoksen työntekijä, opiskelija työparinaan. Ryhmä kokoontui Vamoksen Mäkelänkadun toimipisteessä, perjantaisin Herttoniemessä.

Vaikka toiminta oli suunniteltua, oli toteutustapa vapaamuotoinen ja nuorten ehdoilla etenevä. Esimerkiksi aamut aloitettiin aina rauhallisesti aamupalaa syöden ja ilmaislehden kymmentä kysymystä läpikäyden. Nuoret tippuivat paikalle vähitellen.

”No kyllä meillä on varmaan ensimmäinen asia se, että nuori kiinnittyy työntekijään, ja nuori kiinnittyy siihen ryhmään ja tulee siitä ryhmästä, missä toimitaan, niin siitä muodostuu semmoinen yhteisö, joka kannattelee toinen toistaan. Ja semmosen positiivisen ryhmähengen luominen, niin se on aika tärkeätä. Ja sitten, että mitä se on se meidän toiminta, niin se menee sitten taas aika paljon sen mukaan, että mitä nuoret toivoo, ja mitä he tuntuis kaipaavan.”
(ohjaaja)

Osallistujat

Ensitapaamisia oli 28 nuoren kanssa, joista ryhmässä aloitti 16 nuorta. Näistä yhdeksän osallistui aktiivisesti ryhmän toimintaan. Suurin osa ohjautui viranomaisten kautta (esim. työvoiman palvelukeskus Duuri), jotkut myös itse tai vanhempien kautta. Nuoret olivat 18 - 27-vuotiaita. Kaikilla oli tavoitteena käydä ryhmässä neljänä päivänä viikossa.

Osallistujien mahdollisuus vaikuttaa

Osa ryhmätoiminnan sisällöstä oli suunniteltu etukäteen, mutta ryhmän alussa nuoret saivat myös itse suunnitella toimintaa ja tutustumiskohteita. Haastattelussa nuoret toivat esille, että olisivat halunneet käydä Megazonessa, mutta tätä ei hyväksytty osaksi ohjelmaa.

Vapaaehtoisuus/ velvoittavuus

Toiminta oli vapaaehtoista. Haastattelussa nuoret pohtivat vapaaehtoisuuden ja velvoittavuuden suhdetta.

”Kyl mä voisin suostuu, jos se ois sit oikeesti semmosta tekemistä, tai mihin mä saan itte vaikuttaa, ettei mua vaan heitettäis niin kun jonnekin, et nyt tuut tänne tunnille. Se pitäisi sinänsä olla mielekästä.” (osallistuja 13)

”Onhan se aina eri, silleen pakko on aina pakko tavallaan. Mut se, et saa itte tulla kattoon, et millanen meininki on ja sit jos tykkää, niin musta se on tärkeätä.” (osallistuja 12)

”Ei kiitos pakkotyölle.” (osallistuja 12)

”Tai kyllä kiitos, jos se on semmosta, mihin saa ite vaikuttaa.” (osallistuja 13)

”Niin, saa ite valita.” (osallistuja 12)

”Onko se silloin enää pakkotyötä silloin?” (ohjaaja)

”No, eihän se sitten ookaan.” (osallistuja 12)”

Kannusteet

Nuoret eivät saaneet mitään rahallista korvausta osallistumisestaan. Jokaisena toimintapäivänä oli tarjolla ilmainen perusaamupala. Päiviin saattoi sisältyä myös ruuanlaittoa.

”No ei oo kukaan, en tiedä, että onks he sitten vaan, että he vaan käy vai, mutta ei oo ainaakaan kukaan ei oo sanonut, että en tuu, koska ei saa rahaa. Monilla on kuitenkin sitten sosiaaliturva, mitä he saa, ja työmarkkinatuki, niin se on sitten se...Ehkä se ei meidän tällä ikäluokalla oo, että oisko sitten vähän vanhemmilla, ehkä, en tiedä.” (ohjaaja)

Kokemukset

Yhdeksästä nuoresta kuusi jatkoi Vamoksen toiminnassa, esimerkiksi starttipajalla tai kuntouttavassa työtoiminnassa. Yksi osallistuja jatkoi opiskelujaan Vamoksen tuella ja yksi siirtyi työvoimapolitiiseen koulutukseen. Kaikkien osallistujien tilanteiden koettiin edenneen jollakin tavalla.

”No tästä ryhmästä nyt aika moni sitten jatkaa Vamoksen muihin ryhmiin, että monien kohdalla on saatu alkuun hyvä yhteistyö ja jotenkin, että mitä mä nään, että tosi paljon semmoisia positiivisia muutoksia heidän elämänsä on tullut. Mutta sitten, että aika lyhyt aika tää on, niin sitten osa jatkaa ryhmiin. Ja jonkun verran... työpajalle lähtee yks, ja yks jatkaa opintoja. Ja kaikilla on ehkä semmoinen oma näkemys, että mitä haluais vaikka puolen vuoden päästä tehdä, ja sitten me lähdetään sitä kohti.” (ohjaaja)

Sekä ryhmän ohjaajat että osallistujat kokivat, että toiminta oli onnistunutta. Nuoret korostivat vapaaehtoisuuden tärkeyttä, mutta toisaalta olisi ollut valmis myös velvoittavaan toimintaan, jos voisi itse valita mihin osallistuu. Nuoret kokivat saaneensa toiminnasta muun muassa päivärytmiä, kavereita ja sisältöä elämään.

”Koska ei oo muutakaan. Mut jos mä jään kotiin, niin ei siitä ei se oo niin kun mun hyvinvoinnin kannalta, ei se vaan toimi, jos mä oon yksin himassa... Sen tietää, että kun tää on neljä kertaa viikossa, tiistai ja keskiviikko, torstai ja perjantai Herttoniemessä, niin on periaatteessa aina niin kun jotain, mitä odottaa... Omalla kohdallani tää on auttanut pysyyn selvänä, koska jos ois liikaa aikaa yksin, niin sit se saattas mennä päihteilyyn, kun on taipumusta semmoseen. Niin sit tietää, et viikolla on tätä ryhmää, niin ei edellisenä päivänä enää tuu, niin sit on parempi olo, ollu ainakin tän syyskuun alusta mä on täällä käyny.” (osallistuja 12)

Mitä jää jälkeen

Koska toiminta oli samanlaista kuin Vamoksen normaalitoiminta, toiminta jatkuu hankkeen päättymisen jälkeenkin. Hieman epäselväksi jäi, poikkesiko toiminta oikeastaan millään tavoin Vamoksen normaalitoiminnasta. Vaikutelmana on, että nuoret voivat muutoinkin, etenkin palvelussa aloittaessaan, osallistua aina palveluun itselleen sopivalla tiheydellä. Pilotissakin aktiiviporukka osallistui toimintaan käytännössä useamman kerran viikossa. Piloteilta ei lyhyen kokeilujakson takia edellytettykään kokonaan uuden toiminnan kehittämistä. Toisaalta Vamoksen toimintamalli on jo itsessään ”normaalitoiminnasta” poikkeavaa uudenlaista toimintaa.

Vamoksen toimintamallia on kehitetty useiden vuosien ajan ja vuorovaikutukseen pohjautuvaa mallia kuvataan muun muassa tuoreessa teoksessa ”Välittämisen ammattilaiset” (Alanen & Kotkavuori 2014). Vamos-nuorten hyvinvointikokemuksia ja tulevaisuuden odotuksia on myös selvitetty erillisenä hankkeena (Alanen ym. 2014).

Arvio kustannuksista

Ryhmän kesto oli noin 4 kuukautta ja se sisälsi yhteensä 64 toimintapäivää (neljä päivää viikossa). Ryhmässä oli 16 nuorta, joista aktiivisia 9 nuorta. Tavoitteena oli käydä neljänä päivänä viikossa. Budjetti oli 20 000€ ryhmän ajalle. Näin laskettuna kustannukset olivat $20\,000\text{ €} / 64 = 312,5\text{ €} / 9 = 34,72\text{ €/nuori/päivä}$.

3.8 ViaDian kuntouttava päiväkeskus (Kuopio)

Tavoite

ViaDia Pohjois-Savo ry on Suomen Vapaakirkon diakoniajärjestö, jonka kattojärjestönä toimii valtakunnallinen ViaDia ry. ViaDia Pohjois-Savon toimipisteissä Kuopiossa, Varkaudessa, Karttulassa ja Siilinjärvellä kehitetään ja tuotetaan työvoimapalveluja, kuntouttavaa työtoimintaa ja vankikuntoutusta. Toimipisteissä rakennetaan sosiaalisen kuntoutuksen toimintamalleja. Keskeistä on vertaistuki ja moniammatillinen, kuntien, yhdistysten ja oppilaitosten yhteistyö. Pilotissa arvioitiin, mitkä ViaDian toiminnassa voisivat olla osallistavan sosiaaliturvan mukaisia toimenpiteitä ja koottiin kokemuksia, joita ViaDia Pohjois-Savo ry:ssä on saatu vuodesta 2010. ViaDia:n kohderyhmänä ovat päihdeongelmaiset ja erityisesti vankilasta vapautuneet, joten toiminnan tavoitteena on varustaa yhteiskunnallisesti heikoimmassa asemassa olevia ihmisiä palaamaan takaisin yhteiskuntaan rakentamalla heille vahvat turvaverkostot.”

Toiminta

ViaDia Pohjois-Savon toimipisteissä kehitetään erilaista työllistävää päivätoimintaa, esimerkiksi ruoka-aputyötä, muuttopalveluja ja varastointia, kirpputori- ja kahvilatoimintaa, sosiaalista isännöintiä sekä kristillisen päihdeosaston toimintaa Kuopion vankilassa. Työtä tehdään erityisesti rikostaustaisten, pitkäaikais-työttömien ja päihdekuntoutujien parissa yhteistyössä rikosseuraamuslaitoksen, kuntien sosiaalitoimen ja työvoimahallinnon kanssa. Toimintamuotoja ovat kuntouttavan asiakastyön toimintamalli, ruokatyö, avoimet päiväkeskukset, ViaDia-torit (kirpputorit), sosiaaliset muutot ja varastointi, sosiaalinen isännöinti, puutyöoverstas ja kristillinen kuntoutusosasto ja vankikuntoutus. Kunnat ohjaavat ViaDia-Pohjois-Savon toimintaan pääosin ”haasteellisessa tai erittäin haasteellisessa elämäntilanteessa ja työmarkkinatilanteessa” olevia asiakkaita. Keskeistä on ”laaja-alaisen ja kokonaisvaltaisen tuen ja ohjauksen tarve”. Tukea tarvitaan esimerkiksi päihdeettömyyteen, asunnon saamiseen ja asumiseen, sosiaalisiin suhteisiin, toimeentuloon ja palveluihin liittyvissä asioissa. Tavallisin työaika oli kolmena päivänä viikossa neljä tuntia kerrallaan. Työtehtävät valikoituvat oman kiinnostuksen tai ammattitaidon mukaisesti esimerkiksi keittiö-, piha-, muutto-, kuljetus- ja siivoustöihin.

Osallistajat

Osallistavan sosiaaliturvan pilotointi ViaDia Pohjois-Savossa (18.8. - 31.12.2014) -hankkeen kohderyhmänä olivat työttömät, erityisesti pitkään työttömänä olleet henkilöt sekä vain toimeentulotukea saavat työttömät henkilöt. Pilottiin otettiin 12 asiakasta (9 miestä ja 3 naista).

Pilottiin osallistuneista viisi henkilöä tuli ViaDia Pohjois-Savon päivä- ja työtoimintaan kartoitusjaksoon kuuluvaan vapaaehtoistyöhön 4-6 viikoksi. Osallistajat saivat osallistua mihin tahansa ViaDia Pohjois-Savon toimintaan toiveidensa mukaisesti (ruokatyö, piha- ja kiinteistönhuolto, kuljetustehtävät, muutot ym.) Osallistajat allekirjoittivat perehdytys sopimuksen, jossa sovittiin työajoista ja työpäivien sisällöistä sekä päihdeettömyyteen ja muuhun elämänhallintaan liittyvistä perusasioista.

Kartoitusjakson aikana suunniteltiin asiakkaalle sopivin aktivointimalli yhdessä asiakkaan, sosiaalityöntekijän, kuntouttavan työtoiminnan ohjaajan ja/tai TE -toimiston kanssa. Kartoitusjaksonsa jo päättäneet osallistajat siirtyivät ViaDialle kuntouttavaan työtoimintaan tai työkokeiluun.

Pilottihankkeeseen osallistuneet ohjautuivat ViaDia Pohjois-Savon Kuopion toimipisteelle sosiaalitoimen ja vapaaseurakunnan toimintojen kautta, kavereiden suosituksesta, ruokajonosta tai Kuopion vankilan kristillisen osaston kautta. Pilottiin osallistuneet miehet olivat iältään 19 - 58 -vuotiaita ja naiset 31 - 38 -vuotiaita. Miehistä yksi asui soluasunnossa, muut asuivat yksin. Naiset asuivat puolison tai puolison ja lasten kanssa.

Osallistujista kuudella oli ammatillinen koulutus (kuljetus- ja puuala, välinehuoltaja, maalari, lähihoitaja, talonrakentaja, tradenomi). Kuudella osallistujalla ei ollut ammatillista koulutusta eikä ammattia. Tuloina valtaosalla osallistujilla oli joko työmarkkinatuki tai toimeentulotuki. Kaksi osallistujaa oli eläkkeellä ja yksi tuli ViaDialle kartoitusjaksolle vankeustuomionsa loppuvaiheessa siirtyäkseen tuomion jälkeen tuki-asuntoon ja mahdollisesti kuntouttavaan työtoimintaan.

Kannusteet

Pilottihankkeeseen tai kartoitusjaksolle osallistuminen ei aiheuttanut osallistujalle ongelmia työttömyysturvan saannissa.

Ilmainen ruokailu (aamupala, lounas, päiväkahvi) ja mahdollisuus saada myös ruokakassi viikoittain kotiin: monelle vähävaraiselle tämä on merkittävä arkea ja elämänhallintaa tukeva etu. Uimahalli- ja kuntosaliliput ja bussikortit, joita osallistajat saivat toimeentulostaan riippuen sosiaalitoimesta tai TE-hallinnosta.

Korttikoulutukset: ensiapu-, hygieniä-, työturvallisuus- ja/tai tulityökortti, kuljetusalan täydennyskoulutus.

Vapaaehtoisuus/ velvoittavuus ja osallistumismahdollisuudet

Haastattelemamme pilottihankkeeseen osallistuneet kokivat hyötynsä toimintaan osallistumisestaan. He kokivat, että omaan osallistumiseen oli voinut vaikuttaa ja työtehtävät valikoituvat omien kiinnostusten ja tavoitteiden mukaisesti. Mihinkään ei velvoitettu vastoin omaa toivetta. Osallistujien erityistilanteet, etenkin päihdeongelmien akuuttisuus, ovat tuottaneet muista piloteista poikkeavan käytännön, sillä ViaDia Pohjois-Savon päivä- ja työtoimintoihin osallistuvilta veloitetaan päihdeettömyyttä ja sitoutumista perehdytyssovimuksessa allekirjoitettaviin asioihin. Se tarkoittaa myös suostumista mm. huumeseulontaan ja puhallutukseen. Työntekijöiden mukaan veloitteet hyväksytään luonnollisena osana ViaDian toimintaa. Haastattelemamme osallistajat pitivät tiukkaa päihdekontrollia hyvänä käytäntönä.

Kokemukset

ViaDia Pohjois-Savon kuntouttavan asiakastukimallin turvin monen kuntouttavan työtoiminnan asiakkaan päihdeongelmia on saatu hallintaan. Niinpä monelle, myös pilotissa olleelle, on voitu järjestää tukiasunto, jota hän ei olisi muuten ilman taustatukea saanut. Päivä- ja työtoimintaan sisältyvä ilmainen, päivittäinen ruokailun ja ruoka-avun saamisen tarvittaessa arvioidaan vahvistavan osaltaan myös asiakkaan elämänhallintaa ja helpottavan taloutta. Kun kysyimme haastateltavilta erityisen tärkeitä ViaDian toimintaan osallistumisen hyötyjä, juuri ruokailu ja ruoka-apu nousi näiden kolmen yksinään asuvan miehen arvioinnissa kaikkein tärkeimmäksi asiaksi.

Osallistujien elämänhallinnan kohentuminen ja toimintakyvyn vahvistuminen näkyi esimerkiksi siten, että aluksi vain muutamaksi tunniksi tai yhdeksi päiväksi kuntouttavaan työtoimintaan kyennyt asiakas oli pystynyt lisäämään tunteja ja päiviä jopa 4-5 päivään viikossa. Esimerkkejä oli myös siitä, miten kolmena päivänä viikossa kuntouttavassa työtoiminnassa oleva asiakas kävi muina arkipäivinä vapaaehtoistyössä. Asiakkaiden elämänhallinnan kohentuminen näkyi myös siten, että ”aluksi kaaokselta tuntuvaan arkeen alkaa vähitellen löytyä tavoitteita, joihin pystyy pääsemään, vaikka työelämään pääsemiseen onkin pitkä matka.”

ViaDia poikkeaa muista piloteista valikoituneen osallistujaryhmänsä vuoksi. Heillä kaikilla on rankka päihde- tai vankilatausta, yleensä molemmat. Niinpä onnistumisen tuloksiakin mitataan hiukan omalla asteikolla. Kysyttäessä vaihtoehtoja ViaDiassa olemisen sijasta vastaukset kertoivat heidän tilanteestaan: ”olisin junan alla”, ”asunnottomana” tai ”vankilassa”, mikä viimeisen vastaajan kohdalla olikin konkreettisesti totta. Hän kun oli valvotussa koevapaudessa, joka toteutuakseen edellytti päivätoimintapaikkaa ja asuntoa, jotka molemmat järjestyivät ViaDian kautta.

Arvio kustannuksista

ViaDia ei toimittanut arvioita kustannuksista.

3.9 Viestintäkasvatuksen seuran mediaryhmät

Tavoite

Järjestää mediakoulutusta pitkäaikaistyöttömille pilotin aikana.

Toiminta

Loka-joulukuussa 2014 Viestintäkasvatuksen seura järjesti yhteensä 20 viestintäverstaasta viiden eri ryhmän kanssa. Seuran toiminnan perustanahan ovat viestintäleirit. Aiemminkin viestintäleirejä on pidetty monenlaisten käyttäjäryhmien kanssa. Nyt toiminta räätälöitiin pienempiin palasiin. Peruseriaatteina olivat tekemällä oppiminen, työn loppuunsaattaminen, oma-aloitteisuus, toisista huolehtiminen, vastuun ottaminen ja kantaminen, jokainen on toisensa opettaja ja oppilas, itsenäisesti yhdessä toimiminen, tiimityö, kokonaisprosessin oppiminen ja näkeminen sekä toisen työn arvostus.

Viestintäverstaisten toiminnan sisältö muodostui tekemällä erilaista viestintää, mm. lehteä (4kpl yhteensä) kuvavideoita (3 kpl), kuunnelmia (11 kpl), kalenteri 81 kpl), käyntikortteja (2 kpl), radio-ohjelmaa musiikin tuottamisen ja soittamisen sekä haastattelujen avulla (kolmessa verstaasryhmässä), ruokaa (joka kerta kahdessa ryhmässä), sekä sosiaalisen median palveluja. Myös Qr-koodi otettiin käyttöön (2 ryhmässä). Jokainen ryhmistä oli erilainen ja siten jokaiselle piti räätälöidä omanlaisensa toiminta osallistujien mielenkiinnon mukaan. Hetyläisten (Helsingin työttömät ry) ryhmässä mobiiliviestintä WhatsAppeineen ja monine muine sovelluksineen oli ehkä pääosassa. Ryhmässä tehtiin myös radio-ohjelmaa ja lehti. Molemmissa välineissä käsiteltiin osallistujien ehdottamia aiheita, joista syntyi jo tehdessä vilkas keskustelu ja pohdinta tietoyhteiskunnan tilasta palvelujen osalta

Rukkilalaisten (päihdekuntoutujien asumisyksiköiden asukkaita) ryhmässä musiikki oli pääosassa, samoin valokuvaus ja ruoka. Tuotoksena oli muun muassa kalenteri viikonlopun mittaisen viestintäleirin aikana otetuista kuvista. Ryhmässä tehtiin myös lehti osallistujien kokemuksista sosiaalitoimen kanssa.

Vamosin nuorten kanssa pidettiin useampi viestintäverstaas. Vamosin Sörnäisten ryhmien lyhyt aika ei antanut mahdollisuuksia viestintävälineiden monipuoliseen käyttöön. Molemmissa ryhmässä tehtiin ensimmäisenä päivänä tulevaisuustaulukko. Toisena päivänä vietiin taulukosta syntyneitä skenaarioita arkeen roolihahmojen avulla. Toinen ryhmistä teki arjen tilanteista sarjakuvan käsin, siirsi kuvat tietokoneelle ja taittoi sarjakuvan 4-sivuseksi lehdeksi. Toinen ryhmä teki myös kahdeksansivuisen sarjakuvalehden sekä lisäksi kuunnelman. Kuunnelman Qr-koodi laitettiin lehteen. Vamosin Herttoniemen ryhmän neljän päivän verstaas tuotti tulevaisuustaulukon ja siihen kuunnelmat, lehden unesta ja sen merkityksestä kuvineen, radio-ohjelmaa, lähinnä musiikkia, sekä harjoiteltiin valokuvaamista.

Sekä hetyläisten että rukkilalaisten ryhmät toimivat niin monta kertaa, että tapahtui selvää ryhmittymistä ja yhdessä tekemisen iloa. Tuotoksista olivat kaikki ylpeitä! Sörnäisten Vamosin konsepti osoittautui myös hyväksi ottaen huomioon lyhyen ajan: Tulevaisuustaulukon teossa kaikkia mielipiteitä kuunnellaan ja kaikki tulevat kirjatuksi taulukkoon. Yhteisellä keskustelulla ja äänestyksellä jokainen vaikuttaa skenaarioiden sisältöön ja tuloksena syntynyt lehti jää muistoksi kokemuksesta. Tapahtuma auttaa jäsentämään tulevaisuutta ja nykypäivää ja on siksi tärkeä. Herttoniemen Vamoksen ryhmä oli hajanaisempi, osallistujat eivät olleet koko ajan samoja muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. Toiminta käynnistyi hyvin vasta viimeisillä kerroilla, joten useampi tapahtumakerta olisi ollut hyväksi. Pilotin viestintäverstaisten tuotoksia on nähtävillä osoitteessa: www.viekas.fi/leiri/stm.

Osallistujat

Pilotissa oli viisi ryhmää: 1) Helsingin työttömien kautta syntynyt ryhmä, hetyläiset – viisi kertaa noin viikon välein, 2) Suoja-Pirtti ry:n Sillanpirtin hoitokodin ja Rukkilan asumisyhteisön asukkaiden ryhmä ”rukkilalaiset”, joka kokoontui viisi kertaa noin viikon välein ja yksi pitkä viikonloppu, 3) Vamosin Sörnäisten yksikön kaksi erillistä ryhmää, kumpikin kaksi kertaa 4) Vamosin Herttoniemen yksikön ryhmä – neljä peräkkäistä päivää.

Toiminta oli aluksi osallistujien etsintää ja heidän kanssaan keskustelua sekä kaksi infotilaisuutta osallistujille (Hety ja Rukkila). Toimintaan osallistuneet olivat 20 - 58 vuoden ikäisiä työttömiä, yhteensä noin 25 henkeä. Osallistujia hankittiin ilmoituksilla TE-toimistojen seinillä (ei yhtään yhteydenottoa, keskustelulla Duuri:n vastaavan työntekijän kanssa (ei osallistujia), keskustelulla Vamoksen kanssa, virittämällä veli etsimään Heinolasta työttömiä tuttuja (ei toteutunut), keskustelemalla HETYn vastaavien kanssa ja pitämällä infotilaisuus HETY:ssä ja keskustelemalla asumisyksiköiden (Rukkila ja Sillanpirtti) vastaavien kanssa (infotilaisuus).

Velvoittavuus/ vapaaehtoisuus

Toiminta oli kokonaan vapaaehtoista, eikä mitään sidosta kuntouttavaan työtoimintaan ollut. Vamosnuorten verstaissa toiminta oli kuitenkin osa heidän omaa kuntouttavaa toimintaansa, johon ei kuitenkaan liity taloudellisia sanktioita. Viestintäkasvatuksen seuran mediakurssit perustuvat tiettyjen mediataitojen opiskeluun, ovat siis osallistavan sosiaaliturvan näkökulmasta vapaaehtoisuuden ja ”pakon” rajoilla.

”No yhdessä (päätettiin) aika pitkälle siis sillain, että niinkun joku heitti sieltä jotain ja joku täältä tota ja tonne pallo ja sieltä takasin koppi. Juuri näin. Kaikki on yhteistyötä niinkun. Ja kaikki teki aina jotain, että kukaan ei jäänyt oikeestaan...” (osallistuja 14)

”Lusmuileen...” (osallistuja 15)

”Niin että se oli kans lähtökohta Evolle, että kun sinne lähetään, niin jokaiselle löytyy jotain” (osallistuja 14)

”Niin ja siinä on myös se, että jokaisen pitää osallistua tekemiseen. Se on niinkun vahvasti kaikille oli terotettu se, että se myös toki sitten siitä tästäkin esimerkiks laumasta, mikä täällä on, sä et voi ottaa ketä tahansa mukaan, jos ei se mee jakeluun, että siellä niinkun me tehdään omat ruuat ja me tehdään juttuja siellä. ... Joo siis se että siellä tehdään jotain älykäästä, koska mä oon itse viettänyt puolitoista vuotta aikoinaan 90-luvun taitteessa tämmösellä työkkärin kurssilla, missä opiskellaan jotain ja siellä oli osa ihmisistä, mitkä oli pakotettu sinne tai tuet lähtee. Senhän nyt sit tietää, mikä se kurssin taso on. Siis kyllä mä siis se että jos tomonen tulis olemaan, että pitäis käydä uhattais ottaa jotain vähän tukee pois sillon kun se olis älykäästä tekemistä. Se vireystaso ihmisillä nousis huomattavasti, koska sehän on ihan fakta, että kun sä oot tämmösessä talossa, jos et sä itte tee mitään se on vähän semmonen ansa, kun sä jätät tohon ja se on semmonen vähän kun suvantovaihe. Siinä äkkiä itekin tylsistyy, että kyllä siinä pitää itte kokoajan sit keksiä itelleen tekemistä.” (osallistuja 15)”

Kannusteet

Tietyvästi kukaan ryhmissä olleista ei ollut kuntouttavassa työtoiminnassa tai palkkatuella eli rahallisia kannusteita ei ollut. Sen sijaan ruokaa ja aamupalaa tehtiin useammallakin kerralla.

”Kannustus tapahtui innostamalla, kertomalla hyvästä ruoasta jne. – nuorten mielestä ei ehkä sittenkään aina riittävästi” (pilotin loppuraportti)

Estävät ja edistävät tekijät

Uusien mediataitojen oppimisen näkökulmasta osallistujien tilanteet asettivat ilmeisiä esteitä. Sitä voi kuvata ”älypuhelinindikaattorilla”, sillä HeTyläisten eli järjestäytyneiden työttömien ryhmää lukuun ottamatta osallistujilla ei ollut älypuhelinia, mikä suuntasi toimintatapoja muissa ryhmissä hiukan enemmän perinteisempiin mediatoimintoihin - ja taitoihin. Kurssilaisista ainoastaan hetyläisillä oli kaikilla älypuhelimet. Pilotinkaan puitteissa ei saatu käyttöön ylimääräisiä älypuhelimia, joten kurssit jäivät hiukan puolitiehen muiden kuin hetyläisten osalta.

”Estävänä tekijänä on lähinnä tulevien osallistujien innostuksen puute, uuteen tarttumisen vaikeus. edistävänä tekijänä ammatti-ihmisten innostunut vastaanotto ja se, että he näkevät pilotin erinomaisena aktivoivana toimena.” (vetäjän päiväkirjamerkintä 14.10.2014)

”Lokakuun arviointiin ei oikeastaan ole mitään lisättävää. Ammatti-ihmisten oma aktiivisuus ja innostuminen on avainasemassa myös osallistujien innostumiseen, etenkin nuorten osalta.” (vetäjän päiväkirjamerkintä 27.12.2014)

Kokemukset

Kokemusten mukaan toimintaan osallistuneet ovat parantaneet viestintävalmiuksiaan ja tätä kautta osallisuuttaan tietoyhteiskuntaan. Vetäjien kokemuksen mukaan toimiminen tiimeissä ja työn saattaminen aina loppuun edistää onnistumisen tunnetta ja ehkäisee syrjäytymistä. Viestintäverstaiden aikana voi löytää itsestään sellaisia kykyjä, joita ei tiennyt olevan olemassakaan ja tämä saattaa lisätä työpaikan löytymistä ihan uusilta aloilta

”Nähdäkseni hetyläisten ryhmässä osallisuus kasvoi, osallistujat solmivat uusia suhteita ja aktivoituivat työn etsinnässä. Rukkilalaisten ryhmässä osallisuus kasvoi selvästi, heistä esimerkiksi neljä tuli mukaan joka kerta, ja he totesivat tämän olevan eka kerta heille, kun he saapuivat johonkin ” (vetäjä)

Ainakin yksi osallistujista hakeutui mediakurssin jälkeen koulutukseen ja on aloittanut helmikuun alussa oppisopimussuhteisessa työssä.

”Myös tietoteknisten valmiuksien karttumisesta oli molemmille ryhmille hyötyä. Vamoslaiset olivat nuoria, noin kaksikymppisiä – ja tämä oli osa heidän tiellään työhön. Tulevaisuuden vaihtoehtojen jäsentämisessä tällä tiellä lienee hyötyä... Pitkäaikaisen kokemuksen perusteella tämäntyyppinen toiminta ehkäisee syrjäytymistä, edistää osallistujien hyvinvointia ja työelämänvalmiuksia tuomalla tietotekniikan mahdollisuudet näkyväksi käyttämällä niitä itse ja luomalla tunnetta, että minähän osaan!...Tämä näkemys vain vahvistui pilotin aikana.”(vetäjän päiväkirjamerkintöjä 14.10. ja 27.12.2014).

Rukkilan asumisyhteisön työntekijä kuvaili kokemuksiaan verstaasta seuraavasti:

”Olen saanut Viestintäverstaas -ryhmästä sekä positiivista että epäilevää palautetta, ja seurannut ryhmän kulkua itse kerran. Ryhmäistuntojen pituus on ollut klo 10-14, mikä on poikkeuksellisen pitkä aika osanottajien tavanomainen keskittymiskyky huomioiden. Ajoittain osa ryhmäläisistä tuntui karkaavan tupakalle, lähti kesken kaiken ryhmästä tai katseli TV:tä. Toisaalta, tunnelma oli luova ja vapaa, joten ehkä tämä sopi suunnitelmiin myös ohjaajien näkökulmasta. Osa suunnitelmista oli nähdäkseni hyvin kunnianhimoisia: viikonloppuleireilyä, ravinnon suunnittelua useasta eri näkökulmasta (ulkonäkö, maku, hinta, terveellisyys jne.), korttien perusteella esiintymistä muiden edessä (tätä ei tietääkseni ole toteutettu). Voi olla, että osa suunnitelmista on jäänyt toteutumatta sen haittaamatta prosessia, ainoastaan luovuuteen liittyvänä vaiheena. Ohjaajien suunnitelmana on ollut, että jokainen osallistuja tulisi aina uudelleen ja valmistelisi työt loppuun, mikäli edellisellä kerralla on jäänyt jotakin kesken. Tämä on saattanut olla vaikeasti toteutettavissa. Ryhmäläiset ovat vaikuttaneet innostuneilta ja Ihmisillä näytti olevan hauskaa. Mikä ehkä parasta tässä yhteisössä, toiminta on ollut aidosti päihde- ja mielenterveysproblematiikasta vapaa ryhmä! Ennen ryhmän aloittamista kävimme läpi asiakaskunnan erityistilanteita, yleisellä tasolla. Pyrin tuomaan esille mahdollisia haasteita sekä realistisesti odotettavissa olevia asioita kuten todellista osallistujamäärää (suunnitelmista riippumatta), pitkäjännitteisyyttä, ryhmän optimaalista kestoaikaa ja niin edelleen. Toteutuessaan ryhmä on ollut haastavampi, mutta 4.11.14 tekemiäni havaintojen mukaan ryhmä vaikutti toimivan. Seurasin ryhmää tarkoituksella ti 4.11 osan aikaa. Nähdäkseni ryhmän pituudesta huolimatta kaikilla osallistujilla oli onnistunut ryhmäkokemus. Oma käsitykseni ryhmästä siis parani. Ihmisillä oli omat roolit, kesto oli pitkä, mutta ajoittaiset ”karkailut” tai poistumiset eivät tuntuneet haittaavan toimintaa ainakaan ulkopuolisen silmiin nähden.” (vastaava asumisohjaaja)

Viestintäleirin osallistujat kuvailivat kokemuksiaan näin:

”Ilmeisesti jos mä ymmärsin oikein, niin P-llehan oli ilmeisesti joku asukas ollu sitä mieltä, että ollaanko me oikeesti tehty mitään sillä viikonloppuleirillä.” (osallistuja 14)

”Mä en muista nyt, kuka se oli. Mut sit mä sanoin, et sähän voit tota mennä tonne Youtubeen ja kato sieltä. Sit se sano, että no ei hän sitä usko. Mä sanoin, että tossa on tunnukset mee sinne sieltä löytyy materiaalia. Ai te ootte tehny elokuvan. Mä sanoin, että joo elokuva me tehtiin siellä niin.” (osallistuja 15)

”Siis eka kurssi, minkä mä oon saanu tai tämmönen niin käyty loppuun huomenna on vika päivä.” (osallistuja 14)

”Mun mielestä se oli hyvä siinä, kun siin tulee vähän salaa harjotellaan sosiaalisia taitoja ja neuvottelutaitoja. Se ei oo niinku räikeesti esillä, vaan se tulee sillain ovelasti, että ryhmädynamiikkaa haetaan ja sovitaan yhdessä, miten juttuja tehdään ja kuka tekee.” (osallistuja 15)

Arvio kustannuksista

Viestintäkasvatuksen seura teki arvion kirjanpitonsa mukaan pilotin kustannuksista. He arvioivat, että yhden kurssipäivän (4h) kiinteät kustannukset ovat 430 €. Jos kurssi on esimerkiksi 10 hengelle, tulee siitä 7 €/hlö lisäkustannuksia ruoka-aineista eli yhteensä 70 €, jolloin kokonaiskustannukset/pv ovat 500 € eli 50 €/hlö. Näissä kustannuksissa ei ole mukana vuokratilakustannuksia, eikä markkinointi- yms. suunnittelukustannuksia. Viestintäkasvatuksen seura toteutti pilottinsa muiden organisaatioiden tiloissa. Kiinteät kustannukset muodostuivat palkkakustannuksista, matkakuluista ja laitevuokrista. Yhtä kurssia kohti oli 2,5 ohjaajaa, alussa kolme ja lopussa kaksi, kuten pilottisuunnitelmassa oli todettu tarpeelliseksi. Näin ollen vuosikustannuksiksi muodostuisi 50 vko x 500 € = 25 000 € (kurssin ollessa kerran viikossa, esim. joulua lukuun ottamatta, kuten pilotissa osallistujat toivoivat).

4 Lomakekartoituksen tulokset

4.1 Lomakekartoitus

Saadaksemme yleiskuvan pilotteihin osallistuvien tilanteista laadimme kaksi lomakekyselyä pilottien osallistujille: alkukartoituksen ja loppukartoituksen. Alkukartoituksessa kysyttiin osallistujan taustatietoja, nykyistä tilannetta ja odotuksia pilottia kohtaan. Loppukartoituksessa kysyttiin toiminnan luonteesta ja kokemuksista. Kartoituslomakkeisiin liittyvät käytännöt vaihtelivat hankkeittain; osallistuja saattoi täyttää lomakkeen itsenäisesti muutaman alkukysymyksen jälkeen tai hanketyöntekijä täytti lomakkeen osallistujaa haastatellen. Lomakkeen täyttäminen oli osallistujille vapaaehtoista. Alkukartoituksen täytti 131 osallistunutta ja heistä 102 täytti myös loppukartoituksen. Lisäksi saimme 12 osallistujan loppukartoitustiedot, ilman alkukartoitusta, jolloin jäimme vaille ikä- ja sukupuolitietoja. Näin ollen seuraavien taulukoiden lukumäärätiedot koskevat pääosin vain niitä, joista alkukartoitus oli tehty, ja toimitettu webropol-tietokantaan.

Useimmissa piloteissa suurin osa osallistuneista vastasi alkukartoituskyselyyn (taulukko 1). Paltamon pilotissa molemmat kartoitukset käytiin läpi, mutta valitettavasti niitä ei viety tietokantaamme. Paltamosta tuli aineistoomme vain kaksi alkukartoituslomaketta eikä yhtään loppukartoitusta. Varkaudesta ei tullut lainkaan vastauksia kumpaankaan kartoitukseen.

Taulukko 1. Alkukartoitustiedot toimittaneet ja hankkeiden ilmoittamat osallistujamäärät.

Kunta/ hanke	Alkukartoituksen täyttäneet (n)	Osuus alkukartoituksen täyttäneistä (%)	Hankkeen ilmoittama tieto osaanottajien määrästä (n)	Alkukartoituksen täyttäneiden osuus kaikista (%)
Loimaa	20	15,3	24	83
Paltamo	2	1,5	51	4
Rauma	49	37,4	68	72
Rovaniemi	7	5,3	7	100
Varkaus	0	0,0	65	0
Äänekoski	11	8,4	19	58
Vamos	7	5,3	9	92
ViaDia	11	8,4	12	92
Viekas	21	16,0	30	70
Yhteensä	131	100,0	285	-

Rauman pilotin muita selvästi suurempi osallistujamäärä johtui pilotin toimintatavasta: siellä pilotin puitteissa kutsuttiin sata yli 500 päivää työttömänä ollutta, ja heistä haastatteluun saapui 68.

4.2 Osallistujat

Naisia alkukartoitustietojen mukaan oli osallistujista runsas kolmannes (47 henkilöä, 35,9 %) ja miehiä siis selvä enemmistö (84 henkilöä, 64,1 %).

Yksin asuvia oli hankkeiden aikana runsas puolet kaikista (70 henkilöä), puolison kanssa asuvia (ei lapsia) 19 (14,5 %), puolison ja lasten kanssa asuvia 18 (13,7 %), yksinhuoltajia 7 (5,3 %) ja muita 17 (13,0 %) (taulukko 2). ”Muut” olivat pääosin edelleen kotona asuvia nuoria aikuisia. Joissakin hankkeissa oli mukana myös valvotussa koevapaudessa olevia ja soluasunnoissa asuvia.

Taulukko 2. Kotitaloustyyppi (alkukartoitus).

Yksin asuvia	70	53,5 %
Puolison kanssa (ei lapsia)	19	14,5 %
Puolison ja lasten kanssa	18	13,7 %
Yksinhuoltajia	7	5,3 %
Muita	17	13,0 %

Noin neljännes alkukartoituksen täyttäneistä oli alle 30 -vuotiaita ja kolmannes yli 50 -vuotiaita, nuorin oli 18 vuotta ja vanhin 64 vuotta (taulukko 3).

Taulukko 3. Ikäjakauma (alkukartoitus).

Alle 30 vuotta	30	20,9 %
30-39 vuotta	29	20,1 %
40-49 vuotta	27	18,8 %
50-59 vuotta	34	25,7 %
Yli 60 vuotta	11	14,5 %

Miehiä oli alkukartoituksen täyttäneistä siis jonkin verran enemmän kuin pitkäaikaistyöttömissä yleensä (58 %). Ero on kuitenkin näillä kokonaismäärillä sen verran pieni, että jo yksistään Äänekosken miesvaltainen pilotti vaikuttaa jakaumaan tuon verran vinouttavasti. Yli 50 -vuotiaita työttömiä, joiden työllistymismahdollisuudet ovat käytännössä koulutuksesta riippumatta erittäin heikot, oli siis noin 40 prosenttia. Kaikista pitkäaikaistyöttömistä yli viisikymppisiä on 60 prosenttia, joten ero kertoo valikoitumista tapahtuneen myös iän perusteella. EVA:n selvityksen mukaan 56 vuotta täyttäneiden paluu työelämään on olematonta. (Myrskylä & Pyykkönen 2015.) Heitäkin pilottien osallistujissa oli noin neljännes. Velvoittavien toimien kohdistaminen esimerkiksi heihin vaikuttaisi tässä valossa muulta kuin työllistymisedellytysten vahvistamiselta. Syrjäytymisen ehkäisyn näkökulmaan taas pakkotoimet sopivat lähtökohtaisesti huonosti.

4.3 Työmarkkina-asema, toimeentulo ja työttömyyden kesto

Parikymmentä eli 15 prosenttia osallistuneista ilmoitti olevansa ammatiltaan työtön tai ilman ammattia (taulukko 4). Noin kolmellakymmenellä oli jokin perusasteen jälkeistä tutkintoa edellyttävä ammattinimike ja muutama oli siirtymässä opintoihin. Valtaosa oli rakennus- tai varastomiehiä, kaupan myyjiä, siivoojia tai teollisuuden työntekijöitä ja lisäksi yrittäjätaustaa oli noin kymmenellä vastanneista.

Taulukko 4. Ammatillinen asema (alkukartoitus).

Ei ammattia	n. 15 %	
Yrittäjä	n. 10 %	
Eläkkeellä	n. 5 %	
Ammattitutkinto	n. 25 %	
Rakennus-, teollisuus-, varasto-, siivousalan työntekijä	n. 60 %	

Osallistujista oli työttömän peruspäivärahalla hankkeiden alkaessa kymmenkunta (8,4 %), niinpä valtaosa (71 %) oli työmarkkinatuella. Asumistukea sai ilmoituksensa mukaan hiukan vajaa puolet (47,3 %) ja toimeentulotukea hieman harvempi (42 %). Työkyvyttömyyseläkettä sai muutama, samoin ansio- tai soviteltua päivärahaa, ja oli kahdella osallistujalla palkkatulojakin. Yksi oli ilmoituksensa mukaan työttömyysturvan karensilla. Pilottien lopettaessa toimeentulon tilanteissa ei ollut juurikaan tapahtunut muutosta, mitä ei kyllä odotettu juuri tapahtuvan.

Taulukko 5. Työttömyyden kesto (alkukartoitus).

Alle vuosi	23	17,6 %
1-5 vuotta	57	43,9 %
Yli 5 vuotta	42	33,0 %
Eläkkeellä	7	5,0 %
Työssä	2	1,0 %
Yhteensä	131	100 %

Työttömyys oli yli puolella (59,6 %) kestänyt vähintään kaksi vuotta ja kolmasosalla jo yli viisi vuotta (taulukko 5). Alle vuoden työttömänä olleita oli vain noin joka kuudes eli valtaosa osallistujista oli määritelmällisestikin pitkäistyöttömiä. Seitsemän osallistujaa ei siis ollut pilottien alkaessa työttöminä vaan useimmat heistä olivat (määräaikaisella) eläkkeellä.

Kun kysyimme viimeisintä avoimien työmarkkinoiden työsuhdetta, oli kokonaiskuva varsin puhutteleva. Yli puolet (65) 129:stä kysymykseen vastanneesta oli ollut viimeksi avoimilla työmarkkinoilla 2000- ja muutama jopa jo 1990-luvulla. Muutama tulkitsi palkkatuetut työtkin sellaisiksi työsuhteiksi. Kahdeksalla ei ollut ilmoituksensa mukaan ollut koskaan avoimien työmarkkinoiden työsuhteita. Hajonta oli vastanneiden osallistujien kohdalla todella suurta.

”2000-luvulla myyjänä kierrätyskeskuksessa (palkkatuki).”

”Yrittäjänä ollut viimeksi 90-luvulla. Palkkatyöstä vielä pitempi aika.”

”Järjestelmäsuunnittelija vuonna 2009.”

”Vuonna 2013, rakennussisustus (maalausta, tapetointia, kalusteiden asennusta).”

”Osa-aikatyö myyjänä syksy 2013 - 2014 kesä, käytännössä tehnyt laajasti liikkeen hoitamiseen liittyviä töitä mm. yhteydenpito yhteistyökumppaneihin, markkinointiin liittyvät työt, tilaukset, inventaariot jne.”

”Tällä hetkellä vartijan osa-aikatyössä. Tunteja voisi olla enemmän.”

”Päiväkotiapulainen 4/1998.”

”Vuonna 2007 atk-sihteerinä TE- keskuksen maaseutuosastolla.”

”1996 Niuvanniemen sairaalassa kesätyössä lähihoitajana, yhdistyi opintoihin.”

4.4 Mitä työtä hakee

Miltei kaikki alkukartoituksen tehneet (126) vastasivat kysymykseen ”Mitä työtä haet ensisijaisesti”, sillä puuttuvia vastauksia oli vain 18. Heistä 31:llä ei ollut nimetä mitään erityistä ammattialaa tai toivetta, ja osa ei sanonut hakevansa lainkaan työtä. Terveydelliset syyt olivat kategorisena esteenä kymmenellä, mutta niihin liittyviä varauksia oli liitetty suunnilleen saman verran mahdollisia työpaikkoja koskeviin pohdintoihin. Kaksi totesi päihteiden käytön tällä hetkellä estävän työnhaun, mitä on pidettävä kyllä varsin pienenä lukuna, samoin kuin oman arvionsa mukaan vakavasti työkykyä haittaavia terveysongelmia kokeneiden vastaajien määrää (vrt. Paltamon Työtä kaikille -kokeilu ja siinä tehdyt työkyvyn arvioinnit).

Kymmenelle kävivät kaikki työt, opiskeluun suuntautui kahdeksan ja eläkettä odotti neljä. Rakennus, teollisuus- ja kiinteistöhoitotehtäviin halusi 18, auto-, kuljetus- ja varastotyöt mainitsi kuusi, IT-alan neljä, ravintola- ja keittiötyöt kuusi, samoin myyntityön. Sosiaali- ja terveysalalle sanoi tähtäävänsä 12. Lisäksi mainittiin muun muassa toimistotyöt, liikunnanohjaaja, ompelijan ammatti, henkilökohtainen avustaja,

omaishoitajuus ja toiveet taiteen tekemisestä. Työkokeilun tai oppisopimuskoulutuksen mainitsi kaksi. Joissakin vastauksissa oli myös useampia vaihtoehtoisia toiveita.

”En hae tällä hetkellä, sillä en koe olevani työkykyinen. Tulevaisuudessa olen valmis kokeilemaa lähestulkoon mitä tahansa työtä, ei kuitenkaan mitään liukuhihnatyötä.”

”Kaikki työ käy, palkkatukityö ei kuitenkaan kannata. En osaa nimetä mitään tiettyä.”

”Koulunkäynninavustaja, myös henkilökohtaisen avustajan työ voisi olla mahdollinen, Muiden töiden hakemista estää koulutuksen puute.”

”lähinnä rakentamiseen liittyvää, myös muun alan työt tulevat kyseeseen esim. kuljetustehtävät.”

”Vankilasta vapautuminen ensin, sen jälkeen tavoitteena oma asunto ja siitä käsin vapaaehtois- ja mahdollinen kuntouttava työtoiminta.”

4.5 Mikä edistäisi osallistujien työllistymistä

Työllistymisedellytyksiään osallistajat arvioivat itse alkukartoituksessa keskimäärin melko huonoksi iän, terveyden ja koulutuksen puutteen vuoksi. Työpaikkojen puute nousi ymmärrettävästi suurimmaksi esteeksi. Joukossa oli myös muutama sellainen, joka katsoi kuntouttavan työtoiminnan joustavuuden ja ”leppoisaa työtähdin” sopivan paremmin kuin pakkotahtiseksi koetun työn avoimilla työmarkkinoilla.

Pyysimme osallistujien arvioita toimista, joilla heidän työllistymisedellytyksensä paranisivat. Yhdeksän kymmenestä alkukartoitustiedot toimittaneista arvioi näkymiään. Koulutus keräsi eniten mainintoja (42).

”Joku lyhyt kurssi voisi sopia. Olen vähän kulkenut kurssilta kurssille. Varsinkin jos siitä saa sellaista päivärahaa jolla elää.”

”Mahdollisesti koulutus tulevaisuudessa. Kuntouttavan työtoiminnan tai työkokeilun kautta.”

”Yleisesti ottaen kurseista ei varmaankaan apua, täsmäkurssi eri asia. Työkokemusta on ja koulutus on hyvä.”

Toiseksi eniten (15 mainintaa) osallistajat luottivat tuettujen työpaikkojen ja myös kuntouttavan työtoiminnan kautta aukeaviin työmahdollisuuksiin.

”Koulut ja kurssit eivät kiinnosta, koska se on penkillä istumista. Käytännön harjoitteiden tekeminen olisi paras ratkaisu.”

”Työharjoittelu olisi ensimmäinen askel työpaikkaan. Te-toimiston ohjauksesta on varmaankin apua.”

Terveyteen tai työkykyyn liittyviä mainintoja oli jopa yllättävän vähän (14), jos vertailukohtana pitää vaikkapa Paltamon työtä kaikille -kokeilua (Kokko ym. 2013). Ero selittynee ainakin osittain sillä, että Paltamossa tehtiin kaikille työkyvyn arvioinnit, kun taas tässä yhteydessä vastaajat arvioivat itse kaikkia mahdollisia tekijöitä, joilla työllistymisen edellytykset voisivat parantua. Terveys ei siis ollut, eikä pitänytäkään olla erityisessä tarkastelussa. Ääripää vastauksissa näytävät olevan melko kaukana toisistaan.

”Fyysisen kunnon kohottamista pyöräillen.”

”Ihmeperantuminen.”

”Apu selän ja itsensä jaksamisen kanssa.”

Yhteiskunnan tukijärjestelmien suurempaa panosta peräänkuulutti vain seitsemän osallistujaa, mitä sitäkin voi pitää pienenä määränä. Ilmeisesti osallistajat kokivat jo nyt olevansa erityisten tukijärjestelmien piirissä. Toisaalta järjestelmän karikotkin tunnetaan:

”Yrittäjäksi ryhtyminen aiheuttaisi työmarkkinatuen ja asumistuen päättymisen, joten se olisi mahdotonta. 10 000€ olisi tarpeen, että voisi aloittaa yrityksen.”

”Aion hakea Duuni -kortin avulla töitä ja saattaa lähihoitajaopinnot samalla loppuu.”

Sosiaalisilla suhteilla työn syrjään pääsemisessä on ainakin kahdenlainen merkityksensä:

”ei pysty töihin - välttämiskäyttäytyminen estää osallistumasta mihinkään. Kahdeksaan vuoteen ei ole päästänyt ketään kotiinsa. Päivät kuluvat, kun käy kaupassa ja vanhempien luona, muun ajan on kotona.”

”Jos pääsisi puolitutun kautta apumies töihin.”

Kymmenen vastaajaa katsoi, että asiat ovat ainakin osittain itsestä kiinni:

”Tarvitsen uuden selkärangan.”

”Kun tietäisi, että itse ei pilaisi sitä alkoholin käytön kanssa.”

”Motivaation löytäminen; ei mitenkään. Jokin mikä kiinnostaisi, mutta en tiedä mikä kiinnostaisi.”

Syystä tai toisesta sittenkin vain 14 alkukartoitustiedot toimittaneista arvioi, ettei mikään auttaisi työhön pääsemisessä.

”En tiedä, monenlaista olen kokeillut ja kursseja on käyty.”

4.6 Syyt osallistumiselle

Syyt pilotteihin osallistumiselle olivat monet ja moni mainitsikin useampia syitä (taulukko 6). Kaksi yleisintä mainintaa olivat ne, että ”ohjattiin tai pyydettiin” ja osallistuja halusi saada ”elämänsisältöä”, ”ajankulua” tai ”järkevää tekemistä”. Kumpiakin mainintoja oli kysymykseen vastatuissa noin 40 prosenttia. ”Pyydettiin” tai ”kutsuttiin”- vastausten suurehko määrä johtuu Rauman pilotin toimintavasta, ja sen suuresta osuudesta kaikista alkukartoituksen tehneistä. Rauman pilotissa kun kohderyhmäksi valittiin kaikki pitkään (yli 500 pv) työmarkkinatukea saaneet henkilöt, ja heidät kaikki kutsuttiin haastatteluun. Pakkoa tulemiselle ei kuitenkaan ollut.

Taulukko 6. Syitä osallistumiselle (alkukartoitus).

Syyt	Maininnat (n)
Sisältö elämään, ajankulua, osallistumisen helppous, uuden oppiminen	55
Kutsuttiin, pyydettiin	50
Sosiaaliset kontaktit	35
Raha	8
Halu vaikuttaa	5
Koki pakolliseksi	4
Vähentää päihteiden käyttöä	2

Sosiaalisen kanssakäymisen vuoksi piloteissa toteutettuun toimintaa mukaan oli lähtenyt noin joka kymmenes alkukartoituksen tehneistä, lisärahan vuoksi muutama ja olipa neljälle joku viranomaisen onnistunut määrittelemään osallistumisen pakolliseksi, ilmeisesti osana menossa olevaa kuntouttavan työtoiminnan jaksoa. Viisi osallistujaa halusi vaikuttaa hankkeen avulla ja kaksi mainitsi syyksi uskon tulemisenkin. Noin viidesosalta alkukartoituksen toimittaneista (25/131) ei saatu vastausta tähän kysymykseen. Lisänsiot olivat kannustimena lomakekyselyn mukaan viidellä.

”Helppo osallistua koska toiminta lähellä. 9€ korvaus.”

”Haluaa että pitkäaikaistyöttömällä olisi mahdollisuus vaikuttaa hallinnon toimintaan. Työtömiä ei tule käyttää hyväksi taloudellisesti. Työstä tulee saada tessin mukaiset korvaukset.”

”Halusin saada elämään jotakin sisältöä, ja vaikka aluksi epäilin, innostuin heti ensimmäisestä kerrasta.”

”Mielenkiintoista koska tykkään taiteesta.)”

”Että on edes jotain omaa juttua kotitöiden lisäksi. Olen jo 20 v ollut lasten kanssa kotona muutamaa työjaksoa lukuun ottamatta.”

”Työmarkkinatuen saaminen - karenssi kuittaantuu.”

”Kutsuttiin.”

”oletin, että on tultava sanktion uhalla.”

”Kehittämiseen ja palvelujen parantamiseen oleviin tehtäviin kannattaa osallistua.”

”Jotta minulla olisi jotain järkevää tekemistä päivisin enkä jumittaisi enää paikoillaan.”

”Pakosta.”

”Uutta ja kiinnostavaa jota en ole aiemmin tehnyt.”

”Halu oppia sosiaalisen median käyttöä.”

”Pelkästään kotona olo tylsää, jotain tekemistä. Lisäksi paransi rahallista tilannetta, kun on kuntouttavan sopimuksella. Jotta minua ei hätyyteltäisi.”

4.7 Toimintaan osallistumisen intensiteetti

Pilottien toimintatavat vaihtelivat melkoisesti, kuten pilottien esittelyn yhteydessä saattoi todeta. Koska osallistuminen oli vapaaehtoista, vaihteli osallistujien käyttämä aika paljon, mitä seuraava taulukko 7 osoittaa.

Taulukko 7. Osallistumisen intensiteetti (osallistujien oma ilmoitus/ loppukartoitus).

Kerran viikossa	42
Kaksi kertaa viikossa	13
Kolme kertaa viikossa	4
Neljä kertaa viikossa	4
(Viisi kertaa viikossa	7)
3-6 kertaa hankkeen aikana	5
Kaksi kertaa hankkeen aikana	18
Kerran hankkeen aikana	6
Tieto saatu yhteensä	99
Ei tietoa	43

Ryhmään ”Ei tietoa” osallistumiskerroista (43 henkilöä) kuuluvat pääosin ne, jotka olivat siis jääneet kesken pois tai jostain muusta syystä loppuarviointia ei tehty. Tällaiset henkilöt jakaantuivat verrattain tasaisesti ylipäänsä osallistujatietoja jakaneiden pilottien kesken. Jonkin verran huomiota kiinnittää Kuopion ViaDia-hanke, jossa joka toisesta osallistujasta ei ole tätä tietoa. Viisi kertaa viikossa viittaa siihen, että noin intensiteettiä arvioineet osallistujat olivat kuntouttavassa työtoiminnassa, eivätkä tehneet eroa sen ja ”osallistavan” toiminnan välillä.

Piloteissa kerralla toteutettu tuntimäärä vaihteli yhden ja kahdeksan tunnin välillä. Yhden tai kahden tunnin kerrallaan osallistuneita oli 42, neljä – viisi tuntia mukana olleita 57 ja neljällä oli ollut vastausten mukaan kerralla kuuden tunnin rupeamat. Kahdeksan tunnin osallistuminen oli tapahtunut luontokuvausleirillä ja tuokin tuntimääräarvio on ilmeisesti alakanttiin. Moni olisi halunnut yhden tai kahden viikkokerran sijasta toimintaa useampina päivinä. Muutama toivoi sitä yhdeksän lisäeuron vuoksi, useimmat kuitenkin sanoivat haluavansa lisää mielekkääksi kokemaansa toimintaa.

Etenkin kiinteiksi muodostuneissa ja toisaalta tavoitteellista toimintaa järjestäneissä ryhmissä oli toiveita useammista kokoontumiskerroista ja toiminnan jatkumisesta myös pilotin loppumisen jälkeen.

4.8 Osallistujien ajankäyttö

Kysyimme alkukartoituksen yhteydessä, mitä vastaajat olivat tehneet viimeisen viikon aikana. ”Oikeaoppisen” ajankäyttötutkimuksen kysymyspatteriston esittäminen olisi todennäköisesti merkinnyt webropol-kyselynä paljon puuttuvia vastauksia, joten päädyimme eräänlaiseen karvalakkiversioon. Siinä vastaajat itse määrittivät tekemisensä, jotka olivat päällimmäisinä mielessä juuri sillä hetkellä viimeisimmän viikon tekemisistä. Luokittelimme maininnat, joita tulikin varsin runsaasti, Tilastokeskuksen ajankäyttötutkimuksen luokkiin (Pääkkönen 2012).

Tilastokeskuksen minuuttitarkkuuteen verrattuna avoimet vastaukset ovat luonnollisesti summittaisia, mutta samalla ne kohdistuvat vastaajien aktiiviseksi tekemiseksi koettuun. Tilastokeskuksen kyselyn mukaan nukkumiseen käytetään ymmärrettävästi eniten aikaa (työttömät keskimäärin 8 tuntia päivässä), kun meidän kyselyssämme sen ylipäänsä mainitsi vain noin joka kymmenes (15). Joillakin siihen oli jopa erityinen perustelu.

”nukkumiseen (flunssasta parantumiseen)”

Tilastokeskuksen luokkien lisäksi poimimme erikseen sosiaaliseen kanssakäymiseen liittyvät maininnat ”Sosiaalisten suhteiden ylläpito”- kategoriaan, johon kertyikin toiseksi eniten mainintoja (43) eli joka kolmas vastaaja piti sitä mainitsemisen arvoisena. Kymmenellä vastaajalla se oli ainoa maininnan ansainnut asia.

”Äidin auttamiseen ja siihen liittyviin talous töihin ja avopuolison ja hänen tyttäriensä perheen auttamiseen.”

”Yhtyeen harjoitukset, Pessiin pelaaminen ja kaljottelu. Twin Peaksin katsominen varmaan 20 tuntia ... ryhmässä käynti 2pv ja nukkuminen.”

”Työttömien yhdistyksen vapaaehtoistoimintaan.”

”AA-kerhon tapaamisessa, puutyökerhossa ja kitaransoittokursilla. Olisin mennyt useammallekin kurssille, mutta ei ole rahaa.”

Kotityöt oli toiseksi yleisin maininnan kohde (58) kun ajankäyttötutkimuksen mukaan niihin käytetään neljänneksi eniten aikaa. Työlliset käyttävät kotitöihin noin kolme tuntia päivässä ja työttömät miltei neljä tuntia.

”Kotitöitä ja lasten kanssa oloa koulupäivän jälkeen, ruuanlaitto ja lasten harrastuksissa mukanaolo.”

”...lasten (5 lasta hoidettavana) kouluasiat ovat vieneet aikaa.”

Vapaa-ajan viettoa kuvaavat maininnat olivat selvästi yleisimpiä, reilusti yli puolet (79 mainintaa) vastaajista. Ajankäyttötutkimuksessakin vapaa-aika nousi toiseksi eniten aikaa vieväksi niin työllisillä kuin työttömällä. Työttömät käyttävät sen mukaan kuusi ja puoli tuntia päivässä vapaa-ajan viettoon, työllisetkin yli viisi tuntia. Omassa luokittelussamme vapaa-ajan tekemisten yksi ulottuvuus on luonnollisesti sosiaalisten suhteiden ylläpito.

”Henkilö käy (toisessa kaupungissa) vapaaehtoisena toimijana avustamassa (ystävätoimintaa) yli 90 vuotiasta henkilöä. Kuukausittain n. 4 pv. Samalla käy tapaamassa muita sukulaisiaan.”

Ansiotyöhön käytetty aika erottaa ymmärrettävästi selvimmin työttömät työllisistä. Työllisten päivästä kuluu keskimäärin viitisen tuntia ansiotyöhön, kun työttömät käyttävät siihen keskimäärin vain vartin päivässä. Venytimme vastauksien erittelyssä ”ansiotyön” käsitettä koskemaan myös kuntouttavan työtoiminnan, jolloin ansiotyötä koskevia mainintoja tuli kaikkiaan 30.

”... kutsuttaessa ajan taksia.”

”Viitenä päivässä viikossa klo 8-14 siivous- ja pihatöitä ViaDialla.”

Ruokailuun mainitsi käyttäneensä aikaa 20 vastaajaa. Ajankäyttötutkimuksen mukaan työlliset käyttävät siihen (ja hygieniaan) runsaat kaksi tuntia, ja työttömät hiukan sitä enemmän. Opiskelun mainitsi kuusi vastaajaa. Ajankäyttötutkimuksen mukaan työlliset ja työttömät käyttävät opiskeluun keskimäärin 10 minuuttia päivässä

”Työtehtävien puitteissa tehnyt inventaariota, talvisuojauksia kasveille. Opiskelee netin kautta ja kirjallisuuden kautta kasveista lisää tietoa.”

”Etsinyt koulutuspaikkaa joka on te-palveluiden sivuilla.”

Ajankäyttötutkimuksen mukaan pitkäaikaistyöttömät käyttävät vähemmän aikaa peseytymiseen ja pukeutumiseen, liikuntaan ja ulkoiluun, tuttavien kanssa seurusteluun sekä harrastuksiin kuin alle puoli vuotta työttöminä olleet lyhytaikaistyöttömät. He katsoivat päivittäin lähes puolitoista tuntia enemmän televisiota, mutta käyttävät osallistuvaan toimintaan enemmän aikaa kuin alle puoli vuotta työttömänä olleet. Pitkäaikaistyöttömien elämää voi Hannu Pääkkösen (2012) mukaan luonnehtia kiireettömäksi, mikä kuva nousi vahvasti esiin myös vastauksissamme.

”Maannut sohvalle ja tissutellut Olvia ja pitänyt kavereiden kanssa kisastudiota.”

”Pyöräily päivittäin 1-2 tuntia, tietokoneen kanssa arjen asioiden kanssa hoitamista ja musiikin kuuntelua sekä ystävien kanssa seurustelua. Laittaa itse ruuan, ei valmisruokia.”

Toki joukossa oli myös niitä, joiden päivät olivat koko lailla täysiä.

”neljänä päivänä (...)vanhusten asiointipalveluissa. Perjantaina atk-opissa... Vapaa-ajalla nyt kuukauden raittiina. Kotona teen siivousta ja tiskaamista ja penkkipunneruksen jousiharjoituksia ja pyöräilen paljon.”

4.9 Osallistujien tavoitteet ja niiden toteutuminen

Kysyimme alkukartoituksessa osallistujien tavoitteita ja toiveita lähitulevaisuudessa. Käytännössä tiedot saatiin miltei kaikilta alkukartoitustiedot toimittaneilta. Toiveet työn syrjään pääsemisestä sai ymmärrettävästi eniten mainintoja eli 50. Osallistujilla oli siis toiveena, että pilottiin osallistuminen olisi vain välivaihe työelämään pääsemisessä. Toisaalta monelle työelämään pääsyyn liittyivät työn psyykkiset ja sosiaaliset tekijät.

”Työllistyminen. Elämä muutoin kohdallaan.”

”Itsenäisesti työllistyä osuuskunnan kautta.”

”Kokoaikainen palkkatyö.”

Mutta myös:

”Kevyt osa-aikatyö olisi hyvä.”

”Toiveena yleisen taloustilanteen muuttuminen parempaan, niin taksin käyttö lisääntyisi ja töitä olisi enemmän. Mikäli taksiluvat lähtisivät nousuun, niin voisin itsekin ryhtyä taksiryttäjäksi.”

”Mahdollisesti työllistyn helmikuussa 2015 rakennusalalle.”

”Haluaisin mielekästä tehdä työtä. Hyvä työilmapiiri on tärkeä juttu.”

”Koulu loppuun, pikaravintolaan töihin. Sen jälkeen tasokkaampaan ravintolaan.”

”Vakituinen työmaa, ettei tarvitsisi murehtia raha-asioista. Normaalial elämää, saisi ihmisarvonsa takaisin.”

Vastaajien maininnoista 19 oli sellaista, jotka voi sijoittaa ”elämänhallinnan” käsitteen puitteisiin. Laajimmillaanhan käsite sulkee sisäänsä koko elämän: selviytymisen taloudellisesti, fyysisesti, mentaalisesti ja sosiaalisesti. Se on myös käsite, joka jakaa mielipiteitä ja usein sen käytön koetaan leimaavan kohdettaan. Kuntouttavan työtoiminnan laissakin (189/2001) määritellään elämänhallinnan käsitettä. Lain mukaan aktiivointisuunnitelman, joka tehdään pitkään työttömänä olleelle, pitäisi parantaa työllistymisedellytyksiä ja elämänhallintaa. Osallistujien tilanteet viittasivat välillä aika vaikeisiin elämänhallinnan ongelmiin.

”Korvaushoidon saaminen päätökseen niin että ei olisi enää riippuvuutta. Ja että työkkäarin kautta järjestyisi jotain. Tyttären tapaamiset tärkeä asia. Oman auton saaminen olisi hyvä.”

”Olen ollut vuoden ilman tupakkaa, ilman alkoholia vuosi- puolitoista ja ilman huumeita 8-10 vuotta. Poika (8v.) pärjäisi koulussa ja olisi onnellinen. Tähän vaikuttaa hyvin pitkälle oma hyvinvointi.”

”Saada jotain aikaiseksi, kun viimeiset kaksi vuotta olen ajelehtinut vain epämääräisesti välillä kokonaan menettäen otteen niin sanottuun normaalielämään.”

”Että psykoterapian avulla löytäisin sen kuka olen ja että pääsisin työelämään”

Opiskelun aloittamista tai loppuunsaattamista piti 20 vastaajaa tärkeänä tavoitteenaan.

”On niin huonot ajat että ei uskalla haaveilla ihmeempiä. Opiskelu vei rahallisesti niin paljon, että on taloudellisesti vaikeaa.”

”Tietenki että pääsis töihin hoitoalalla, mutta koulutus pitäisi käydyä ensin. Vanhusten kanssa tekemisissä oleminen on hyvä asia”

Asuntoasioiden kuntoon saamista toivoi 11 vastaajaa, ja aika monen kohdalla se liittyi enemmän tai vähemmän perheasioiden kuntoon saattamiseen, jonka mainitsi 12 vastaajaa.

”saada oma asunto, saada työtä, saada perhe joskus tulevaisuudessa.”

Terveyden tilansa kohenemisen tai edes ennallaan säilymisen nosti tavoitteeksi 14 vastaajaa.

”Toiveena terveys. Tavoitteena saada töitä.”

”Että terveys ei huonontuisi. Olkapään kanssa ollut ongelmia joiden syy ei ole selvinnyt.

Odottelen pääsyä fysioterapiaan.”

Eläkkeelle toivoi pääsevänsä seitsemän vastaajaa.

”Vähemmän viinaa, toiveena sairauseläkkeelle, jotta ei tarvitse kuukausittain tehdä Kela - ilmoituksia ja kinastella sossun kanssa.”

Erityisiä tavoitteita ei ollut 12 vastaajalla.

”Jotta minua ei hätyyteltäisi.”

”Yhdyskuntapalvelun ja valvontapanta-asian loppuminen, elämäntilanteen tasaantuminen.”

”Elämä on uomissaan, lasten kanssa olisi kiva päästä vaikka kylpylään.”

Tavoitteitaan ja toiveitaan kirjasi alkukartoituksessa kaikkiaan 126 osallistujaa, ja 31 heistä arvioi loppukartoituksessa niiden täyttymistä. Lopulta 11 osallistujaa arvioi suoraan samoja asioita hankkeen alussa ja lopussa. Useimmilla alun tavoitteet olivat joko unohtuneet tai pilottiin osallistumisen aikana muuttuneet, mikä on varsin tavallista. Kaksi noista yhdestätoista katsoi, että heidän työllistymiseen liittyneet tavoitteensa eivät olleet edenneet.

”Odotin enemmän työhön suuntautumista, ja reittiä työelämään. Tai vaikkapa sitä, että oltai-siin tehty myyjäisiin syksyn aikana jotakin tuotteita.”

Yhden osallistujan tavoitteet eivät toteutuneet muista syistä,

”saada työtä, raittius – > Retkahdukseen saakka päihteettömyys”

mutta myös tässä asiassa oli onnistumisia, itse asiassa kirjatuista enemmän kuin epäonnistumisia.

”Elää päihteetöntä elämää, hankkia ammatti ja työskennellä esim. liikunnan parissa. – > Minusta on tullut avoimempi ja itsevarmempi. Olen pystynyt olemaan ilman päihkeitä tämän kurssin ansiosta. Tavoitteeni ovat myös selkeytyneet.”

Alussa esittämiään tavoitteita arvioineiden selvä enemmistö (8/11) siis arvioi päässeensä pilotin aikana ainakin jonkin verran eteenpäin. Jotkin vastaajista katsoi saaneensa uutta suuntaa elämälle.

”Keksin mitä haluan lähitulevaisuudelta.”

”On inspiraatiota, ja olen jatkanut monia töitä vielä kotona kun olen päässyt alkuun.”

”Kuntouttava työtoiminta on ykkössijalla. Sen jälkeen voi miettiä jotain muuta. Haluaisin myös atk-kurssille, ikinä en ole päässyt sellaiselle. – > Typ-asiakkuus ja muiden jatkosuunnitelmien selkiytyminen”

Toisten tavoitteet liittyvät jaksamiseen, ehkä elämässä ylipäänsä

”Jaksaa talven yli. Jollakin tasolla kyllä, olen saanut tehtyä asioita ja idean uuteen korunäytelyyn.”

”On niin huonot ajat että ei uskalla haaveilla ihmeempiä. Opiskelu vei rahallisesti niin paljon, että on taloudellisesti vaikeaa. – > Uudet ideat, taitojen jakaminen, tiimissä oppii muiltakin kun joku keksii jotakin, ja netistä saa vielä lisää ideoita. Se jää mietityttämään, miten tällä voisi tienata rahaa. JOS olosuhteet olisivat sopivat, voisin vielä lähteä yrittäjäksi.”

tai elämänhallintaan

”Että tilanne selkiintyisi ja saisi jotain omaa, esim. työpaikan. – > Tilanne aika monimutkainen ja se että pääsee kotoota pois on jo hyvä.”

Joillekin osallistuminen on lisännyt kiinnostusta yhteiskunnallisiin asioihin.

”Saada selvyys mikä ammatti minulle sopii ja missä olen lahjakas. – > Seuraan enemmän uutisista mihin suuntaan kuntouttavan työtoiminnan asioihin tulee muutoksia.”

Useimpien tavoitteiden toteutuminen tai uuden löytyminen liittyivät ryhmään kuulumiseen tai muihin sosiaalisiin tekijöihin, sillä miltei puolet (14/31) mainitsi ne loppuarvioissaan.

”Lähitulevaisuudessa pyrin saamaan asiani järjestykseen ja mahdollisesti hankkia jonkun työkokeilupaikan – > Ryhmämuotoinen toiminta on kannustanut minua eteenpäin.”

”Lapset takaisin ja kotielämä kuntoon. Pääsy takaisin työelämään tai kouluun. – > Olen sosiaalistunut ja saan oltua ihmisten kanssa paremmin ja sain uusia ideoita. 4 tuntia on aika lyhyt aika.”

Muina onnistumisen syinä mainittiin uusien ideoiden löytyminen, itsetunnon kohoneminen, energisyyden lisääntyminen, raittiuden ylläpito, suomen kielikylypy, uni- ja päivärytmin löytyminen, liikunnan lisääntyminen ja myös taloudellista hyötyä koettiin saadun.

5 Keskustelua osallistavasta sosiaaliturvasta

Julkinen keskustelu osallistavan sosiaaliturvan ympärillä on ollut vilkasta aina elokuusta 2013 saakka, jolloin silloinen sosiaali- ja terveysministeri Paula Risikko nosti käsitteen esille lehtihaastattelussa (Ilkka 4.8.2013). Asiaan tarttuivat syksyn aikana muun muassa Noste- kuin Voima-lehtikin. Noste haastatteli myös idean ilmeisesti ensi kertaa esittänyttä Antti Parpoa (Noste 4/2013), ja myös Voima-lehdessä oli loppuvuodesta 2013 hänen haastattelunsa (Voima 12/2013). Molemmissa oli kyse osallistavasta sosiaaliturvasta, johon Voima-lehti palasi vielä useampaan otteeseen, tosin ei enää toukokuun 2014 jälkeen.

Osallistavan sosiaaliturvan työryhmän toimesta käynnistettiin mielipidekirjoittelu valtionhallinnon Ota kantaa- sivustolla, jossa käytiin huhtikuussa ja toukokuussa 2014 jonkin verran keskustelua otsikolla ”Mitä mieltä osallistavasta sosiaaliturvasta?” (46 keskusteluketjua, 115 viestiä, viimeisin viesti 15.5.2014). Pissimmillään ketjuissa oli viisi kommenttia, useimmissa ei yhtään tai vain yksi kommentti. (https://www.otakantaa.fi/fi-FI/Selaa_hankkeita/Osallistava_sosiaaliturva) heinäkuusta 2010. ”Palkattomiin töihin pakotetut” -ketjussa oli tammikuun lopulla 2015 noin 30 000 puheenvuoroa, ja foorumi kuluukin Iltalehdessä ”päättymättömiin keskusteluihin”. Kovin yhtenäiseksi keskusteluksi sitä ei voi määritellä, sillä aika iso osa kirjoituksista ei suoranaisesti liity aikaisempien keskustelijoiden teksteihin vaan siellä keskustellaan aika paljon toisten ohi. Osallistava sosiaaliturva tuli luonnollisesti osaksi ketjua siinä vaiheessa kun sosiaali- ja terveysministeri teki tunnetun avauksensa. Julkisessa keskustelussa aloitetta on riepotelu ja luotu hirmuisiakin uhkakuvia. Suurin osa keskustelijoista ei liene lukenut Ilkka-lehden alkuperäistä haastattelua, joka loppui seuraavasti: ”Osallistuminen ja toisaalta osallistumattomuus näkyisi sosiaaliturvan määrässä, mutta Risikko ei kuitenkaan laskisi sosiaaliturvan määrää, koska Suomi on kallis maa asua.” (Ilkka 4.8.2013)

Muuta julkista keskustelua olemme seuranneet sosiaalisen median eli tässä tapauksessa Facebookin avulla. Siellähän kyse ei ole vain keskustelualustasta ja yhteydenpidon välineestä vaan vähintään yhtä paljon muussa mediassa olleiden uutisten, blogien, videoiden jne. jakamisen kanavasta. Erityisesti tämä piirre näkyy ns. asiaryhmissä, joiden seuranta teimme syyskuun – joulukuun 2014 välillä. Seurannan kohteena ovat olleet Kuka kuuntelee köyhää -ryhmän (3148 jäseniä 19.1.2015) keskusteluketjujen lisäksi Ei pakkotyölle ja Vaihtoehtoinen työllisyyspolitiikka -ryhmät. Ei pakkotyölle -ryhmä perustettiin syksyllä 2013, pian osallistavan sosiaaliturvan käsitteen julkisuuteen ilmestymisen jälkeen. Ryhmä on sittemmin ollut myös Koneen Säätiön rahoittaman ja Heikki Hiilamon johtaman tutkimushankkeen organisointikanavana. Tosin osallistavan sosiaaliturvan pilottien kontrolliryhmiä, joiden perustaminen oli tavoitteena, taisi lopulta syntyä vain yhdelle paikkakunnalle.

Facebook ja sen keskusteluryhmät eroavat rakenteeltaan esimerkiksi Iltalehden keskusteluketjuista muun muassa siinä, että Facebookissa voi aina aloittaa uuden keskustelun ja vaihtaa teemaa, ja siitä huolimatta ollaan samalla keskustelualustalla. Toki sielläkin samoissa ketjuissa puhutaan asian vierestä, ja vaihdetaan sujuvasti teemaa, mutta moderaattoreiden on kuitenkin helpompi yrittää pitää keskustelut asiassa. Kuka kuuntelee köyhää -verkosto Facebook -ryhmä on ollut tärkein seuraamme linkki sosiaalisessa mediassa käytyyn keskusteluun osallistavasta sosiaaliturvasta. Ota kantaa tai Iltalehden keskustelufoorumissa käytetään yleensä aina nimimerkkiä. Sen sijaan seuraamissamme Facebook -ryhmissä vain muutama käyttää puheenvuoroissaan nimimerkkiä. Nimien aitoutta ei aukottomasti pystytäkään tarkistamaan.

Kuka kuuntelee köyhää ja Vaihtoehtoinen työllisyyspolitiikka -ryhmissä keskustellaan ja linkitetään paljon yleisesti köyhyys- ja työllisyyspolitiikkaan kuuluvista asioista, ryhmien nimien mukaisesti. Fokusoitummin osallistavaan sosiaaliturvaan ja edellisiä paljon värikkäämpää keskustelua on käyty Ei pakkotyölle -ryhmässä (19.1.2015 1340 jäsentä), josta on myös kerätty seuranta-aineistoa samalta ajalta. Vaihtoehtoinen työllisyyspolitiikka, joka on selvästi pienin jäsenmäärältään (19.1.2015 258 jäsentä). Keskustelu on ollut varsin vilkasta. Pelkästään Kuka kuuntelee köyhää -ryhmästä on elokuun alusta vuoden 2014 loppuun mennessä kerätty yli 500 keskusteluketjua, joissa kussakin on keskimäärin toistakymmentä kommenttia. Varsin tavallisia ovat 50 - 100 kommenttia sisältävät ketjut.

Seuraavassa tiivistys osallistavaan sosiaaliturvaan liitettyistä näkökulmista Ota kantaa -sivuston ja sosiaalisen median (Facebook) perusteella.

- Salainen valmistelu
- Pakkotyö/Orjatyö
- Kuntouttava työtoiminta
- Kuntouttavan työtoiminnan väärät, jopa laittomat käytännöt
- Uusia muotoja kuntouttavaan työtoimintaan
- Pakko-osallistuminen
- Paradigman muutos
- Sosiaaliturvan legitimizeetti vahvistamassa
- Aktivointitoimet työllistävät vain aktivoijia
- Vapaaehtoistyön asema epäselvä
- Osallistavan sosiaaliturvan ”malli”
- Osallistava sosiaaliturva korvaa palkkatyötä
- ”Me tavalliset työttömät, jotka haluamme olla vain rauhassa” ja ”ne toiset”

Useimmat näistä teemoista ovat olleet mukana alusta saakka keskustelun eri käänteissä kuten ”pakko- tai orjatyö”, osallistavan sosiaaliturvan ”malli” tai kuntouttava työtoiminta. Jotkut syksyllä 2013 vahvasti esillä olleet kuten ”paradigman muutos” tai ”sosiaaliturvan legitimizeetti” ovat jääneet taka-alalle ja huomio on kiinnittynyt konkreettisemmin kuntouttavaan työtoimintaan tai yleisemmin ”pakkotyön” teemoihin.

5.1 Muita raportointeja

Heikki Hiilamon johtaman ja Koneen säätiön rahoittaman Helsingin yliopiston hankkeen ”Osallistavan sosiaaliturvan kokeilut: pakkotyötä vai uusia työmarkkinamahdollisuuksia” piiristä ehdittiin vuoden loppuun mennessä julkaista muun muassa kolme blogikirjoitusta Yhteiskuntapolitiikka-lehteen. Kahdessa oli käyty tutustumassa pilotteihin ja yksi käsitteli lähinnä Ei pakkotyölle -ryhmän keskusteluja. Hankkeen kunniahimoinen tavoite oli Facebookin Ei pakkotyölle-ryhmän kautta myös saada osallistavan sosiaaliturvan pilottipaikkakunnille ”kontrolliryhmät”, jotka tuottaisivat omaa seuranta-aineistoa. Facebook on kuitenkin osoittautunut varsin vaikeaksi mobilisoinnin välineeksi, eikä tämäkään hanke tietävästi tuottanut jonkinlaista toimintaa kuin yhdellä paikkakunnalla.

Loimaalla kyse oli enemmän osallisuustoiminnasta tai kuntouttavasta harrastustoiminnasta kuin työllistävästä osallistavuudesta. Tämä herättää kysymyksiä hankkeen lopullisesta tarkoituksenmukaisuudesta ja osallistavan sosiaaliturvan käsitteellisestä sisällöstä. (Reetta Kosonen 4.12.2014)

Tilastot ja tutustuminen Rauman tilanteeseen osoittavat, että kuntouttava työtoiminta ei suoraan työllistä tai paranna työmarkkinamahdollisuuksia. Osallistavalla sosiaaliturvalla vaikuttaa kuitenkin olevan paikkansa kuntouttavassa tarkoituksessa työ- ja toimintakyvyn ylläpidossa. (Katri Korhonen ja Kaarlo Lekander 9.12.2014)

Tulevaisuudessa on myös linjattava, halutaanko osallistavat toimenpiteet ulottaa koskemaan kaikkia työttömiä vai keskittää ne vain kaikkein vaikeimmille työllistyville ryhmille ja pitää muut työllisyyspalvelut erillisinä vastikkeellisesta osallistavasta sosiaaliturvasta. (Juha-Pekka Lauronen 17.12.2014)

Ville-Veikko Pulkan hyväksytyn pro gradu- tutkielman (2015) mukaan osallistava sosiaaliturva on jatku- moa jo 1990-luvun puolivälistä alkaen harjoitetulle aktiivipolitiikalle. Tutkimuksen perusteella osallistava sosiaaliturva voisi parantaa työttömien asemaa joustavoittamalla tukityöllistämistä, ottamalla etuuksien saajat paremmin mukaan toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen sekä laajentamalla aktiivikorotusten käyttöä. Pulka toteaa saman kuin osallistavan sosiaaliturvan työryhmäkin eli sen, että se ei pure itse työt- tömyysongelmaan. Hän olisi kaivannut sen yhteydessä ”riittävän vaikuttavia toimenpiteitä”. Hän kuvaillee myös osallistavaan sosiaaliturvaan liittyviä uhkakuvia, joihin palataan sosiaalisen median keskustelujen esittelyn yhteydessä.

5.2 Ota kantaa -sivusto

Ota kantaa -sivuston keskusteluakin leimasi kriittinen, jopa osin epäluuloinen asennoituminen osallistavaan sosiaaliturvaan. Kirjoitusten perusviesti oli hyvin samankaltainen sosiaalisen median valtaenemmistön kanssa. Vastikkeelliselle sosiaaliturvalle, jollaiseksi työryhmän toimeksianto Ota kantaa -sivustollakin ymmärrettiin, oli varsin vähän ymmärtäjiä. Toki sellaisiakin löytyi, vaikkei kaikkia puheenvuoroja voi työryhmän omiin määrittelyihin sovittaakaan.

Vastikkeetonta rahaa ei ole

Jotakin on tehtävä ja nopeasti. On ymmärrettävä, että rahan eteen pitää tehdä jotakin. Jos ei ole työtä, eikä opiskeluhaluja, tulisi osallistua yhteiskuntaa hyödyttävään työhön. Työttömyyskorvaus sana joutaisi muuttaa ansaintakorvaukseksi, jolloin saisi korvausta tehdystä työstä. Työn laatu suunniteltaisiin henkilön mielenkiinnon ja taipumusten mukaan, niin sen mielenkiinto paranisi. (menetetty sukupolvi 12.4.2014)

Ota kantaa -sivustolla on Facebookista tuttu mahdollisuus ”peukuttaa” (tai tykätä) kirjoituksia. Yllä oleva avaus sai osakseen 4 peukua ylöspäin ja 20 alaspäin. Ymmärtäjiäkin siis jokunen oli, kuten seuraava kirjoittaja, joka näki asian syrjäytymisen näkökulmasta:

Tässä on se asian ydin. Onko niin, että meillä on varaa siihen, että osa yhteiskunnan jäsenistä ensin jättäytyy ja sitten syrjäytyy ympäröivästä yhteisöstä. Perheestä, suvusta ja kaikesta. Ei se varmaan ensiksi ole kenenkään ihmisen tarkoitus mutta se syrjäytyminen tulee salaa, itse sitä tietämättä. (isoäiti 15.4.2014)

Selvä enemmistö kantaa ottaneista oli kuitenkin toista mieltä. Seuraava Ota kantaa -sivuston kirjoitus edustaa valtavirtaa, joka sai taakseen 22 hyväksyvää peukua, eikä yhtään vastustavaa:

Mitä vastikkeellisuuteen tulee, nykyjärjestelmässä monin tavoin ohjataan tekemään täyttää työpäivää, mutta korvaukseksi annetaan vain palkanvastike (työttömyyskorvaus+ 9e/Pv) ... Jättäkää jo höpinät laiskoista ja haluttomista työttömistä, kun maassa on sankat joukot niitä, jotka vaipuvat epätoivoon, koska hakevat hakemasta päästyään töitä eivätkä sellaista löydä. Se, että sosiaaliturvan -joka hädin tuskin riittää elämiseen- vastapalvelukseksi pitäisi ihmisten suostua ottamaan mitä tahansa työtä vastaan, lähenee kyllä asetelmaltaan orjuutta. Myös siinä muut päättävät, mitä sinun on pakko tehdä, ja hyödyt siitä vain asumuksen ja ruoan verran. Suomessa ruokakin pitää monien hakea ruokajonoista. Ei, en ole itse työtön. Tapanani vain on ajatella sitä, mitä uutisissa kerrotaan ja katsella hieman ympärillenikin. (sattunnainen ohikulkija 15.4.2014)

Varsin moni kirjoitti Ota kantaa -sivustolla omista kokemuksistaan, jotka saattoivat olla kertyneet vuosikymmenien aikana.

Vapaaehtoistyö kiellettyä, orjatyö pakollista?

1990-lama pudotti minut niin alas, että vietin monet pitkät yöt puiston penkillä. Ei ollut työtä, ei asuntoa. Sieltä nousin ihan itse, omin voimin. Vaikka olin lamavuosikymmenelle tultaessa tienannut oikeudet tukiin, en niitä tuossa tilanteessa yhteiskunnalta saanut. Nyt 45 työvuoden jälkeen terveys on heikoilla ja vaikka minut on erikoislääkäreitä ja työterveyslääkäreitä todenneet työkyvyttömäksi, ei sitä Kelan mielestä ole osoitettu. Tämä on esimerkki siitä, ettei lääketiede paina mitään silloin kun yhteiskunnan päättäjät ovat tietoisesti valinneet linjan, ettei työkyvyttömyyseläkkeelle päästetä. Mieluummin syrjäytetään sosiaalitoimiston asiakkaaksi. Sieltä sitten pakotoihin. Suomeen ollaan rakentamassa halpistyömarkkinoille tyypillistä orjatyöväenluokkaa "osallistavan sosiaaliturvan" nimissä. (Orjatyöväenluokka 15.5.2014)

Omasta kokemuksesta ja näkökulmasta on myös seuraavassa kysymys.

Miksi ihmiset ovat nyky maailmassa haluttomia tekemään töitä? Minkä takia työttömän pitäisi saada valita työksi vain se mikä hänestä on mahdollisimman mukavaa ja hyvät palkkaista? Ymmärrän sen, jos ei sovellu johonkin tiettyyn työtehtävään, mutta mielestäni työtä pitää ottaa vastaan, jos sitä on tarjolla. Työnantajana tiedän sen totuuden, että monet työntekijät luovuttavat aika helpolla. Missä on pitkäjänteisyys? Mielestäni järjestelmä ohjaa ihmiset jäämään kotiin, koska he saavat liian paljon vastikkeetonta rahaa. (Työtä on mutta ei työntekijöitä 21.4.2014)

Puheenvuorojen valtavirta näki osallistavan sosiaaliturvan hankkeessa kuitenkin voittopuolisesti huonoja tai vielä huonompia seurauksia. Ymmärrettävästi kysymys oikeasta palkkatyöstä oli tärkeä.

Olen siitä samaa mieltä, että jos halutaan auttaa työttömiä niin pitää tehdä jotain mistä on apua. Työttömien aktivoinnin päätavoitteena tulee olla vain ja ainoastaan työllistyminen palkkatyöhön ennemmin tai myöhemmin. Jos esitetyt julkisen puolen avustavat työt, työpajat jne. otetaan käyttöön osallistavana sosiaaliturvana niin tehtävien tulee tukea henkilöllä jo olevaa osaamista ja intressejä ja edesauttaa näin työllistymistä. Olisi nöyryyttävää pistää ihminen puuhastelemaan yhdentekeviä vain siksi että jotain täytyy tehdä! Eikä minkään järjestelmän tässä maassa tule lähtökohtaisesti olla nöyryyttävä. (TyPy 15.5.2014)

Vapaaehtoinen osallistuminen, mikä oli työryhmänkin lähtökohta päinvastaisista ääritulkinnoista huolimatta, sai myös Ota kantaa -sivustolla kannatusta muutamalla varoituksen sanalla toki lisättyä.

Pidemmän päälle toimettomuus irtaannuttaa yhteisöistä ja tarvittavuuden tunteen puuttuminen voi saada mielen lannistumaan. Osallistuva sosiaaliturva oikein toteutettuna palvelee varmasti kaikkia. Esimerkiksi juuri mielekäs vapaaehtoistyö hyödyttää yhteisöä ja samalla osallistuvaa yksilöä. Samoin työskentely esimerkiksi lasten, vanhuksien tai esimerkiksi ympäristöön liittyvien tehtävien parissa on mielekäs vaihtoehto pitkäaikaistyöttömän arjelle. Toiveiden huomioonottaminen on oleellista, jotta täysin haluttomia henkilöitä ei laiteta esimerkiksi ulkoiluttamaan vanhuksia tai tekemään muuton töitä, joissa haluttomuus vaikuttaa vahvasti toisiin ihmisiin. Kannatan ennemmin vapaaehtoistyöhön rinnastettavaa toimintaa ja työnomaista toimintaa sen sijaan, että työttömiä ohjataan muiden työttömien kanssa lyhyille kursseille tai työpajoihin, jotka ovat irrallaan muun työssäkäyvän väestön tavanomaisesta arjesta. (Ihmisoikeustutkija 12.5.2014)

Seuraavassa kritiikki, joka toistui sekä Ota kantaa -sivustolla että muuallakin sosiaalisessa mediassa, kerta toisensa jälkeen. Muutamat julkisuuteen tulleet esimerkit ovat osaltaan vahvistaneet sen, ettei huoli ole kuntouttavassa työtoiminnassa aiheeton. Pilottiemme raporttien mukaan niissä ainakin oli ongelma hyvinkin tiedostettu.

Eikä sosiaaliturvaa.

On todella pöyristyttävää että ihmisten pitäisi alkaa tehdä töitä sosiaaliturvan eteen. Jos mennään siihen että työtä on vain sosiaaliturvan kylkiäisinä ei ole kohta enää oikeita töitä ollenkaan. Eihän kenenään kannata enää palkata oikeisiin töihin ketään, kun saa työttömät sosiaaliturvalla töihin. Työnantajat jo tänäänkin käyttävät "väärin" näitä tukityöpaikkoja. Rantala: Älköön enää levennettäkö ja syvennettäkö sitä kuilua eri yhteiskuntaluokkien välillä tekemällä työttömästä rikollista ja rangaistus/terapiamuotona tarjota jotain työtä/puuhastelua elämisensä elinehdoksi. (Tuula V 9.4.2014)

Älköön enää levennettäkö ja syvennettäkö sitä kuilua eri yhteiskuntaluokkien välillä tekemällä työttömästä rikollista ja rangaistus/terapiamuotona tarjota jotain työtä/puuhastelua elämisensä elinehdoksi. Olkoon se vapaaehtoista niille, jotka sitä haluavat ja jotka mediassakin usein sanovat sen tehneen hyvää. (Rantala 9.4.2014)

5.3 Keskustelu sosiaalisessa mediassa

Osallistavan sosiaaliturvan ympärillä käydyn keskustelun käänneet voi tiivistää Facebook-ryhmissä käydyn keskustelun perusteella alustavasti neljään eri vaiheeseen, ja viides vaihe alkanee työryhmän loppuraportin julkistamisen jälkeen. Syksyllä 2013 ja alkukeväästä 2014 keskustelua leimasi vahva käsitys salaisesta valmistelusta ja työryhmän pyrkimyksestä sosiaaliturvan paradigman muuttamiseksi. Esimerkiksi sosiaalisessa mediassa vaikutusvaltainen blogisti ja keskustelija juukalainen kunnanvaltuutettu ja juristi Sakari (Saku) Timonen kirjoitti heti työryhmän nimittämisen jälkeen blogissaan seuraavaa:

Paradigman muutos. Salassa valmistettava osallistava eli vastikkeellinen sosiaaliturva tarkoittaa yksinkertaisesti sitä, että saadakseen työttömyyskorvausta tai toimeentulotukea työttömän pitää tehdä töitä vähintään kaksi tuntia päivässä. Jos joku ei siihen suostu, niin hänen minimitoimeentulonsa määritellään uudelleen. Se on tulevaisuudessa nykyinen minimitoimeentulo miinus 40 prosenttia. Tässä on tiivistettynä ministeri Paula Risikon työrukkasena

asiaa valmistelevan Antti Parpon tarkoittama sosiaalipolitiikan paradigman muutos. Asiaa siis valmistellaan julkisuudelta piilossa. Kaikki tähänastiset muistiot ovat ministeri Risikon päätöksellä salassa pidettäviä. Ne muistiot ovat epävirallisten ”pyöreän pöydän keskustelujen” tuloksia. (Saku Timonen 7.1.2014)

Sattumoisin työryhmän asettamispäätös tiedotettiin seuraavana päivänä ja ”salaiset muistiotkin” julkistettiin työryhmän ensimmäisen kokouksen jälkeen noin viikkoa myöhemmin. Kesällä 2014 arvuuteltiin pilottien funktioita ja yksi päätelmä oli se, että

Pilottiit vain tasoittavat tietä pakko-osallistumiselle.

Voitte ihan hyvin unohtaa jutussa mainitut vapaaehtoistyöt, harrastustoiminnan ja liikunta-palvelusetelit. Ne ovat vain joutavia ideoita, jotka eivät tule koskaan toteutumaan. Sen sijaan toteutuvat metsänraivaus, puistotyöt ja lumityöt. Pilottikunnat tulevat ulkoistamaan kaikki raskaimmat työnsä näille sosiaalietuuksiensa eteen raataville. Kyseessä on osallistavan sosiaaliturvan isän, Rauman sosiaalijohtaja Antti Parpon peräänkuuluttama sosiaaliturvan paradigman muutos. Perustuslain takaama oikeus välttämättömään elantoon heitetään romukoppaan. (Saku Timonen 24.7.2014)

Osallistavan sosiaaliturvan työryhmä voinee olla tyytyväinen siitä, että viimeistään pilotointivaiheen jälkeen pilottien luonne valkeni myös Facebookissa, toki blogistin omilla mausteilla varustettuna, kuten seuraavasta otsikosta voi todeta. Toisaalta jo pilottien tultua julkisuuteen syntyi käsite ”oikea” osallistava sosiaaliturva, jota kuvaa puoli vuotta myöhemmin seuraava esimerkki Saku Timoselta:

Pilottiit eivät ole oikeaa osallistavaa sosiaaliturvaa, koska perustuvat vapaaehtoisuudelle.

Pilotointi oli tietenkin vapaaehtoista, koska se oli pilotoinitia ja sen piti tapahtua nyky-lainsäädännön puitteissa. Pahoin kuitenkin pelkään, että kokemuksia käytetään hyväksi laadittaessa uutta lainsäädäntöä osallistavasta sosiaaliturvasta ja vapaaehtoisuus kyllä katoaa siinä vaiheessa. (Saku Timonen 18.1.2015)

Kolme osallistavan sosiaaliturvan työryhmän jäsentä on osallistunut myös Facebook- keskusteluun, josta seuraava esimerkki.

Sitähän näillä piloteilla, ainakin Paltamossa haettiin, että vapaaehtoisesti saa tulla, ihmiset itse saavat esittää ja päättää, mitä tehdään. Yhtään karenssia ei ole tullut kenellekään, koska kuty ohjaaja kävi jokaisen ilmoittautuneen kanssa keskustelun siitä, mitä hän haluaa. Jos ei kiinnostanut, ei tarvinnut tulla, eikä tullut karenssia. Puhun nyt VAIN Paltamon pilotista (kaikkissa oli vapaaehtoisuus ehtona). Nykyjärjestelmä syrjäyttää, pakottaa ja nöyryyttää ihmisiä. Siksi olen ollut mukana tässä hankkeessa, että saisimme paremman järjestelmän. Te puhutte ihan eri asiasta kuin minä. Te puhutte nykyjärjestelmästä. (Anne Huotari 19.1.2015)

Sosiaalista mediaa moititaan, usein aiheellisesti, solvauksista ja suoranaisista vihapuheista. Seuraamamme foorumit ovat kuitenkin perin sävyisiä, jos verrataan niitä vaikkapa Suomi24 -sivustoon, joka lienee Suomen suurin keskustelufoorumi. Tällaista opin tänään Suomi24-foorumilta. Kyseinen foorumi on täynnä vastaavaa kuraa ja valheita, tuhansien ja taas tuhansien viestien verran herjauksia, solvauksia ja uhkauksia... Suomi24-foorumi, joka on Allerkonsernin omistama, ei juurikaan moderoida ja virheellisiä viestejä tai solvauksia ei pyynnöistä huolimatta poisteta. (Sanna Ukkola 10.3.2015)

Seuraava erään ketjun avauspuheenvuoro kuvaa tyylilajia, jota voi kuitenkin edelleen pitää ominaisena monille Facebook -ryhmien keskustelijoille. Moderoinnin tai yksinkertaisesti vain herjaussanaston loppuun kulumisen vuoksi, tällainen lajityyppi alkaa olla vähemmistönä ainakin Kuka kuuntelee köyhää -ryhmässä. Sisään tullaan vahvasti negatiivisen kautta ja positiivinen ote saa usein osakseen pilkkaa ja vähättelyä, tai ei herätä minkäänlaisia kommentteja. Tässä kommentoinnin kohteena on muun muassa pilottien avoimien päivätoimintojen esittely Väli-Suomen lehdissä (Karjalainen 18.1.2015).

Lisäksi täytyy kyllä olla hyvin yksinäinen peräkammarityyppi kirkonkylän laitamilla keskellä ei mitään, joka jo oman luonteensa mukaisesti on suomalaistyyppinen kyläeräkkö, pitää tuollainen saada sitten toimintaan mukaan?? Siellä ne halot pilkoutuu, ja oma porkkanamaa kukoistaa, kiljuponttö käy pihavajassa, koira haukku pihalla kaikki lähelle tulevat. Työtön, joo kun naapuri Heikki ei vielä kutsunut metsänraivaukseen. Tällainen sitten sinne mummoja ul-

koiluttamaan??? Kahville muiden työttömien kanssa valvovan silmän alle, jää vielä talokin lämmittämättä ja vanha äiti ilman aamupuuroa....Pitää mennä muita hoitamaan....Että konsultti ja virkamies saa palkkansa. (Paula Niemelä Facebookissa 18.1.2015)

Tässä toisen vakituisen keskustelijan melko terävä vastaus:

Näyttää siltä, että Paula ei nyt osaa pitää erillään noita pilotteja ja muuta nykykäytäntöä. Vapaaehtoisuus oli / on piloteissa se tärkeä ero tavalliseen kuntouttavaan työtoimintaan nähden. Ja ainakin osassa niitä myös omaehtoisuus, siis itse toiminnan keskenään suunnittelu.”(Veli-Matti Hurskainen 18.1.2015)

Ps. pidän myös tuota maalaisen peräkammarin pojan kuvaustasi loukkaavana ja juuri sellaisena pahimpana stereotyyppiana, johon työttömien kyykyttäjät vetoavat. Kas kun et nimennyt Tatuksi. (V-M Hurskainen 18.1.2015)

Loppusyksyllä 2014 ja keväällä 2015 on ollut selvää kiinnostuksen hiipumista. Se on perin tyyppillistä näinkin pitkään jatkuneessa prosessissa, joka sittenkin ollut tulkintamme mukaan julkisuudessa ensi sijassa poliittisen huomion herättämisen tarkoituksessa (ks. esim. Downs’in huomiosyklioteoria 1972). On toki oletettavaa, että työryhmän loppuraportin julkaiseminen tulee aiheuttamaan uuden piikin kiinnostuksessa, riippuen raportin sisällöstä. Tässä yhteydessä on lainattu vain muutamaa Kuka kuuntelee köyhää-ryhmän (3148 jäseniä 19.1.2015) keskusteluketjua. Kuka kuuntelee köyhää -ryhmä on nimensä mukaisesti laaja-alaisesti köyhyysongelmia käsittelevä ryhmä.

Osallistava sosiaaliturva on ollut viimeisen vuoden aikana eniten käsitelty yksittäinen teema. Syksyn 2014 aikana keskustelu sen ympärillä on hiukan laantunut, ja asia on ollut perinteisessäkin mediassa vähemmän esillä. Monesti keskusteluketjut Facebookin ”asiaryhmissä” käynnistyvät linkityksillä koti- tai ulkomaisiin medialähteisiin. Oman lisänsä ovat tuoneet noin 23 ”osallistavan sosiaaliturvan työryhmän kokousraporttia”, joita on yleensä kommentoitu mahdollisesti niiden kuivakkuuden ja asiapitoisuuden vuoksi verrattain vähän, parhaimmillaankin yksittäinen ”raportti” on kerännyt vain 20 kommenttia kun ”osallistavan sosiaaliturvan keskitysleirejä” visioivat kirjoitukset ovat keränneet helposti satakin kommenttia, ainakin Kuka kuuntelee köyhää -ryhmässä. Toisaalta aika moni ryhmän jäsen on ”raportteja” kysellyt, jos julkaisemisessa on ollut pidempiä taukoja. Ehkä niiden vuoksi erilaisia salaliittoteorioita on ollut selvästi vähemmän kuin vuosi sitten, jolloin esimerkiksi Voima-lehti oli erityisen kiinnostunut teemasta ja sen ”salaisesta valmistelusta”.

Työryhmän uutena suhteena julkiseen keskusteluun syntyivät ”työryhmän kokousraportit”, joita on helmikuuhun 2015 mennessä julkaistu kaikkiaan 22 kappaletta. Seuraava kuvaa niiden tyyliä, joka ei ole tavallinen sosiaalisessa mediassa. Niinpä kokousraportteihin on tullut verrattain vähän kommentteja. Muuten työryhmän jäsenet ovat saaneet kuulla kunniansa sosiaalisessa mediassa. Tosin keskeisimmässä keskusteluryhmässä Kuka kuuntelee köyhää verkoston Facebook-ryhmässä, on tapahtunut varsin huomattava kielenkäytön siistiytyminen ja ylipäänsä keskustelun asiallistuminen. Muutos on luonnollisesti vaatinut myös pitkäjännitteistä moderointia.

Osallistavan sosiaaliturvan kokousraportti numero 6 keskiviikolta 13.8.: Kuulimme Anne Huotarin esityksen Paltamon pilottihankkeesta, jonka toteuttaa Paltamon työvoimayhdistys. Kuntahan on ulkoistanut työllisyystoimensa yhdistykselle, mikä on aika tavallista monissa muissakin kunnissa. Hankkeessa kehitetään kuntouttavaa työtoimintaa, osallistuminen on vapaaehtoista ja porukka on tarkoitus koota kerran viikossa yhdessä miettimään hankkeen etenemistä. Lisäksi julkisella ilmoituksella on kutsuttu koolle ”kehittäjäryhmä”, joka on jo aloittanut toimintansa. Toisena asiana esittelimme suunnitelmaa, jonka puitteissa THL seuraa pilotteja ja tuottaa seurantaraportin 31.1.2015 mennessä. Hiukka tulee kiirus kun pilottipaikkakuntiaakin yhdeksän, järjestöt mukaan lukien. Ne ovat muuten VAMOS/Helsingin diakonissalaitoksen matalan kynnyksen toiminta 17-19 -vuotiaille nuorille Helsingistä, Viestintäkasvatuksen seura, joka toteuttaa medialeirinsä Helsingissä tai Mikkelissä ja ViaDian kuntouttava päiväkeskus Kuopiossa. Nämä suunnitelmat eivät varmaankaan ole vielä saatavissa STM:n kirjaamosta, koska viralliset päätökset vielä puuttuvat. Sanottakoon, että mitään arviointitutkimusta vertailuryhmineen ym. emme tee vaan toivomme saavan piloteista vinkkejä siihen, mitä se ”osallistava sosiaaliturva” oikein on. Lisäksi kokouksessa tehtiin työryhmän

työsuunnitelma loppuajaksi eli helmikuun loppuun saakka. Päätän taas kerran tylsän kokousraporttini tähän. (Jouko Karjalainen 14.8.2014)

Tätä kirjoitettaessa viimeisin raportti on työryhmän toiseksi viimeisestä kokouksesta.

Osallistavan sosiaaliturvan työryhmän raporteja noin numero 22. Toiseksi viimeinen kokouksemme oli torstaina ja esitykset alkavat hahmottua. Loppusuoralla siis ollaan vaan kuten 400 metrin juoksusta tiedämme, siinä vasta veri punnitaan. Edelleenkin en ole tekemässä eriävää mielipidettä. Eräät muutkin työryhmän jäsenet ovat matkan varrella esittäneet julkisesti ajatuksiaan siitä, minkälaisia toimia osallistavaan sosiaaliturvaan voisi kuulua. Niinpä minäkin uskaltaudun esittämään tässä kolme omaa ehdotelmaani, jotka lähetän maanantai-aamuna työryhmän sihteeristölle. Voin kuvitella, että joissakin moinen pehmoilu synnyttää facebookmaisia toivotuksia ja raivoa. Missä hakataan köyhiä kirveellä päähän?? Ovatko ne toimet joissain muissa ehdotuksissa? Eiväthän nuo ole oikeaa osallistavaa sosiaaliturvaa! (Jouko Karjalainen 28.2.2015)

5.4 Keskustelu jatkuu

Meitä on julkisessa keskustelussa askarruttanut melkoisesti se, että niin ”rinnakkaisessa” tutkimushankkeessa, muissa blogikirjoituksissa, Facebook -ryhmissä kuin pitkälti perinteisessäkin mediassa miekkaillaan osallistavan sosiaaliturvan ”mallin” kanssa ikään kuin sellainen olisi olemassa. ”Kokousraporteissa” on johdonmukaisesti yritetty sanoa, että sellaista ei ole eikä työryhmältä sellaista ole edes tulossa. Syksyllä 2013 rakennetut viholliskuvat olivat kuitenkin perin vahvoja, ja aika moni keskustelija profiloitui niiden kantajiksi, jolloin asennon vaihtaminen on ollut ilmeisesti vaikeaa. Välillä onkin näyttänyt siltä, että ”mallin” västämättömään totetumiseen ovat uskoneet vahvimmin sen vankkumattomimmat vastustajat kuin konsanaan ajatuksen alkuperäiset esittäjät. Ilmankos työryhmän linjauksia ja ”yrityksiä mallin” määrittelyksi on pidetty puutteellisena, jopa sekavana. Loppuraportin myötä työryhmän tehtävä ja tarkoitukset selvinivät. Kaikkia satoja aktiivisia keskustelijoita tämä ei tietenkään koske, ja siten voi sanoa keskustelun paitsi rauhoittuneen myös menneen eteenpäin. Sosiaalinen media on osallisuuden ja miksei osallistavankin sosiaaliturvan toiminta-areena.

Lukuisissa puheenvuoroissa on muistutettu siitä, että muutkin keskeiset käsitteet kuten ”osallisuus” ovat tarkkaan ottaen mahdottomia määritellä. Helpommin se on tehtävissä negatioiden kautta eli osattomuutena tai syrjäytymisenä esimerkiksi työmarkkinoista ja sitä myötä osattomuutena keskimääräisestä kulutuksesta. Siinä vaiheessa viimeistään joudutaan normatiivisten määritysten viidakkoon ja osallisuuden kriteerit asetuvat ja tavallaan päättymättömän keskustelun kohteeksi. Toinen, myös osallistavaa sosiaaliturvaa koskevaa keskusteluavaruutta, painostava ulottuvuus voidaan nimetä kuten Chicagon yliopiston professori Lauren Berlant (2011) on sen muotoillut ”julkaksi optimismiksi” (cruel optimism), joka on vallannut USA:n ja läntisen Euroopan ”sosiaalidemokraattisen” hyvinvointivaltionlupausten hiipumisen myötä tai jopa niiden seurauksena. Erityisesti se koskee hänen mukaansa nuorten työmarkkinaosallisuutta. Tästä, vaikkei näin nimettynä, on paljolti ollut kysymys nyt jo puolitoista vuotta jatkuneessa osallistavaa sosiaaliturvaa ja laajemminkin aktivointia koskevassa keskustelussa erityisesti sosiaalisessa mediassa. Ei ole vaikea ennsutaa, että ”julma optimismi” tai osallistumisen pakko tuottavat mahdollisesti piankin jonkun uuden käsitteen ja keskustelun, joko osallistavan sosiaaliturvan sijaan tai sen rinnalle.

6 Selvityksen tulokset ja yhteenveto

Tässä luvussa esitetään selvityksen tulokset kootusti ja vastataan kahdeksaan selvitykselle asetettuun kysymykseen.

1) Mitä osallistavia toimia piloteissa kehitettiin ja mitkä niistä mahdollisesti jäävät käytännöiksi?

Tavallisin toimintamalli oli ryhmätoiminta sellaisenaan tai kuntouttavaan työtoiminnan lisänä. Osa piloteista toteutettiin jo olemassa olevien toimintojen ja rakenteiden puitteissa. **Piloteja yhdistävä tekijä oli osallistumisen kynnyksen tekeminen eri tavoin mahdollisimman matalaksi.** Jossain se tarkoitti pilottien ohjaajien henkilökohtaista yhteydenottoa pitkäaikaistyöttömiin (Rauma, Paltamo), jossain kuljetusten järjestämistä sivukyliltä (Loimaa) tai avoimen päivätoiminnan järjestämistä (Äänekoski, Paltamo).

Taulukkoon 8 on koottu pilottihankkeiden keskeisiä sisältöjä:

Taulukko 8. Pilottihankkeiden sisältöjä.

Loimaa	Taide- ja käsityöpainotteiset ryhmät, kuljetuspalvelu
Paltamo	Ryhmätoiminta, kuntouttava työtoiminta, terveystarkastukset, kansalaisopisto, ruoka- ja harrastustoimintaa, IT-valmiudet, olohuone, kuljetusapu
Rauma	Kuntouttava työtoiminta, terveystarkastukset, nonstop-ryhmätoiminta
Rovaniemi	Kehittäjäasiakasryhmä, kysely toimintaideoista, kansalaisopisto
Varkaus	Avoin ryhmätoiminta, Starttipalvelu, kysely toimintaideoista
Äänekoski	Äijä -ryhmä ja Torstairyhmä, vierailut työpaikoilla, eduskunnassa, osallistavan sosiaaliturvan työryhmässä
Vamos	Ryhmätoiminta nuorille, harrastustoimintaa, opiskelu ja työelämä, taloustaidot, oleskelua
ViaDia	Tukihenkilö jokaiselle osallistujalle, ryhmätoiminta, kuntouttava työtoiminta, ruokailu- ja harrastustoimintaa, avoin päiväkeskus
Viekas	Mediakurssit tavoitteellisilla sisällöillä, ruokailut osana ryhmätoimintaa

Kaikissa piloteissa käytiin luonnollisesti myös yksilökohtaisia palveluohjauskeskusteluja, osassa se tarkoitti THL:n alkukartoituslomakkeen läpikäymistä, osassa jotain muuta sen lisäksi. Yhteenvetona voi sanoa, että monessakin hankkeessa tuotettiin **paikallisesti uusia toimintatapoja**, joille on syytä toivottaa menestystä jatkossa. Yhtään täysin uutta ja aiemmin tuntematonta toiminta-ajatusta, jota ei olisi ollut käytössä esimerkiksi työttömien yhdistyksissä, muissa järjestöissä tai kunnallisissa päiväkeskuksissa, ei piloteissa tuotettu. Piloteissa luotiin siis paikallisesti uusia toiminnan muotoja tai kuntouttavan työtoiminnan uusia vapaaehtoisuuteen perustuvia sisältöjä (mm. ryhmiä osana kuntouttavaa työtoimintaa). Merkillepantavaa oli myös se, että tällaisia asioita osallistujat itse olivat haastattelujemme perusteella ehdottaneet. Useimmat vastanneet myös kokivat kyselymme ja haastattelujen perusteella, että olivat voineet yksilöinä ja ennen kaikkea ryhmänä vaikuttaa toimintamuotoihin - ja sisältöihin. Saamamme palautteen perusteella juuri tämä oli monelle osallistujalle antanut vahvan kokemuksen kuulluksi tulemisesta ja sosiaalisesta osallisuudesta. Havainto ei toki ole mitenkään uusi vaan lukuisten ”osallisuushankkeen” vahvistama (esim. Jämsen & Pyykkönen 2014; Hankosalo ym. 2013; Karjalainen ym. 2015).

Matalan kynnyksen toiminnan järjestämisen tärkeyttä korostettiin kaikissa piloteissa tärkeäksi havainnoksi ja ainakin Paltamossa ja Äänekoskella (Suolahden työttömät) on tarkoitus jatkaa ”olohuoneen” pyörittämistä, jotta nuoret ja pitkäaikaistyöttömät pysyisivät mukana yhteisöllisessä toiminnassa. Useimmilla muillakin pilottipaikkakunnilla tullaan jossain muodossa jatkamaan ja edelleen kehittämään pilotissa kehitettyä toimintaa joko kunnan omana toimintana tai uuden hankerahoituksen turvin. Esimerkiksi Raumalla eri hallintokunnat ovat sitoutuneet kuntouttavan työtoiminnan paikkojen järjestämiseen ja toiminta jatkuu, Loimaalla taas kehitellään pilotoinnin kokemusten pohjalta yksilöllistä palveluohjausta yli 1000 päivää työmarkkinatukea saaneille uuden hankerahoituksen turvin. Järjestöpiloteissa kehitelty toiminta oli etenkin ViaDiassa ja Vamoksessa hyvin samanlaista kuin heidän muukin toimintansa.

2) Kenelle toimet kohdentuivat?

Osallistujat olivat useimmiten pitkäaikaistyöttömiä, mutta myös nuoria, kuntouttavan työtoiminnan asiakkaita ja syrjäkyllä asuvia, joita voitiin pilotin ansiosta kuljettaa keskustaan tai järjestää toimintaa siellä.

Piloteissa ei merkittävässä määrin tavoitettu uusia kohderyhmiä, kuten tulottomia tai päihde- ja mielenterveysongelmaisia, vaikka tämä oli tavoitteena osassa hankkeita. Viestintäkasvatuksen seuran medialeirille saatiin kuitenkin osallistujia myös päihdekuntoutujien asumisyksiköistä eli perinteisesti hyvin vaikeasti mukaan lähtevästä ryhmästä. ViaDian toiminta oli suunnattu erityisesti vankilasta vapautuville.

Muidenkin pilottien kautta saatiin aktiivisen toiminnan piiriin yksittäisiä uusia asiakkaita, jotka eivät ole aiemmin lähteneet mukaan esimerkiksi kuntouttavaan työtoimintaan (esim. Vamos, Varkaus, Loimaa).

3) Miten osallistujat saattoivat vaikuttaa toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen?

Osallistujien mahdollisuus vaikuttaa pilottien suunnitteluun ja toteutukseen vaihtelivat melko paljon. Tavallisin tapa useimmissa piloteissa oli osallistujien kanssa käydyt yksilölliset keskustelut, joiden yhteydessä asianomaisen tilanteen lisäksi kysyttiin myös mahdollisia kiinnostuksen kohteita. Toinen yleisimmin käytetty tapa oli kutsua koolle asiakas- tai kehittäjäryhmä, jonka kanssa ideoitiin tulevaa toimintaa. Muutamisessa piloteissa tehtiin myös kyselyjä kuntouttavan työtoiminnan ja/tai sosiaalitoimen asiakkaille kiinnostuksen kohteiden ja kehittämistoiveiden kartoittamiseksi (Rovaniemi, Varkaus).

Raumalla tarjolla oli eri hallintokuntien valmiit paketit ”avustaviin tehtäviin, kun taas Äänekoskella ”Äijä -ryhmä” otti ohjaket alusta saakka käsiinsä, ja piti niitä loppuun saakka. Uusissa ja siis ainakin paikallisesti kokeilevissa hankkeissa pilottien loppuminen koettiin erityisen ikäväksi, sillä toimintaintoa tuntui olevan.

Loimaan ja Viestikasvatuksen seuran piloteissa oli selkeimmät etukäteen asetetut tavoitteet, sillä niissä tuotettiin konkreettisia asioita ja opittiin uusia taitoja. Loimaalla kehitettiin käden taitoja ohjatusti ja Viestintäkasvatuksen seura ohjasi uuden median käyttöä ja lukutaitoa. Näissäkin piloteissa toimittiin osallistujien ehdoilla. Myös Rovaniemen kehittäjäasiakasryhmän toiminta oli tarkoin suunniteltua ja tavoitteellista. Osallistujat saattoivat kuitenkin vaikuttaa mm. tutustumiskohteisiin. Tämä oli käytäntönä myös muissa piloteissa.

4) Millainen oli velvoittavan ja vapaaehtoisen toiminnan välinen suhde?

Kaikki pilotit toteutettiin vapaaehtoisen osallistumisen periaatteella. Sidos kuntouttavaan työtoimintaan vaihteli ollen jossain paikoin hyvinkin kiinteä, toisaalla ei yhteyttä ollut lainkaan (taulukko 9). Kiinteä se oli muun muassa Rauman, ViaDian ja Rovaniemen piloteissa, ohuin Viestintäkasvatuksen seuran mediaryhmissä. Rauman pilotin kiinteä suhde kuntouttavaan työtoimintaan syntyi siitä, että haastatteluun kutsuttujen asiakkaita oli tavoitteena ohjata kuntouttavaan työtoimintaan. Yhdessäkään pilotissa mahdollinen kieltäytyminen osallistumasta pilottiin ei kuitenkaan näyttänyt johtaneen sanktioihin. Niiden käytön tehoon ei uskonut oikein kukaan haastateltavistamme työntekijöistä tai osallistujista vaikka patistelua ja ”sopivaa velvoittamista” piti usea jossain tilanteessa myös tarpeellisenä.

Taulukko 9. Pilottihankkeen toiminnan suhde kuntouttavaan työtoimintaan.

Kaikki osallistujat kuntouttavassa työtoiminnassa	Rovaniemi, ViaDia
Osa osallistujista kuntouttavassa työtoiminnassa, osa ei	Loimaa, Paltamo, Varkaus, Äänekoski
Kukaan osallistujista ei kuntouttavassa työtoiminnassa	Vamos, Viekas
Vaikea määritellä	Rauma

Velvoittavan ja vapaaehtoisen toiminnan välinen suhde oli päällisin puolin mutkaton ja selkeä. Kuitenkin tavoitteelliseen toimintaan kuten vaikkapa opiskeluun liittyy aina velvoitteita, jopa pakkoja. Kuntouttavaan työtoimintaa sisällytetyt velvoitteet, joiden laiminlyönti voi johtaa etuuskien leikkauksiin, on pulmallisin kohta. Kuntouttavan työtoiminnan suhde palkkatukityöhön ja tavanomaiseen palkkatyöhön näytti sen sijaan olevan monessa paikoin pulmallinen. Esimerkiksi oli ensin ulkoilutettu vanhuksia X kuukauden jakso palkkatuella, jonka jälkeen samaa työtä olisi pitänyt jatkaa kuntouttavana työtoimintana. Toisessa tapauk-

nessa kuntouttavassa työtoiminnassa olevaa oli yritetty estää osallistumasta pilottihankkeen ryhmätoimintaan, koska kahvion toiminta olisi vaikeutunut. Asianomainen ei ollut suostunut painostukseen vaan vaihtanut kuntouttavan suorituspaikkaa.

Pilottien työntekijöiden ja osallistujien kokemukset nostivat esille, että vapaaehtoisuus ja velvoittavuus eivät ole yksiselitteisesti toistensa vastakohtia. Kuntouttavaa työtoimintaakin voi sen velvoittavuudesta huolimatta toteuttaa vapaaehtoisuuden pohjalta, siten että henkilö voi itse valita miten ja mihin osallistuu eikä sanktioita käytetä. Näin piloteissa toimittiin. Sanktioiden mahdollisuus on kuitenkin aina olemassa, jos jättyä pois aktivointisuunnitelmassa sovitusta toiminnasta.

5) Mitä taloudellisia kannusteita piloteissa käytettiin?

Pilottien rahallisena kannusteena oli kuntouttavassa työtoiminnassa mukana oleville osallistujille yhdeksän euron kulukorvaus tai toimintarahaa osallistumisajalta. Varkaudessa starttijaksolla olevat saivat pilottiin osallistuessaan seitsemän euron toimintarahan kaupungilta, koska tämä korvaus maksetaan muillekin starttijaksolla oleville. Silloin kun osallistujat eivät olleet kuntouttavassa työtoiminnassa, eivät he saaneet suoraa rahallista korvausta osallistumisestaan. Tällöin taloudellisena kannusteena toimi usein ruokailu (aamiainen/ lounas/ kahvit) tai esimerkiksi ruokakassi (ViaDia). Ruokailumahdollisuus tai jopa mukaan saatava ruoka (ViaDia) oli etenkin yksinäisille (miehille) tärkeä kannustin.

Kuntouttavaan työtoimintaan tai muuhun toimintaan kuului osassa piloteissa osallistujille lisäksi esimerkiksi kahvit (Rovaniemi, Äänekoski). Loimaalla ja Paltamossa toimintaan osallistujat saivat ilmaiset kyydit kuntakeskukseen. Taloudellisina etuina olivat myös ilmaiset liikuntamahdollisuudet (ainakin Äänekoski ja Varkaus). Osallistujapalautteissa mainittiin myös matkakorvaus ja mahdollisuus työmarkkinatuki-oikeuden palautuminen.

Pilotit osoittivat, että taloudelliset kannusteet ovat heikossa taloudellisessa tilanteessa tärkeitä. Sellaisina toimivat myös ruoka tai esimerkiksi liikuntasetelit. Kun toiminta on riittävän kiinnostavaa ihmiselle itselleen, ei taloudellisia kannusteita ole pilottien osallistujien kokemusten mukaan välttämättä erityistä merkitystä.

6) Millaisia uutta toimintaa estäviä ja edistäviä tekijöitä piloteissa havaittiin?

Yhteenvetona piloteista voi sanoa, että useimmissa niissä oli halua kumppanuussuhteisiin ja vahvistaa jo olemassa olevia yhteistyökuvioita. Useimmat toteuttajat olivat kokeneita hankkeiden ja projektien vetäjiä, joten varsin lyhyt kokeilu-aika kyettiin hyödyntämään, eikä pitäydytty pelkästään jo tehdyssä ja tiedetyssä. Asiakslähtöisyyttä korostettiin ja etenkin pienissä kunnissa ainakin sosiaalitoimen työntekijät tunsivat suurimman osan asiakkaista. Sosiaali- ja terveystyöpalvelut olivat etenkin kuntapiloteissa kiinteästi mukana, joten joihin yksittäisiin erityisiin palvelutarpeisiin kyettiin puuttumaan. Useimmissa piloteissa näkökulma oli selvästi kehittämisessä ja niiden väljät puitteet tarjosivat tilaa ja laillisen luvan kokeiluille.

Pilotit näyttivät useilla paikkakunnilla kehittäneen ja tiivistäneen kunnan ja järjestöjen välistä yhteistyötä. Tämähän oli osassa pilotteja selkeästi tavoitteenakin. Esimerkiksi Loimaalla pilotti loi mallia järjestöjen ostopalveluna toteuttamaan ryhmätoimintaan ja Rovaniemellä pilotti osaltaan haarukoi yhteistyömahdollisuuksia järjestöjen kanssa.

Piloteissa ei noussut esiin suurissa määrin asioita, jotka olisivat estäneet tai hankaloittaneet suunnitellun toiminnan toteuttamista. Tämä kertonee siitä, että kuntouttavan työtoiminnan sisältöjä voidaan tällä hetkellä varsin joustavasti suunnitella osallistujien tarpeiden mukaan, jos niin halutaan tehdä.

Toimintaa edistävinä asioina mainittiin usein toiminnan vapaaehtoisuus osallistujille sekä hyvät yhteistyösuhteet kumppaniorganisaatioiden (TE-hallinto, sosiaalitoimi, järjestöt jne.) kanssa. Toisaalta esille nousi myös TE-hallinnon resurssien niukkuus, joka näkyy joillakin pilottipaikkakunnilla muun muassa siten, ettei TE-palveluista löydy työntekijöitä tekemään aktivointisuunnitelmia. Tämä vaikuttaa suoraan kuntouttavan työtoiminnan oikea-aikaiseen käynnistymiseen. Pilottien työntekijöiden mukaan osallistujilta oli tullut palautetta myös siitä, että TE-palveluissa ei saa riittävästi henkilökohtaista palvelua ja ohjausta, johon heillä olisi ollut tarvetta. Palvelujen siirtyminen verkkoon ja puhelimeen tuotti hankaluuksia osalle asiakkaista.

Useimmin mainitut uudenlaista toimintaa estävät tekijät liittyivät kuntouttavan työtoiminnan lainsäädäntöön ja toimintakäytäntöihin. Useammassakin pilotissa nousi esille se, että toiminnan tarpeen mukainen muuntelu on hyvin hankalaa tällä hetkellä. Haastatteluissa ja loppuraporteissa tuotiin esille esimerkiksi se, että ryhmätoiminnan ajankohdan tai kokoontumistiheyden muuttaminen ei ole mahdollista ilman, että jokaisen osallistujan kuntouttavan työtoiminnan sopimusta muutetaan tai vähintään se, että asiasta sovitaan TE-toimiston kanssa. Ainakaan kunnissa ei uskallettu tehdä tällaisia muutoksia, koska pelkona ovat mahdolliset seuraukset osallistujille. Käytännössä joustamattomuus näkyi esimerkiksi siten, että Rovaniemen kehittäjäasiakkaat eivät voineet osallistua messutapahtumaan, koska tapahtuma oli toisena viikonpäivänä kuin kehittäjäryhmän normaali tapaamisaika.

Paltamossa ja Rovaniemellä pilotoitiin yhteistyötä myös kansalaisopistojen kanssa ja muutamia henkilöitä osallistui kansalaisopiston kursseille. Rovaniemellä kansalaisopiston kurssien iltapainotteisuus herätti kysymyksen siitä, voiko kuntouttava työtoiminta toteutua iltaisin. Tämä jäi vielä epäselväksi, ja osallistujat osallistuivat toimintaan omalla ajallaan. Kansalaisopisto-yhteistyössä nähtiin kuitenkin mahdollisuuksia laajentaa kuntouttavan työtoiminnan tai muun aktiivisen toiminnan sisältöjä esimerkiksi taideaineilla ja erilaisilla kursseilla.

Palvelujen pirstaleisuus ja etenkin päihde- ja mielenterveyspalvelujen heikko saatavuus nostettiin esille toiminnan toteuttamista vaikeuttavina tekijöinä joissakin hankkeissa. Esimerkiksi rikostaustaisilla henkilöillä voi olla suuria vaikeuksia päästä palvelujen piiriin. Lisäksi useammassakin pilotissa tuotiin esille pitkät välimatkat ja julkisen liikenteen supistuminen esteenä toimintaan osallistumiselle.

7) Voidaanko kehitetyillä toimilla ehkäistä syrjäytymistä ja pitkäaikaistyöttömyyttä sekä edistää osallistujien hyvinvointia, osallisuutta ja työelämävalmiuksia?

Piloteissa ei noussut esille uuden ”osallistavan sosiaaliturvan toimintakokonaisuuden” tarvetta. Sen sijaan olemassa olevien tai lukuisien vuosien varrella toteutettujen kokeilujen tuottamia toimintamalleja tuotiin taas näkyville. Joidenkin osallistujien kohdalla voidaan heidän oman arvionsa mukaan puhua työelämävalmiuksien ja jopa työllistymisedellytyksien paranemisesta. Ne näkyivät siirtymänä opiskeluun, oppisopimus-suhteeseen tai palkkatuettuun työhön.

Tärkeimmäksi tulokseksi näyttäisi muodostuneen vapaaehtoisen ryhmätoimintaan osallistumisen ja toiminnan sisältöihin vaikuttamisen luoma osallisuuden kokemukset. Sitä tapahtui sekä kuntouttavaan työtoimintaan että siitä riippumattoman toiminnan puitteissa. Kuntouttavan työtoiminnan näkökulmasta kyse oli useimmiten myös uusien toimintasisältöjen luomisesta ja irrottautumisesta vakiintuneesta työpajatoiminnasta.

Osallistavan sosiaaliturvan kuntapilotit osoittivat, että pitkäaikaistyöttömien joukossa on paljon osallistumispotentiaalia, jolle kuntouttava työtoiminta, ainakin nykymuodossaan, tarjoaa heikosti järkevää toteutumisyvälyä. Siihen mukaan on ilmiselvästi tullut mukaan paljon sellaisia työttömiä, joiden ”ainoa ongelma on työ puute”, ja joilla on kova halu ja taito tehdä merkityksellistä työtä. Sellainen kriittinen massa on tavallaan pakottanut etenkin työpajat toimimaan yhä ammattimaisemmin ja siten usein muutenkin hämärä raja yritystoimintaan häviää. Julkisessa keskustelussa ja etenkin sosiaalisessa mediassa on ollut useita esimerkkejä kyseenalaisista toimintatavoista.

Toisaalta pilotit osoittivat, että monelle pitkään työttömänä olleelle on tärkeää saada henkilökohtaista ohjaus- ja valmennuspalvelua. TE-palveluiden saatavuus on koettu vaikeaksi. Palveluohjauksen merkitys kasvaa, varsinkin kun palvelut siirtyvät nettiin. Pisimpään työttömänä olleet keski-ikäiset henkilöt ovat usein ”tipahtaneet” nopeasta teknisestä kehityksestä, mikä vaikeuttaa entisestään heidän osallisuuttaan yhteiskuntaan, työelämästä puhumattakaan.

8) Mitkä olivat kokeilujen kustannukset osallistujaa kohti?

Useimmat pilotit pitivät kustannusten laskemista tavalla tai toisella hankalana, muun muassa osallistujien määrän epävarmuuden suhteen. Se ei kokeiluissa, etenkin näin nopeasti aikaan saaduissa, ole tavatonta. Saimme kuudesta pilotista edes kohtuullisen yksiselitteiset laskelmat, joiden perusteella voimme tehdä joitakin päätelmiä. Laskentatapoja oli kaksi: a) kustannukset lasketaan henkilöä kohden, tai b) toimintapäivien mukaan, jolloin sama osallistuja on useampaan kertaan mukana. Molemmille laskentatavoille löytyy

perusteensa. Toimintapäivien sisällöt ja pituus vaihtelivat kuitenkin näissäkin piloteissa paljon, joten vertailu on vain suuntaa antava. Lyhimmillään toimintaa oli tunnin verran, pisimmillään tehtiin viikonloppukurssi, jossa toimintaa oli kellon ympäri. Pilottien kustannukset näyttävät asettuvan 5-60 euron suuruusluokkaan päivältä. Alla ovat pilottien yksityiskohtaisemmat laskelmat.

a) Kustannukset osallistuneita henkilöitä kohden

Loimaan kustannukset olivat 34 252 euroa 24 osallistujaa eli 1 340€ per 3kk kuntouttavan työtoiminnan osallistujat, kun ryhmä 1krt/vko ja 4h/kerta. Kulut sisältävät ohjauksen, kuljetuksen (auto ja kuljettaja), materiaalit, tutustumiskäynnit, atk-ohjelmistot. Kustannukset 1 340€ koko 3kk jakso per osallistuja. Eli 446€ per kuukausi/osallistuja eli 112€ per kerta (4h) per henkilö.

Vamos-ryhmän kesto oli noin 4 kk ja yhteensä 64 toimintapäivää (neljä päivää viikossa). Ryhmässä oli 16 nuorta, joista aktiivisia 9 nuorta. Tavoitteena oli käydä neljänä päivänä viikossa. Budjetti 20 000€ ryhmän ajalle. $20\,000\text{€} / 64 = 312,5\text{€} / 9 = 34,72\text{€}/\text{nuori}/\text{päivä}$.

Viestintäkasvatuksen seura arvioi yhden kurssipäivän (4h) kiinteeksi kustannuksiksi 430€. Näissä kustannuksissa ei ole mukana vuokratkustannuksia, eikä markkinointi- yms. suunnittelukustannuksia. Viestintäkasvatuksen seura toteutti pilottinsa muiden organisaatioiden tiloissa. Kiinteät kustannukset muodostuivat palkkakustannuksista, matkakuluista ja laitevuokrista. Jos kurssi on esimerkiksi 10 hengelle, tulee siitä 7€/hlö lisäkustannuksia ruoka-aineista eli yhteensä 70€, jolloin kokonaiskustannukset/pv ovat 500€ eli 50€/hlö.

b) Kustannukset toimintapäivää kohden

Paltamon osallistavan sosiaaliturvan pilotoinnin kokonaiskustannukset ajalla 11.8. - 31.12.2014 olivat 34.075,28 euroa. Rahoitus muodostui valtionavusta (STM) 22 000 euroa, Paltamon kunta 8 000 euroa, yhdistyksen osuus 392,43 euroa ja valtion korvaus työtoimintapäivistä 3 682,85 euroa, joista yhteensä 34 075,28 euroa. Asiakasmäärä oli 51, joten kokonaiskustannukset koko jaksolla olivat 668,14 euroa per asiakas. Työtoimintapäiviä oli yhteensä koko jaksolla (9-12/2014) 524 kpl (27+81+172+244), jolloin kokonaiskustannukset yhteensä per asiakas per työtoimintapäivä 65,03 €. (Tämä on myös kuntouttavan työtoiminnan toimintapäivän hinta Paltamossa.)

Varkauden pilotoinnin osalta kokonaiskustannukset olivat puolen vuoden ajalta 20 816,73 euroa. Yhden ryhmätoimintapäivän hinnaksi tulee 1 301,05 €/ kerta. Pilotointiin osallistui yhteensä 65 eri henkilöä, 34 miestä ja 31 naista. Ryhmätoimintoihin osallistui puolen vuoden aikana 172 henkilöä, joten yhden ihmisen ryhmätoiminnan hinnaksi tulee 121,03 €/ puoli vuotta. Tässä ovat mukana kaikki kustannukset. Yhden yksittäisen henkilön ryhmäpäivän kustannukseksi tulee näin ollen 20,02 €/ kerta. Jos lasketaan 172 osallistujalla (sama asiakas osallistunut useamman kerran), ryhmäpäivän hinta/osallistuja 7,56 €.

Äänekoski: Äijä-ryhmä 18.8. - 23.11.14, kesto 14 viikkoa ja 11 osallistujaa kaksi kertaa viikossa, yhteensä 308 osallistujapäivää. Torstairyhmä: 18.9. - 4.12.2014, kesto 12 viikkoa ja kahdeksan osallistujaa kerta viikossa, yhteensä 96 päivää. Kaikki yhteensä 404 osallistujapäivää. Kustannukset 15 227 €/404 = 37,69 €/osanottajapäivä. (Äänekoskella yhden kuntouttavan työtoiminnan päivän kustannukseksi asiakasta kohti tuli vuonna 2014 noin 54 euroa.)

Kuntouttavasta työtoiminnasta ei siitäkään löydy kovin helposti kustannuslaskelmia. Työ- ja elinkeinoministeriö teetti asiasta tutkimuksen vuonna 2006. Sen tulokseksi tuli se, että nettokustannukset olivat tutkimuksissa kunnissa 21,06 euroa toimintapäivää kohti (Kallio ym. 2008). Joensuussa on tehty melko tuoreita laskelmia. Kustannukset kuntouttavan työtoiminnan järjestämisestä joensuulaisille vuonna 2013 olivat yhteensä 677 674 euroa. Joensuun kaupunki haki vuonna 2013 valtion korvausta 36 619 työtoimintapäivältä, jolloin toimintapäivän hinnaksi tulee 18,50 euroa. Selvityksestä ei käy yksiselitteisesti ilmi, onko kyseessä brutto- vai nettokustannuksista kaupungille. (Saastamoinen 2014, 15.)

7 Johtopäätökset

Kari Vähätalo teki analyysin 1990-luvun alun laman seurauksista ja pitkäaikaistyöttömien työmarkkina- ja sosiaalisen aseman muovautumista (Vähätalo 1996). Kuva yhdeksän pilottimme osallistujista on tässä valossa kiinnostavasti monilta osin sama, osin erilainen. Pilottien osallistujien ikärakenne on selvästi kallellaan samoihin varttuneempiin ikäryhmiin kuin 20 vuotta sitten. Joulukuun lopussa vuonna 2014 yli vuoden yhtäjaksoisesti työttömänä olleista pitkäaikaistyöttömiä oli 98 500. Miehiä heistä oli 57 700 ja naisia 40 900. Pilottien osallistujien sukupuolijakauma ei sen sijaan vastaa 90-luvun alun murrosta, mutta koulutuksen vähäisyys tai ”puutteet”, kuten Vähätalo asian artikuloi, on silmiinpistävää myös pilottien osallistujien joukossa. Alueellinen ulottuvuus tuli piloteissa selvimmän näkyviin Loimaalla ja Paltamossa, joissa pilottien eräs toiminta-ajastus olikin kuljettaa kuntakeskusten ulkopuolella asuvia osallistumaan. Kääntäen voi myös Viestintäkasvatuksen seuran pilotin nähdä tästä näkökulmasta, siinähan toiminta vietiin paikkoihin, jossa osallistujat muutoinkin olivat.

Vähätalo tiivisti työmarkkinoiden ulkopuolelle joutuneiden tilanteen neljään tekijään: ikärakenteeseen, vähäiseen koulutukseen, laman kohdentumiseen erityisesti naisvaltaisille aloille ja alueyhteisöihin (lähiöt, maaseutu) liittyviin ongelmiin. Vähätalo ehdotti tuolloin naisten työttömyyden ratkaisuksi kouluttautumista ”miehisille” aloille, kun taas nykypäivänä kannustetaan pikemmin hoiva-alojen koulutukseen hakeutumista, siis suuntautumista perinteisille naisaloille. Tosin koulutus ei tänä päivänä ole sellainen automaatti kuin joskus on ollut, eikä ollut sitä 1990-luvullakaan. Tuolloin Vähätalon ilmeisen realistinen arvio oli se, että koko kymmenien tuhansien yli 40-vuotiaiden pitkäaikaistyöttömien joukkoa ei voida taloudellisista syistä johtuen siirtää varhaiseläkkeelle. Hänen lääkkeensä ikääntyneiden pitkäaikaistyöttömien aseman parantamiseen kuulostavat perin tutuilta myös parikymmentä vuotta myöhemmin: koulutusremontti ja asennemuutos työmarkkinoilla. Hän nosti jo tuolloin esille myös koulupudokkaat, jotka yksi tämänkin päivän syrjäytymiskeskustelun iso huolenaihe. Tänä päivänä varhaiseläkevaihtoehdon sijasta puhutaan, taas, paljon perustulosta, joka koskisi toki olennaisesti suurempaa joukkoa kuin vain työttömät.

Vähätalon mukaan neljäs huomiota ansaitseva asia liittyi ”alueellisten yhteisöjen asemaan”. Hänen mukaansa lähiöistä ja haja-asutusalueista oli muodostumassa ”työttömyyden taskuja, joihin liittyy myös erilaisia huono-osaisuuden ilmiöitä (mt. 235). Haja-asutusalueiden pulmat osallistavan sosiaaliturvan piloteissa olivat hyvin näkyvillä, mutta lähiöistä ei niissä juurikaan puhuttu. Liikenne- ja kaavoituspoliittisten isojen ratkaisujen lisäksi Vähätalon ehdotti alueellisten sosiaalisten yhteisöjen tukemista ja kehittämistä. Yhteisöjen merkitys tuli varsin vahvasti esille myös piloteissamme, mutta ei niinkään enää alueellisina toimijoina vaan ehkä enemmänkin vaikeista elämäntilanteista nousevana vertaistukena. Siihenhän ei liity perinteisesti ajateltua alueellista ulottuvuutta, mutta kasvokkaisen kohtaamisen ajatus siihen kyllä kuuluu vahvasti. Alueellisen spatiaalisuuden on ehkä osin jo korvannut sosiaalisen mediat luomat uudet yhteisöllisyyden tilat.

Sosiaalinen media on mahdollisesti muuttamassa yhteisöjen syntymisen logiikkaa nopeastikin, joten pitkään pilotiksi ehdolla ollut Stadin aikapankki (<http://www.aikaparantaa.net/tovatupa.html>) olisi voinut hiukan valaista tätäkin osallistumisen ulottuvuutta. Tosin osallistava sosiaaliturva on itsessään synnyttänyt esimerkiksi Facebook -ryhmiä, jotka ovat ottaneet asiakseen lähinnä sen vastustamisen, vaikka välillä räjän kritiikin kohde onkin ollut enemmän siitä luotu viholliskuva variaatioineen kuin jokin reaali maailman kohde (ks. luku 5.). Piloteissa syntyi lyhyessä ajassa ryhmiä, joissa näkyi kannattelevien yhteisöjen piirteitä. Kunnallissalan kehittämissäätiön raportin ”Syrjäytynyt ihminen ja kunta” (Isola ym. 2015) tekijät päätyvät aivan samoihin johtopäätöksiin: ”Koska näyttää siltä, että joudumme hyväksymään työttömyyden pysyväksi ilmiöksi yhteiskunnassamme, kuntien tulisi panostaa entistä enemmän omaehtoiseen toimintaan ja tekemiseen, vapaaehtoistyöhön, työllistämiseen, palkkasuhteisiin ja sosiaalisiin yrityksiin, jotta aikaisempaa useammalla olisi mahdollisuus osoittaa osaamistaan, kokea yhteiskunnallista vastavuoroisuutta ja vahvistaa tulevaisuuden suunnitelmiaan.” (mt. 82)

Osallistava sosiaaliturva on ollut enemmän poliittinen keskustelualoite kuin pitkäaikaistyöttömyyttä vähentävä toimenpideohjelma saati malli, jollaisena sitä on julkisuudessa ja ennen muuta sosiaalisen median ryhmissä käsitelty. Ideana tai aloitteena myös nimetty työryhmä on tarkastellut sitä muun muassa väliraportissaan (21.4.2014). Sosiaali- ja terveysministeri Paula Risikon päätöksessä (30.12.2013) ”osallistavan

sosiaaliturvan” tavoitteeksi asetettiin edistää työikäisen väestön osallisuutta ja työllistymisedellytyksiä, kannustaa aktiiviseen toimintaan ja ehkäistä syrjäytymistä. Osallistavaan sosiaaliturvaa on liitetty pyrkimys lisätä työelämän ja päätoimisen opiskelun ulkopuolella olevan työikäisen väestön mahdollisuuksia aktiiviseen toimintaan. Julkilausuttuna tavoitteena on ollut myös se, että sosiaaliturvan saajat ovat mukana toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa.

Yhdeksi yleiseksi tavoitteeksi, myös piloteille, asetettiin kuntien ja kolmannen sektorin yhteistyön kasvattaminen aktivointitoimien toteuttajana. Lisäksi tavoitteena on ollut muokata sosiaaliturvan rahoitusjärjestelmää siten, että se kannustaisi kuntia nykyistä enemmän osallistavien toimien tarjoamiseen, mistä vaikiintunut toimintamuoto on ollut kuntouttava työtoiminta. Viime vuosina kuntouttavan työtoiminnan puitteissa ”osallistettavien” määrä on kasvanut voimakkaasti, mikä on saattanut laajentaa kuntouttavan työtoiminnan kohderyhmää siitä oikeasti hyötyvien ulkopuolelle. Mukaan on ilmiselvästi tullut paljon sellaisia työttömiä, joiden ”ainoa ongelma on työ puute”, ja joilla on kova halu ja taito tehdä merkityksellistä työtä. Tällainen kriittinen massa tavallaan pakottaa etenkin työpajat toimimaan yhä ammattimaisemmin ja siten usein muutoinkin hämärä raja yritystoimintaan häviää. Samalla sosiaalisen kuntoutuksen idea on saattanut hämärtyä - sikäli kun se on vielä erityisen selkeä. Kuntouttava työtoiminta on joutunut toki aiheestakin julkisen kritiikin kohteeksi. Toisaalta, kun osallistavasta sosiaaliturvasta ei ole päästy repimään sellaisia otsikoita kuin vuosi sitten kuviteltiin, kohde on löytynyt läheltä.

Kuntapiloteissa nousivat vahvasti esiin 1.1.2015 voimaan tulleet työmarkkinatukilain muutokset, jotka käytännössä merkitsevät työmarkkinatuen kuntaosuuden selkeää kasvua. Sen alentamismahdollisuus kuntouttavaa työtoimintaa lisäämällä on vähintäänkin monimutkainen kannustin. Maksumiehiksi tai sijaiskärsijöiksi ovat joutumassa sellaiset pitkäaikaistyöttömät, joille palkkatuki tai tavallinen palkkatyö olisi välittömästi oikea ratkaisu. Kaikkien pilottien toteuttajat olivat selvästi tietoisia sosiaalihuollon työtoiminnan rajapinnoista, kuten sen mahdollisista vaikutuksista työmarkkinoihin. Arvioinnin yhteydessä ei ollut mahdollista mennä niin lähelle yksittäisiä tehtäviä, esimerkiksi vaikkapa Raumalla, että olisi voitu arvioida mahdollisten riskien todennäköisyyttä. Se on syytä ottaa mahdollisten jatkotutkimusten tärkeäksi kohteeksi.

Piloteissa toteutettiin paljon sellaista, joka sopii luontevammin kansalais- ja työväenopistojen tai kulttuuri- ja liikuntatoimien toteutettavaksi. Näin voitaisiin pitää kustannuksia kurissa ja ne ohjautuisivat oikeaan suuntaan. Rauman mallin mukaisesti voisi velvoittaa kaikki kunnan hallintokunnat järjestämään, ei vain kuntouttavan työtoiminnan suorituspaikkoja, vaan pitkäaikaistyöttömien osallisuutta vahvistavia käytäntöjä ja rakenteita. Tampereen kaupungin aktiivipassi voisi olla yksi esimerkki. Osallistaviin toimiin osallistuminen voisi joidenkin pilottien mukaan tarkoittaa myös muutosta työmarkkinatuen kuntaosuuteen. Osallistuminen yhtenä päivänä merkitsisi siis sen päivän osalta ns. sakkomaksun välttämistä. Toisaalta muun kuin kuntouttavana työtoimintana tapahtuvan osallistumisen yhteydessä ei maksettaisi osallistujille ylläpitokorvausta tai toimintarahaa eikä osallistumisesta aiheutuvia matkakustannuksia.

Toisaalta pilotit myös osoittivat, että monelle pitkään työttömänä olleelle on tärkeää saada henkilökohtaista ohjaus- ja valmennuspalvelua. TE-palveluiden saatavuus on koettu vaikeaksi. Palveluohjauksen merkitys kasvaa, varsinkin kun palvelut siirtyvät nettiin. Pisimpään työttömänä olleet keski-ikäiset henkilöt ovat usein ”tapahtaneet” nopeasta teknisestä kehityksestä, mikä vaikeuttaa entisestään heidän osallisuuttaan yhteiskuntaan, työelämästä puhumattakaan.

Kaikki pilotit toteutettiin vapaaehtoisen osallistumisen periaatteella. Sidos kuntouttavaan työtoimintaan vaihteli ollen jossain paikoin hyvinkin kiinteä, toisaalla ei yhteyttä ollut lainkaan. Missään pilotissa mahdollinen kieltäytyminen osallistumasta ei kuitenkaan johtanut sanktioihin, joiden tehoon ei uskonut oikein kukaan haastateltavistamme työntekijöistä tai osallistujista, vaikka patistelua ja ”sopivaa” velvoittamista piti moni myös tarpeellisenä. Osallistujien mahdollisuus vaikuttaa pilottien suunnitteluun ja toteutukseen vaihteli melko paljon. Ryhmätoiminta sellaisenaan tai lisänä kuntouttavaan työtoimintaan olivat tavallisin toimintamalli ja myös useimpien osallistujien kiittelemä. Ryhmien toiminnalliset sisällöt vaihtelivat keskustelutilaisuuksista omien lehtien, ääninauhotteiden, valokuvien ja videoiden tekemiseen (youtube). Osassa piloteista kokeiltiin ainakin paikallisesti uusia toimintatapoja.

Osallistavassa sosiaaliturvassa arvokasta on ajatus sosiaaliturvan osallisuutta lisäävien tekijöiden vahvistamisesta sekä sen hahmottaminen uutena keskustelualoitteena syrjäytymisen ehkäisyn välineistön monipuolistamiseksi. Sen sijaan sen merkitys esimerkiksi välittömästi pitkäaikaistyöttömyyttä vähentävänä

toimintatapana on ilmeisesti rajallisempi - sosiaalihuollolla on ylipäänsä vain rajalliset mahdollisuudet työllisyyden parantamisessa. Rovaniemen pilotissa osallistavaa sosiaaliturvaa hahmoteltiin kehittäjä-asiakasryhmän keskustelujen pohjalta neljään linjaan: 1) vapaaehtoisuuden linja, 2) mahdollistava linja, 3) velvoittava linja ja 4) vastikkeellinen linja. Eniten kannatusta sai mahdollistava linja, jossa aktiivisuudesta saisi rahallisen kannusteen, mutta osallistuminen ei olisi velvoittavaa eikä osallistumattomuus johtaisi sanktioihin. Osa asiakkaista oli myös valmis lisäämään velvoittavuutta, esimerkiksi vuoden työttömyyden jälkeen ja etenkin alle 30-vuotiaille.

Työelämäosallisuutta kehittänyt ns. TEOS- työryhmä lähti siitä, että ”sosiaalihuollon tulee ohjata asiakkaana oleva työkäinen henkilö pääsääntöisesti aina työ- ja elinkeinotoimistoon työnhakijaksi, mikäli sosiaalihuollon ja asiakkaan yhdessä tekemän arvion perusteella tavoitteena on työllistyminen avoimille työmarkkinoille.” Osallistavan sosiaaliturvan pilottien kokemukset ja johtopäätökset olivat varsin samansuuntaisia ja niitä yhdistävänä tekijänä oli syrjäytymisen ehkäisy. Pelkästään sosiaalihuollon vastuulla se ei kuitenkaan voi olla. Tarvitaan paitsi uusia sektorirajat ylittäviä ideoita, myös kevyitä rakenteellisia ratkaisuja, jotta puheista tulisi totta. Asiahan ei ole mitenkään uusi kunnissa.

Työelämään suuntautuvien sosiaalihuollon toimenpiteiden selkiyttämiseksi on selkeitä tarpeita kuten TEOS- työryhmän loppuraportissa (s. 12) ja sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen kuntakirjeessä (31.12.2014) todetaan. TEOS-työryhmä huomauttikin, että sosiaalihuollon työelämäosallisuutta tukevia palveluita toteutetaan nykyään pääsääntöisesti työtoimintana, johon ei välttämättä ole liitetty tai josta ei ole erotettavissa erityisiä kuntouttavia elementtejä. Se ”hämärtää työtoiminnan ja ansiotarkoituksessa tehtävän työn rajaa erityisesti silloin, kun asiakas kykenee tekemään työtoimintana tuottavaa työtä ja palvelun kesto on pitkäkestoista tai jopa pysyvää.” (STM 2014, 13) Tämänkaltaisia ongelmatilanteita oli tunnistettu etenkin niissä piloteissa, joissa kuntouttava työtoiminta on ollut osa toteuttajaorganisaation toimintaa. Asiakas oli saattanut esimerkiksi olla kuntouttavassa työtoiminnassa 11 vuotta. Pilottien seuranta ei ollut mahdollista laajentaa niiden yhteydessä toteutetun kuntouttavan työtoiminnan arviointiin.

Rahallisten kannustimien käyttö yhdistettynä aidosti työelämävalmiuksia lisääviin toimintakokonaisuuksiin, jota työryhmän loppuraportissa on kuvattu, tuottaa pilottienkin kokemusten mukaan todennäköisesti paremman lopputuloksen kuin sanktioiden viilailu. On myös syytä korostaa, että moniammatillista tukea tarvitsevien työttömien työllistymisen edistäminen on jatkossa työllistymistä edistävän monialaisen yhteispalvelun vastuulla. Rinnakkaisten toimintojen tuottamista esimerkiksi kuntien omaa samankaltaista toimintaa laajentamalla pitää tietenkin varoa vaikka joissakin piloteissa ”vaikeasti työllistettävien” palvelut haluttiinkin siirtää vahvemmin kuntien tehtäväksi.

Osallisuutta edistävillä toimintatavoilla voidaan tukea sosiaalista toimintakykyä ja kannustaa yhteisöissä toimimiseen ja osallistumiseen sosiaalisiin vuorovaikutussuhteisiin. Organisoituna esimerkiksi kansalais- tai työväenopistojen, vertaistuen tai lähelle tuotettujen kolmannen sektorin suunnitelmallisten toimintojen avulla niihin voi liittyä hyvinkin haastavia tavoitteita, joista piloteissa oli myös hyviä esimerkkejä. Pilottien osallistujista jopa kolme neljäs osaa oli ollut yli kaksi vuotta työttömänä ja monilla viimeinen avoimien työmarkkinoiden työpaikka oli viime vuosituhanelta.

Sosiaalinen syrjäytyminen on tässä raportissa ymmärretty yksilön näkökulmasta tilanteeksi, jossa hän ei tule valituksi työmarkkinoille tai pois käännytetään muilta sosiaalista ja yhteiskunnallista osallisuutta tuottavilta areenoilta. Etenkin pitkään jatkuessaan mainitut prosessit johtavat usein siihen, että yksilö ei enää itseään asetu valittavaksi. Muun osallisuuden tarve, etenkin silloin kun väylä työelämään ei näytä aukeavan, tuli myös näkyville kyselymme vastauksissa ja osallistujien haastatteluissa. Eniten korostettiin osallistumisen perusteena arjen mielekkyyttä ja toisaalta usein siihen liittyen sosiaalisten suhteiden merkitystä. Kolmas vahvasti esille nostettu asia oli tarve järkevään tekemiseen.

Pilottien työntekijöiden huoli on se, että osallisuutta lisäävän toiminnan tarpeen tunnustaminen päättäjien keskuudessa ei johda tarvittavien resurssien takaamisen vaan mahdolliset lisätehtävät kaatuvat nykyisen henkilöstön lisätaakaksi. Voitaisiin esimerkiksi harkita, että kunnille luotaisiin myös tähän toimintaan kannustimia esimerkiksi kokeilemalla työmarkkinatuen kuntaosuuden lievennyksiä, jos kunta järjestää pitkäaikaistyöttömille suunnattua ja heidän itse suunnittelemaansa toimintaa. Toteuttajina voisivat olla kunnat itse tai se toteutettaisiin yhteistyössä kolmannen sektorin toimijoiden kanssa, kuten tälläkin hetkellä

tapahtuu. Osallisuutta ja sosiaalista vahvistamista lisäävän toiminnan kannusteiden ja sen käytännön organisointi säädotasolla on sekin luonteva osa muun muassa TEOS -työryhmän jatkotyötä.

Lähteet

- Ala-Kauhaluoma, Mika & Parpo, Antti (2002) Kuntouttavan työtoiminnan lain toimeenpanto. Sosiaali- ja työhallinnon näkökulma. Työpapereita 3/2002. Stakes.
- Ala-Kauhaluoma, Mika & Keskitalo, Elsa & Lindqvist, Tuija & Parpo, Antti (2004) Työttömien aktiivointi. Kuntouttava työtoiminta -lain sisältö ja vaikuttavuus. Tutkimuksia 141. Stakes
- Alanen, Olli & Kainulainen, Sakari & Saari, Juho (2014) Vamos tekee vaikutuksen – Vamos-nuorten hyvinvointikokemukset ja tulevaisuuden odotukset. HDL raportti # 1/2014. Helsingin Diaconissalaitos.
- Alanen, Olli & Kotkavuori, Aapo (2014) Välittämisen ammattilaiset. Vamoksen käsikirja etsivään nuorisotyöhön. Helsingin Diaconissalaitos.
- Berlant, Lauren (2011) Cruel Optimism. Duke University Press.
- Downs, Anthony (1972) Up and Down With Ecology The "Issue-Attention Cycle. The Public Interest (1972). Volume 28 (Summer 1972), ss. 38-50.
- Hankosalo, Timo & alahankkeiden työntekijät (2013) Virta - Pidämme huolta työ ja toimintakyvystämme sekä tulevaisuudestamme. Loppuraportti. Kainuun sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymä 2013B:3.
- Helne, Tuula (2001) Syrjäytymisen yhteiskunta. Stakes 2001.
- Ilkka (4.8.2013) Vastikkeettomasta sosiaaliturvasta päästävä eroon. <http://www.ilkka.fi/uutiset/maakunta/risikko-vastikkeettomasta-sosiaaliturvasta-p%C3%A4%C3%A4st%C3%A4v%C3%A4-eroon-1.1437289> (luettu 20.10.2014)
- Isola, Anna-Maria & Turunen, Elina & Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Hiilamo, Heikki (2015) Syrjäytynyt ihminen ja kunta. http://www.kaks.fi/sites/default/files/TutkJulk_84_net_1.pdf
- Jämsen, Arja & Pyykkönen, Anne (toim.) (2014) oSallisuuden jäljillä. Pohjois-Karjalan sosiaaliturvayhdistys ry. <http://www.jelli.fi/lataukset/2014/05/oSallisuuden-j%C3%A4ljiill%C3%A4-verkkoversio-pakattuna-16052014.pdf>
- Kallio, Olavi & Meklin, Pentti & Tammi, Jari (2008) Kuntouttavan työtoiminnan taloudelliset vaikutukset kunnille vuonna 2006. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja Työ ja yrittäjyys 4/2008. https://www.tem.fi/files/18655/temjul_4_2008_tyo_yrittajyys.pdf
- Karisto, Antti (1985) Elinolojen muutos Suomessa. Sosiaalihuollon julkaisuja 3/1985.
- Karjalainen, Jarmo & Kirjavainen, Ewa & Mattila, Ira & Sipilä, Hilla-Maaria & Valkonen, Tiia (2015) Kohti kuntouttavampia työelämäpalveluita. KOPPI-hankkeen tuloksia. Työpäpöri 7/2015. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/125702/URN_ISBN_978-952-302-438-0.pdf?sequence=1
- Kokko, Riitta-Liisa & Nenonen, Tellervo & Martelin, Tuija & Koskinen, Seppo (toim.) (2013): Työllisyys, terveys ja hyvinvointi – Paltamon työllistämismallin vaikutusten arviointitutkimus 2009-2013. Raportti 18/2013. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Korhonen, Katri & Lekander, Kaarlo (2014) Onko osallistavassa sosiaaliturvassa mitään uutta? Yhteiskuntapolitiikka (9.12.2014). <https://blogi.thl.fi/blogin-nayttosivu/-/blogs/onko-osallistavassa-sosiaaliturvassa-mitaan-uutta->
- Kosonen, Reetta (2014) Osallistava sosiaaliturva Loimaalla: ei pakkotyötä vaan mukavaa harrastustoimintaa. Yhteiskuntapolitiikka (4.12.2014). <https://blogi.thl.fi/blogin-nayttosivu/-/blogs/osallistava-sosiaaliturva-loimaalla-ei-pakkotyota-vaan-mukavaa-harrastustoimintaa>
- Launonen, Juha-Pekka (2014) Miksi osallistava sosiaaliturva huolestuttaa työttömiä? Yhteiskuntapolitiikka (17.12.2014). <https://blogi.thl.fi/blogin-nayttosivu/-/blogs/miksi-osallistava-sosiaaliturva-huolestuttaa-tyottomia->
- Lehtonen, Heikki & Heinonen, Jari & Rissanen, Pekka (1986): Syrjäytymiskäsitteen määrittelyä. Sosiaalihuollitus 1986.
- Myrskylä, Pekka & Pyykkönen, Topias (2015) Tulevaisuuden tekijät. Suomi ei pärjää ilman maahanmuuttoa. EVA Analyysi. No 42, 29.1.2015.
- Pulkka, Ville-Veikko (2015) Osallistavan sosiaaliturvan tavoitteet ja todellisuus. Yhteiskuntapolitiikan pro gradu. Jyväskylän yliopisto. http://www.academia.edu/10473479/Osallistavan_sosiaaliturvan_tavoitteet_ja_todellisuus
- Pääkkönen, Hannu (2012) Työttömien ajankäyttö mukailee työssäkäyvien päivärytmiä Työttömien ajankäyttö mukailee työssäkäyvien päivärytmiä. Hyvinvointikatsaus 3/2012. http://www.stat.fi/artikkelit/2012/art_2012-09-24_001.html
- Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma (2015) Ratkaisujen Suomi. 29.5.2015. Valtioneuvoston kanslia. <http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Ratkaisujen+Suomi+FI+YHDISTETTY+netti.pdf/801f523e-5dfb-45a4-8b4b-5b5491d6cc82>
- Saastamoinen, Sanna (2014) Joensuun kaupungin kuntouttavan työtoiminnan järjestäminen. 22.1.2014 Kuntoutustieteen opinnot. <http://www.joensuu.fi/documents/11127/1568149/Kuntouttavan+ty%C3%B6toiminnan+j%C3%A4rjest%C3%A4minen/ab4e01d5-bc3d-4a2e-8423-d078b6bdf5a1>
- Saikk, Peppi (2015) Ajankohtaista aktiivipolitiikkaa - Katsaus työttömien aktiivitoimenpiteisiin ja sosiaaliturvaan Suomessa, Ruotsissa, Tanskassa, Norjassa, Saksassa, Iso-Britanniassa ja Alankomaissa. Työpäpöri: 2015_002. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/125545/URN_ISBN_978-952-302-423-6.pdf?sequence=1
- STM (2015) Osallistava sosiaaliturva. Työryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2015:20. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/125774/URN_ISBN_978-952-00-3581-5.pdf?sequence=1

- STM (2014) Osallistava sosiaaliturva. Työryhmän väliraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2014:11.
- STM (2014) Sosiaalihuollon työelämäosallisuutta tukevan lainsäädännön ja palvelujärjestelmän uudistamistarpeita arvioivan työryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2014:32. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- STM Kuntainfo 9/2014 (2014) Kuntouttavan työtoiminnan järjestäminen sekä 1.1.2015 voimaan tulevat kuntouttavan työtoiminnan lain muutokset. 31.12.2014. http://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/ordnande-av-arbetsverksamhet-i-rehabiliteringssyfte-och-andringar-i-lagen-om-arbetsverksamhet-i-rehabiliteringssyfte-som-trader-i-kraft-1-1-2015
- Tovituki. <http://www.aikaparantaa.net/tovitupa.html>
- Ukkola, Sanna (2015) YLE 10.3.2015. Suomi24 – vihaa kellon ympäri http://yle.fi/uutiset/sanna_ukkola_suomi24_vihaa_kellon_ympari/7856685
- VNK (2016) Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015. Hallituksen julkaisusarja 10/2015. Valtioneuvoston kanslia. http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Ratkaisujen+Suomi_FI_YHDISTETTY_netti.pdf/801f523e-5dfb-45a4-8b4b-5b5491d6cc82
- Vähätalo, Kari (1996) Pitkäaikaistyöttömät ja lamasta selviytyminen. Tutkimus pitkäaikaistyöttömien työmarkkina-aseman ja sosiaalisen huono-osaisuuden muotoutumisesta vuosina 1993–1994. Työpoliittinen tutkimus 132. Työministeriö.
- Yle (5.8.2013) Risikko täsmensi ehdotustaan - Vertaa vastikkeellista sosiaaliturvaa nuorisotakuuseen. http://yle.fi/uutiset/risikko_tasmensi_ehdotustaan_-_vertaa_vastikkeellista_sosiaaliturvaa_nuorisotakuuseen/6762745 [luettu 20.10.2014]